

Warszawa, dnia 13 października 2022 r.

Poz. 2097

**ROZPORZĄDZENIE
MINISTRA EDUKACJI I NAUKI¹⁾**

z dnia 11 października 2022 r.

**zmieniające rozporządzenie w sprawie organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich
czasowo przebywających za granicą**

Na podstawie art. 47 ust. 3 pkt 1 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2021 r. poz. 1082, z późn. zm.²⁾) zarządza się, co następuje:

§ 1. W rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2019 r. w sprawie organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą (Dz. U. poz. 1652, z 2020 r. poz. 1388 oraz z 2021 r. poz. 1661) wprowadza się następujące zmiany:

- 1) w § 4 w ust. 2 skreśla się wyrazy „za granicą, szkoły w Polsce lub kierownika szkoły polskiej”;
- 2) w § 5 w ust. 3 wyraz „kierownikowi” zastępuje się wyrazem „dyrektorowi”;
- 3) w § 6:
 - a) w ust. 4 wyrazy „kierownika szkoły” zastępuje się wyrazami „dyrektora szkoły”;
 - b) w ust. 8 wyraz „kierownik” zastępuje się wyrazem „dyrektor”;
 - c) w ust. 9:
 - w zdaniu pierwszym wyrazy „dyrektora szkoły lub kierownika szkoły polskiej” zastępuje się wyrazami „dyrektora szkoły za granicą lub dyrektora szkoły polskiej”;
 - w zdaniu drugim wyrazy „Dyrektorowi szkoły lub kierownikowi szkoły polskiej” zastępuje się wyrazami „Dyrektorowi szkoły za granicą lub dyrektorowi szkoły polskiej”;
 - d) w ust. 12 wyraz „kierownik” zastępuje się wyrazem „dyrektor”;
- 4) w § 11:
 - a) w ust. 2 wyrazy „odpowiednio wymagań i efektów kształcenia” zastępuje się wyrazem „wymagań”;
 - b) w ust. 16 wyrazy „wychowawcy oddziału” zastępuje się wyrazami „dyrektora szkoły”;
- 5) w § 12 w ust. 2 wyraz „kierownika” zastępuje się wyrazem „dyrektora”;
- 6) po § 12 dodaje się § 12a w brzmieniu:

„§ 12a. 1. Oddziały dziecięce dla dzieci w wieku od 3 do 6 lat, umożliwiające naukę w języku polskim, o których mowa w art. 25a ustawy, zwane dalej „oddziałami dziecięcymi”, mogą być organizowane dla dzieci w tym samym wieku albo dla dzieci w różnym wieku.

¹⁾ Minister Edukacji i Nauki kieruje działem administracji rządowej – oświata i wychowanie, na podstawie § 1 ust. 2 pkt 1 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 października 2020 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Edukacji i Nauki (Dz. U. z 2022 r. poz. 18 i 1842).

²⁾ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2022 r. poz. 655, 1079, 1116, 1383, 1700, 1730 i 2089.

2. Oddział dziecięcy organizuje za zgodą dyrektora Ośrodka odpowiednio dyrektor szkoły za granicą lub dyrektor szkoły polskiej.

3. Do przyjmowania dzieci do oddziałów dziecięcych w szkołach polskich nie stosuje się przepisu § 5 ust. 3.

4. Oddziały dziecięce realizują program nauki i plan nauczania dla oddziałów dziecięcych w szkołach za granicą i szkołach polskich, określone w załączniku nr 3 do rozporządzenia.

5. Zajęcia dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze w oddziale dziecięcym są prowadzone, jeżeli oddział liczy co najmniej 7 dzieci.

6. W szczególnie uzasadnionych przypadkach, na wniosek dyrektora szkoły za granicą lub dyrektora szkoły polskiej, dyrektor Ośrodka może wyrazić zgodę na prowadzenie zajęć, o których mowa w ust. 5, w oddziale liczącym mniej niż 7 dzieci.

7. Godzina zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych w oddziale dziecięcym trwa 60 minut.

8. Nauczyciele w oddziale dziecięcym indywidualizują sposób realizacji zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych, z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dzieci uczęszczających do danego oddziału.

9. Czas zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych prowadzonych w oddziale dziecięcym jest dostosowany do potrzeb edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dzieci.”;

7) w § 13a:

a) ust. 1 otrzymuje brzmienie:

„1. Dyrektor szkoły za granicą i dyrektor szkoły polskiej może, za zgodą organu prowadzącego, zawiesić zajęcia na czas oznaczony, jeżeli ze względu na aktualną sytuację epidemiologiczną lub inne zdarzenie, które wystąpiło na danym terenie, może być zagrożone zdrowie lub bezpieczeństwo uczniów.”;

b) dodaje się ust. 4–6 w brzmieniu:

„4. W przypadku zawieszenia zajęć, o którym mowa w ust. 1, odpowiednio dyrektor szkoły za granicą lub dyrektor szkoły polskiej organizują dla uczniów szkoły za granicą lub szkoły polskiej zajęcia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość.

5. Zajęcia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość mogą być realizowane:

- 1) z wykorzystaniem narzędzia informatycznego, o którym mowa w art. 44a ust. 1 ustawy, lub
- 2) przez podejmowanie przez ucznia aktywności określonych przez nauczyciela, potwierdzających zapoznanie się ze wskazanym materiałem lub wykonanie określonych działań, lub
- 3) z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej zapewniających wymianę informacji między nauczycielem, uczniem lub rodzicem, lub
- 4) w inny sposób niż określone w pkt 1–3, umożliwiający kontynuowanie procesu kształcenia i wychowania.

6. Jeżeli zajęcia nie mogą być realizowane w sposób, o którym mowa w ust. 4, odpowiednio dyrektor szkoły za granicą lub dyrektor szkoły polskiej ustala inny sposób realizowania tych zajęć.”;

8) w § 14 w ust. 1 skreśla się wyrazy „art. 94,”;

9) w § 15:

a) w ust. 1 wyrazy „w sprawie warunków i trybu wydawania świadectw, dyplomów państwowych i innych druków szkolnych” zastępuje się wyrazami „wydanymi na podstawie art. 11 ust. 2 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty”;

b) uchyla się ust. 2–5;

10) § 16 otrzymuje brzmienie:

„§ 16. 1. Szkoły gromadzą i udostępniają księgozbiór biblioteczny wspomagający realizację programów nauczania, samokształcenie uczniów i doskonalenie nauczycieli.

2. Szkoła w ramach zadania, o którym mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) gromadzi i udostępnia uczniom podręczniki, materiały edukacyjne i materiały ćwiczeniowe;
- 2) prowadzi działania mające na celu rozbudzenie i rozwijanie indywidualnych zainteresowań uczniów oraz wyrabianie i pogłębianie u uczniów nawyku czytania i uczenia się;
- 3) organizuje różnorodne działania rozwijające wrażliwość kulturową i społeczną uczniów;
- 4) przeprowadza inwentaryzację księgozbioru bibliotecznego, z uwzględnieniem przepisów wydanych na podstawie art. 27 ust. 6 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479 oraz z 2022 r. poz. 1700).”;

11) w § 18:

- a) ust. 1 otrzymuje brzmienie:

„1. Szkołą za granicą i szkołą polską kieruje dyrektor.”,

- b) w ust. 2 wyraz „kierownik” zastępuje się wyrazem „dyrektor”;

12) w § 20:

- a) w ust. 1 wyrazy „kierownika szkoły” zastępuje się wyrazami „dyrektora szkoły”,

- b) w ust. 2 i 4 wyraz „kierownika” zastępuje się wyrazem „dyrektora”,

- c) ust. 5 otrzymuje brzmienie:

„5. Stanowisko dyrektora szkoły polskiej powierza się na okres 5 lat szkolnych.”,

- d) uchyla się ust. 6;

13) w § 21:

- a) w ust. 1, 3 i 4 wyraz „kierownika” zastępuje się wyrazem „dyrektora”,

- b) w ust. 5:

– we wprowadzeniu do wyliczenia wyraz „kierownika” zastępuje się wyrazem „dyrektora”,

– pkt 2 otrzymuje brzmienie:

„2) posiada tytuł zawodowy magistra, magistra inżyniera lub równorzędny;”,

- c) ust. 6 otrzymuje brzmienie:

„6. W przypadku powołania na stanowisko dyrektora szkoły za granicą lub dyrektora szkoły polskiej osoby, o której mowa w ust. 4:

1) niebędącej nauczycielem albo

2) będącej nauczycielem nieposiadającym stopnia awansu zawodowego nauczyciela mianowanego i co najmniej 3-letniego okresu pracy dydaktycznej w szkole

– nadzór pedagogiczny nad pracą nauczycieli szkoły za granicą lub szkoły polskiej sprawuje dyrektor Ośrodka.”;

14) w § 22 wyraz „kierownika” zastępuje się wyrazem „dyrektora”;

15) w § 23 w ust. 1 i 2 wyraz „kierownik” zastępuje się wyrazem „dyrektor”;

16) w § 24 w ust. 1 wyrazy „kierownika szkoły” zastępuje się wyrazami „dyrektora szkoły”;

17) w § 25 ust. 3 i 4 otrzymują brzmienie:

„3. Dyrektor szkoły polskiej może upoważnić nauczyciela zatrudnionego w tej szkole do zastępowania go podczas jego nieobecności, w zakresie określonym w upoważnieniu. O udzieleniu upoważnienia dyrektor szkoły polskiej informuje dyrektora Ośrodka.

4. Jeżeli dyrektor szkoły polskiej nie udzielił upoważnienia, o którym mowa w ust. 3, dyrektor Ośrodka może powierzyć nauczycielowi zatrudnionemu w tej szkole pełnienie obowiązków dyrektora szkoły polskiej podczas jego nieobecności.”;

18) w § 26 wyraz „kierownika” zastępuje się wyrazem „dyrektora”;

- 19) załącznik nr 1 do rozporządzenia otrzymuje brzmienie określone w załączniku nr 1 do niniejszego rozporządzenia;
- 20) w załączniku nr 2 do rozporządzenia w pkt 1 w rubrykach 4 i 9, w pkt 2 w rubryce 4 oraz w odnośniku nr 1 wyraz „kierownika” zastępuje się wyrazem „dyrektora”;
- 21) dodaje się załącznik nr 3 do rozporządzenia w brzmieniu określonym w załączniku nr 2 do niniejszego rozporządzenia.

§ 2. Do wniosku wychowawcy oddziału, o którym mowa w § 11 ust. 16 rozporządzenia zmienianego w § 1, w brzmieniu dotychczasowym, złożonego i nierozpatrzonego przed dniem wejścia w życie niniejszego rozporządzenia stosuje się przepisy dotychczasowe.

§ 3. Wniosek, o którym mowa w § 15 ust. 2 rozporządzenia zmienianego w § 1, w brzmieniu dotychczasowym, złożony i nierozpatrzony przed dniem wejścia w życie niniejszego rozporządzenia pozostawia się bez rozpoznania.

§ 4. Z dniem wejścia w życie niniejszego rozporządzenia kierownik szkoły polskiej staje się dyrektorem szkoły polskiej i zajmuje to stanowisko do końca okresu, na jaki powierzono mu stanowisko kierownika szkoły polskiej.

§ 5. 1. Konkursy na stanowisko kierownika szkoły polskiej nierozstrzygnięte przed dniem wejścia w życie niniejszego rozporządzenia stają się konkursami na stanowisko dyrektora szkoły polskiej, a kandydaci biorący udział w tych konkursach stają się kandydatami na dyrektora szkoły polskiej. Do konkursów tych stosuje się przepis § 20 rozporządzenia zmienianego w § 1, w brzmieniu nadanym niniejszym rozporządzeniem.

2. Kandydatom na stanowisko kierownika szkoły polskiej wyłonionym w drodze konkursu, którym przed dniem wejścia w życie niniejszego rozporządzenia nie powierzono stanowiska kierownika szkoły polskiej, powierza się stanowisko dyrektora szkoły polskiej. Do powierzenia tego stanowiska stosuje się przepis § 21 ust. 1 rozporządzenia zmienianego w § 1, w brzmieniu nadanym niniejszym rozporządzeniem.

§ 6. 1. Ramy programowe kształcenia uzupełniającego dla szkół polskich w zakresie przedmiotu wiedza o Polsce w liceum ogólnokształcącym, określone w załączniku nr 1 do rozporządzenia, w brzmieniu nadanym niniejszym rozporządzeniem, stosuje się począwszy od roku szkolnego 2022/2023 w klasie I liceum ogólnokształcącego, a w latach następnych również w kolejnych klasach tej szkoły.

2. Ramy programowe kształcenia uzupełniającego dla szkół polskich w zakresie przedmiotu wiedza o Polsce w liceum ogólnokształcącym, określone w załączniku nr 1 do rozporządzenia, w brzmieniu dotychczasowym, stosuje się w latach szkolnych 2022/2023–2024/2025 w stosunku do uczniów, którzy rozpoczęli kształcenie w klasie I liceum ogólnokształcącego przed dniem 1 września 2022 r.

§ 7. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem następującym po dniu ogłoszenia, z wyjątkiem § 1 pkt 8, który wchodzi w życie z dniem 1 września 2023 r.

Minister Edukacji i Nauki: *P. Czarnek*

RAMY PROGRAMOWE KSZTAŁCENIA UZUPEŁNIAJĄCEGO DLA SZKÓŁ POLSKICH

SZKOŁA PODSTAWOWA

Celem kształcenia uzupełniającego w szkole podstawowej jest:

- 1) przyswojenie przez uczniów podstawowego zasobu wiadomości na temat języka polskiego, tradycji i kultury polskiej, faktów o Polsce, w tym z historii, geografii i wiedzy o społeczeństwie;
- 2) zdobycie przez uczniów umiejętności wykorzystywania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów;
- 3) kształtowanie u uczniów postaw umożliwiających sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie oraz postaw świadomej przynależności do narodu polskiego.

Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia uzupełniającego w szkole podstawowej należą:

- 1) czytanie – rozumiane zarówno jako prosta czynność oraz jako umiejętność rozumienia, wykorzystywania i przetwarzania tekstów w zakresie umożliwiającym zdobywanie wiedzy, rozwój emocjonalny, intelektualny i moralny oraz uczestnictwo w życiu społeczeństwa, w tym w życiu Polonii w miejscu zamieszkania;
- 2) umiejętność formułowania wniosków opartych na obserwacjach empirycznych dotyczących przyrody i społeczeństwa;
- 3) umiejętność komunikowania się w języku polskim zarówno w mowie, jak i w piśmie;
- 4) umiejętność posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi w celu wyszukiwania, korzystania i weryfikowania informacji, a także podejmowania twórczych działań na rzecz społeczności polonijnej w miejscu zamieszkania;
- 5) umiejętność uczenia się jako sposób zaspokajania naturalnej ciekawości świata, odkrywania swoich zainteresowań i przygotowania do dalszej edukacji;
- 6) umiejętność pracy zespołowej.

Jednym z najważniejszych zadań szkoły podstawowej jest kształcenie umiejętności posługiwania się językiem polskim, w tym dbałość o wzbogacanie zasobu słownictwa uczniów w zakresie mowy ojczystej. Powyższe umiejętności uczeń zdobywa przy wsparciu wszystkich nauczycieli.

EDUKACJA WCZESNOSZKOLNA

Klasy I–III szkoły podstawowej

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Celem edukacji wczesnoszkolnej jest wspomaganie dziecka w rozwoju intelektualnym, emocjonalnym, społecznym, etycznym, fizycznym i estetycznym.

Zadaniem szkoły jest wykształcenie umiejętności posługiwania się językiem polskim oraz ukształtowanie systemu wiadomości i umiejętności potrzebnych dziecku do poznawania i rozumienia świata, radzenia sobie w codziennych sytuacjach oraz do kontynuowania nauki w klasach IV–VIII szkoły podstawowej.

Uczeń zdobywa podstawowe wiadomości na temat historii, geografii i przyrody Polski. Uczeń zdobywa podstawowe informacje o kulturze i społeczeństwie polskim, identyfikuje się z kulturą i tradycją polską, zachowując szacunek dla odmienności kulturowych i tradycji kraju zamieszkania, poznaje klasyczne teksty polskiej literatury dziecięcej. Uczeń rozbudza swoje zainteresowania Polską.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Treści nauczania należy dostosować do poziomów biegłości językowej uczniów (poziom A – podstawowy, B – średni, C – zaawansowany)¹⁾

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji

1. Słuchanie

Uczeń:

- 1) rozróżnia głoski współczesnej polszczyzny;
- 2) rozumie polecenia;
- 3) rozumie wypowiedzi monologowe i dialogowe;
- 4) rozumie teksty literackie (zwłaszcza tworzone we współczesnej polszczyźnie) i inne teksty kultury (wspierane ilustracjami, gestami i rekwizytami).

2. Czytanie

Uczeń:

- 1) czyta na głos, poprawnie i wyraziście, krótki i prosty tekst (także nieznanymi), drukowany i pisany;
- 2) rozumie krótkie teksty użytkowe;
- 3) rozumie utwory literackie i inne teksty kultury;
- 4) zaznacza w tekście literackim wybrane fragmenty, określa czas i miejsce akcji oraz wskazuje głównych bohaterów;
- 5) rozumie podstawowe znaczenie wyrazów w tekście i wybrane związki frazeologiczne;
- 6) wyszukuje w tekście potrzebne informacje;
- 7) korzysta ze słowników i encyklopedii.

¹⁾ Tabela diagnostyczna poziomu biegłości językowej.

II. Tworzenie wypowiedzi

1. Mówienie

Uczeń:

- 1) poprawnie wymawia słowa i zwroty;
- 2) skutecznie porozumiewa się w codziennych sytuacjach, stosując właściwe formy komunikowania się, wypowiada się płynnie;
- 3) uczestniczy w rozmowie i w prostej dyskusji, wyraża w prosty sposób własne zdanie;
- 4) formułuje kilkuzdaniową wypowiedź, opowiada o własnych doświadczeniach, opisuje ludzi, przedmioty, miejsca i sytuacje;
- 5) formułuje życzenia i zaproszenie;
- 6) opowiada w prosty sposób akcję utworu oraz opisuje postaci i relacje między nimi, a także świat przedstawiony w tekstach kultury;
- 7) opisuje, omawia i charakteryzuje postać literacką;
- 8) stosuje formuły grzecznościowe;
- 9) recytuje wiersze i krótkie fragmenty prozatorskie, stosując pauzę i intonację.

2. Pisanie

Uczeń:

- 1) przepisuje krótkie teksty;
- 2) pisze z pamięci (kilka wyrazów, pojedyncze zdania) i ze słuchu (proste, krótkie teksty);
- 3) tworzy, z pomocą nauczyciela, krótką wypowiedź (opis, list prywatny: zapisuje adres nadawcy i odbiorcy, życzenia, zaproszenie i ogłoszenie);
- 4) tworzy krótką wypowiedź (opowiadanie) w ramach zagadnień opracowanych podczas zajęć;
- 5) pisze według podanego wzoru proste teksty na znane mu tematy (np. związane z jego zainteresowaniami);
- 6) stosuje podstawowe formuły grzecznościowe;
- 7) zna i na ogół stosuje zasady ortografii i interpunkcji.

III. Wiedza o Polsce

Uczeń:

- 1) określa położenie Polski w Europie;
- 2) opowiada wybrane legendy i podania ilustrujące narodziny państwa polskiego;
- 3) wymienia symbole narodowe i wyjaśnia ich znaczenie, rozpoznaje hymn narodowy;
- 4) wymienia wybrane postacie z historii Polski (Mieszko I, Bolesław Chrobry, Mikołaj Kopernik, Tadeusz Kościuszko, Adam Mickiewicz, Fryderyk Chopin, Jan Matejko, Maria Skłodowska-Curie, Janusz Korczak, Irena Sendlerowa i Jan Paweł II);
- 5) opowiada o tradycjach swojej rodziny, tworzy własne drzewo genealogiczne, posługuje się terminami opisującymi pokrewieństwo;
- 6) podaje nazwę miejscowości i regionu Polski, z którego pochodzi jego rodzina, opisuje krajobraz tego miejsca i wymienia najważniejsze jego obiekty;
- 7) rozpoznaje różnorodność tradycji kulturowych i szanuje odmienności innych narodów;
- 8) opisuje położenie Polski, wymienia obecną stolicę Polski oraz jej dawne stolice, wymienia najważniejsze miasta, znane zabytki, góry i rzeki;

- 9) opowiada o najważniejszych polskich świętach i związanych z nimi tradycjach;
- 10) porównuje polskie tradycje świąteczne ze świętami w kraju zamieszkania;
- 11) zna na pamięć kilka wybranych polskich wierszy, piosenek i przysłów;
- 12) opisuje polski pejzaż z uwzględnieniem pór roku i obyczaje związane z tymi porami roku;
- 13) rozpoznaje krajobrazy Polski: nadbałtycki, nizinny, wyżynny i górski.

Teksty kultury

Lektury obowiązkowe:

- 1) Władysław Bełza, *Katechizm polskiego dziecka*;
- 2) Jan Brzechwa, *Wiersze dla dzieci* (wybór);
- 3) Julian Tuwim, *Wiersze dla dzieci* (wybór);
- 4) Józef Wybicki, *Mazurek Dąbrowskiego* (dwie pierwsze zwrotki);
- 5) Kornel Makuszyński, Marian Walentynowicz, *Przygody Koziółka Matołka*;
- 6) legendy:
 - a) *o Lechu, Czechu i Rusie*,
 - b) *o Piaście Kołodziejcu*,
 - c) *o smoku wawelskim*,
 - d) *o Warsie i Sawie*,
 - e) *o hejnale krakowskim*;
- 7) piosenki:
 - a) *Krakowiaczek jeden* (za: Zygmunt Gloger),
 - b) *Mam chusteczkę haftowaną*,
 - c) *Płynie Wisła, płynie* (słowa Edmund Wasilewski, muzyka Kazimierz Hofman),
 - d) *Stary niedźwiedź*,
 - e) *Wlazł kotek na płotek* (za: Oskar Kolberg, muzyka Stanisław Moniuszko),
 - f) *Zasiali górąle...*

Lektury uzupełniające (2 pozycje w każdym roku szkolnym, we fragmentach lub w całości do samodzielnego lub wspólnego czytania lub słuchania):

- 1) Justyna Bednarek, *Niesamowite przygody dziesięciu skarpetek (czterech prawych i sześciu lewych)*;
- 2) Waldemar Cichoń, *Cukierku, ty łobuzie!*;
- 3) Agnieszka Frączek, *Rany Julek! O tym, jak Julian Tuwim został poetą*;
- 4) Dorota Gellner, *Wścibscy*;
- 5) Julita Grodek, *Mania, dziewczyna inna niż wszystkie. Opowieść o Marii Skłodowskiej-Curie*;
- 6) Tom Justyniarski, *Psie troski, czyli o wielkiej przyjaźni na cztery łapy i dwa serca*;
- 7) Grzegorz Kasdepke, *Detektyw Pozytywka*;
- 8) Piotr Kordyasz, *Lolek. Opowiadania o dzieciństwie Karola Wojtyły* (fragmenty);
- 9) Barbara Kosmowska, *Dziewczynka z parku*;
- 10) Zofia Kossak-Szczucka, *Kłopoty Kacperka góreckiego skrzata*;

- 11) Maria Krüger, *Karolcia*;
- 12) Joanna Papuzińska, *Asiunia*;
- 13) Danuta Parlak, *Kapelusz Pani Wrony*;
- 14) Roman Pisarski, *O psie, który jeździł koleją*;
- 15) Janina Porazińska, *Pamiętnik Czarnego Noska*;
- 16) Maria Terlikowska, *Drzewo do samego nieba*;
- 17) Barbara Tylicka, *O krakowskich psach i kleparskich kotach. Polskie miasta w baśni i legendzie*;
- 18) Danuta Wawiłow, *Najpiękniejsze wiersze*;
- 19) Łukasz Wierzbicki, *Afryka Kazika, Dziadek i niedźwiadek*;
- 20) Wybrane polskie komiksy, np. Henryk Jerzy Chmielewski, *Tytus, Romek i A'Tomek* (do wyboru).

Czasopisma, strony internetowe, programy telewizyjne i radiowe (w miarę możliwości), filmy oraz popularne piosenki dla dzieci.

Kręgi tematyczne:

- 1) ja i moi bliscy:
 - a) podstawowe informacje o sobie (imię, nazwisko, wiek i miejsce zamieszkania),
 - b) wygląd zewnętrzny,
 - c) umiejętności i zainteresowania,
 - d) emocje, marzenia, świat wyobraźni,
 - e) najbliższa rodzina,
 - f) przyjaciele, koledzy;
- 2) dom i otoczenie:
 - a) dom (pomieszczenia, meble),
 - b) zabawki,
 - c) podwórko, plac zabaw,
 - d) ciekawe miejsca;
- 3) życie codzienne:
 - a) kalendarz (miesiące, dni tygodnia, godziny i pory dnia),
 - b) podstawowe czynności dnia codziennego,
 - c) moja klasa i obowiązki szkolne,
 - d) gry, zabawy, koła zainteresowań,
 - e) żywienie (artykuły spożywcze, posiłki i potrawy),
 - f) zakupy (kupowanie, sprzedawanie, cyfry i liczby),
 - g) usługi (np. biblioteka),
 - h) ubranie (części garderoby);
- 4) zdrowie i sport:
 - a) najważniejsze części ciała,
 - b) czystość i schludność,
 - c) samopoczucie,
 - d) umiejętności sportowe;

- 5) podróże i turystyka:
 - a) wakacje,
 - b) ciekawostki turystyczne,
 - c) komunikacja lokalna;
- 6) środowisko naturalne:
 - a) pogoda, pory roku,
 - b) rośliny i zwierzęta,
 - c) ekologia i ochrona przyrody;
- 7) technika, media:
 - a) domowe urządzenia techniczne,
 - b) telewizja, radio i bezpieczny internet;
- 8) wiedza o Polsce:
 - a) symbole narodowe,
 - b) znani Polacy,
 - c) święta i zwyczaje,
 - d) polonica w miejscu zamieszkania;
- 9) język nauki:
 - a) podstawowe terminy z zakresu wiedzy o języku,
 - b) podstawowe terminy z zakresu wiedzy o literaturze,
 - c) podstawowe terminy historyczne i geograficzne.

JĘZYK POLSKI

Klasy IV–VIII szkoły podstawowej

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji

1. Rozwijanie sprawności uważnego słuchania, czytania głośnego i cichego oraz umiejętności rozumienia znaczeń dosłownych i znaczeń przenośnych wypowiedzi.
2. Kształcenie umiejętności porozumiewania się w różnych sytuacjach prywatnych i publicznych.
3. Kształtowanie świadomości rozumienia języka jako wartościowego i wielofunkcyjnego narzędzia komunikacji.
4. Rozwijanie umiejętności samodzielnego poszukiwania i porządkowania informacji, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technologii informacyjnych, dokonywania ich selekcji i krytycznej oceny.
5. Rozwijanie umiejętności rzetelnego korzystania ze źródeł wiedzy z poszanowaniem cudzej własności intelektualnej.
6. Doskonalenie rozumienia komunikatów werbalnych i niewerbalnych o coraz bardziej skomplikowanej organizacji.
7. Rozwijanie rozumienia wartości języka polskiego oraz jego funkcji w budowaniu

tożsamości narodowej i kulturowej.

8. Kształtowanie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania.

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury

1. Zachęcanie do poznawania literatury i innych tekstów kultury polskiej, odpowiednich dla stopnia rozwoju emocjonalnego i intelektualnego.
2. Rozwijanie zainteresowania różnymi dziedzinami kultury.
3. Rozwijanie umiejętności rozumienia utworów literackich i innych tekstów kultury oraz umiejętności mówienia o nich z wykorzystaniem poznanych pojęć.
4. Doskonalenie sprawności analizy i interpretacji tekstów kultury, wykorzystywania narzędzi, dzięki którym odbiór lektury staje się coraz dojrzały, bardziej świadomy i samodzielny.
5. Rozwijanie umiejętności dostrzegania prawdy, dobra, piękna, szacunku dla człowieka i kierowania się tymi wartościami.
6. Kształtowanie postawy szacunku dla przeszłości i tradycji kulturowej jako podstawy tożsamości narodowej i patriotyzmu.
7. Kształtowanie gustu estetycznego i wrażliwości.
8. Kształtowanie postawy aktywnego uczestnictwa w kulturze polskiej w miejscu zamieszkania, szczególnie w jej wymiarze symbolicznym i aksjologicznym.

III. Tworzenie wypowiedzi

1. Rozwijanie umiejętności wypowiadania się w mowie i w piśmie na tematy poruszane na zajęciach, związane z poznawanymi tekstami kultury i własnymi zainteresowaniami.
2. Kształcenie umiejętności poprawnego mówienia, w tym usprawnianie czynności fonacyjnych, artykulacyjnych i prozodycznych uczniów.
3. Rozwijanie umiejętności wypowiadania się w określonych formach wypowiedzi ustnych i pisemnych, w tym stosowania środków stylistycznych i dbałości o estetykę tekstu oraz umiejętności organizacji tekstu.
4. Kształcenie umiejętności pisania zgodnego z regułami pisowni polskiej.
5. Rozwijanie umiejętności posługiwania się podstawowymi pojęciami i terminami, służącymi do opisywania języka.
6. Rozwijanie twórczych i sprawczych działań językowych oraz kształtowanie odpowiedzialności za własne zachowania językowe.
7. Zachęcanie do rozwijania swoich uzdolnień przez udział w różnych formach pogłębiania wiedzy (np. w konkursach, olimpiadach, kołach zainteresowań) oraz rozwijanie umiejętności samodzielnej prezentacji wyników swojej pracy.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Treści nauczania należy dostosować do poziomów biegłości językowej uczniów (poziom A – podstawowy, poziom B – średni, poziom C – zaawansowany)²⁾

Klasy IV–VI

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji

1. Słuchanie

Uczeń:

- 1) rozróżnia głoski języka polskiego;
- 2) rozumie polecenia, instrukcje oraz wypowiedzi monologowe i dialogowe, włącznie z wypowiedziami w dyskusjach, w tym nadawane za pomocą środków audiowizualnych;
- 3) rozumie wypowiedzi o charakterze informacyjnym i użytkowym;
- 4) rozpoznaje dosłowne i przenośne znaczenie wyrazów w wypowiedzi;
- 5) rozpoznaje słownictwo neutralne i wartościujące;
- 6) podejmuje próbę rozróżniania środków perswazji oraz rozumie ich funkcję;
- 7) odróżnia informacje o faktach od opinii;
- 8) rozróżnia typy komunikatów: informacyjny, literacki i reklamowy;
- 9) rozpoznaje różne sytuacje komunikacyjne i ich wpływ na kształt wypowiedzi;
- 10) rozumie, na czym polega etykieta językowa;
- 11) rozumie utwory literackie i inne teksty kultury: po wysłuchaniu lub obejrzeniu odpowiada na pytania i zadaje pytania dotyczące tekstu, formułuje temat lub problem, rozpoznaje wpisanego w tekst nadawcę i odbiorcę, odczytuje dosłowne i niedosłowne sensy tekstu.

2. Czytanie

Uczeń:

- 1) czyta na głos, w tym z podziałem na role, poprawnie akcentując wyrazy i stosując akcent zdaniowy, zachowuje intonację zdania;
- 2) w miarę możliwości sprawnie czyta teksty głośno i cicho;
- 3) identyfikuje tekst jako komunikat, rozróżnia typy komunikatów: informacyjny, literacki, reklamowy i ikoniczny;
- 4) odróżnia informacje o faktach od opinii;
- 5) rozróżnia oficjalną i nieoficjalną odmianę języka;
- 6) wyszukuje w wypowiedzi potrzebne informacje, w tym wyrażone wprost i pośrednio, oraz zaznacza odpowiednie fragmenty tekstu;
- 7) porządkuje informacje w zależności od ich funkcji w przekazie;
- 8) odróżnia zawarte w tekście informacje ważne od drugorzędnych;
- 9) rozróżnia synonimy i antonimy, rozumie ich funkcje w tekście;
- 10) rozróżnia formy gatunkowe: dialog, opowiadanie, opis, list, sprawozdanie (z filmu, spektaklu i wydarzenia), dedykacja, zaproszenie, podziękowanie, ogłoszenie, życzenia,

²⁾Tabela diagnostyczna poziomu biegłości językowej.

- opis przeżyć wewnętrznych, charakterystyka i tekst o charakterze argumentacyjnym;
- 11) rozpoznaje różnice między fikcją a kłamstwem;
 - 12) rozpoznaje wypowiedzi o charakterze emocjonalnym i perswazyjnym;
 - 13) rozpoznaje słownictwo neutralne i wartościujące, rozumie jego funkcje w tekście;
 - 14) dostrzega zasady spójności formalnej (tytuł, wstęp, rozwinięcie i zakończenie) oraz semantycznej tekstu;
 - 15) rozpoznaje związki frazeologiczne, dostrzega ich bogactwo, rozumie ich znaczenie;
 - 16) dostrzega swoistość tekstów kultury: literatury, teatru, filmu, muzyki, sztuk plastycznych i audiowizualnych;
 - 17) dostrzega różnice między tekstem literackim a jego adaptacją;
 - 18) skutecznie korzysta ze słowników, w tym jednojęzycznych i dwujęzycznych, oraz z innych źródeł informacji, w tym z zasobów internetowych, gromadzi wiadomości, dokonuje selekcji informacji według określonych kryteriów;
 - 19) rozumie utwory literackie: odpowiada na pytania i zadaje pytania dotyczące tekstu, tworzy ilustracje do tekstu, formułuje temat lub problem, rozpoznaje wpisanego w tekst nadawcę i odbiorcę, rozpoznaje elementy świata przedstawionego, odczytuje dosłowne i niedosłowne sensy tekstów.

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury

Uczeń:

- 1) wskazuje charakterystyczne cechy różnych tekstów kultury (np. obrazu, komiksu, filmu, w tym adaptacji filmowej, scenicznej, radiowej);
- 2) odczytuje znaczenia dosłowne i niedosłowne tekstów;
- 3) określa tematykę i problematykę tekstu;
- 4) rozróżnia i wskazuje elementy świata przedstawionego, wyodrębnia obrazy poetyckie w poezji;
- 5) rozpoznaje czytany utwór jako baśń, legendę, bajkę, hymn, nowelę, opowiadanie, dziennik, pamiętnik i powieść oraz wskazuje jego cechy gatunkowe;
- 6) rozpoznaje odmiany powieści i opowiadania (np. obyczajowe, przygodowe, detektywistyczne, fantastycznonaukowe, fantasy);
- 7) rozpoznaje fikcję literacką, rozróżnia elementy realistyczne i fantastyczne w tekstach, ze szczególnym uwzględnieniem ich w prozie realistycznej, fantastycznonaukowej i utworach fantasy;
- 8) rozpoznaje w tekście literackim epitet, porównanie, przenośnię, wyrazy dźwiękonaśladowcze, zdrobnienie, zgrubienie, uosobienie, ożywienie, apostrofę i pytanie retoryczne;
- 9) rozpoznaje elementy rytmizujące wypowiedź: wers, rym, strofę i refren;
- 10) posługuje się terminologią: podmiot liryczny, narrator, narracja (pierwszo- i trzecioosobowa), dialog, monolog i bohater (główny i drugoplanowy);
- 11) wskazuje elementy konstrukcyjne utworów, w tym tytuł, podtytuł, motto, puentę i punkt kulminacyjny;
- 12) wykorzystuje w omawianiu tekstów literackich elementy wiedzy o twórcy, kulturze i otaczającym go świecie;
- 13) przedstawia własne rozumienie tekstów kultury i je uzasadnia.

III. Tworzenie wypowiedzi

1. Mówienie

Uczeń:

- 1) poprawnie wymawia słowa, stosując zasady akcentowania wyrazów;
- 2) mówi w sposób zrozumiały, stosując akcent zdaniowy;
- 3) posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą polszczyzny;
- 4) używa stylu dostosowanego do sytuacji komunikacyjnej;
- 5) stosuje niewerbalne środki komunikacji (np. gest, mimikę, postawę ciała), wzmacniając słowa gestem;
- 6) wypowiada się na bliskie mu tematy (np. zainteresowania, rodzina, szkoła);
- 7) opowiada o własnych doświadczeniach, opisuje ludzi, przedmioty, miejsca i sytuacje;
- 8) spontanicznie i w miarę możliwości płynnie porozumiewa się w codziennych sytuacjach, stosując właściwe formy komunikowania się;
- 9) uczestniczy w rozmowie i dyskusji oraz wyraża własne zdanie i uzasadnia je;
- 10) stosuje zróżnicowane formuły grzecznościowe w zależności od relacji łączącej go z osobą, do której mówi (dorosły, rówieśnik, obcy, bliski, nauczyciel, lekarz), ma świadomość konsekwencji używania formuł niestosownych i obraźliwych;
- 11) dostosowuje sposób wyrażania się, w tym intonację, do zamierzonego celu wypowiedzi;
- 12) streszcza tekst;
- 13) informuje o faktach i formułuje opinie, stosując słownictwo neutralne i wartościujące;
- 14) stosuje zasady etykiety językowej;
- 15) stosuje środki językowe, w tym peryfrazę, powtórzenie i aluzję;
- 16) wypowiada się o tekstach kultury: dzieli się wrażeniami na temat przeczytanego lub oglądanego tekstu kultury, formułuje pytania dotyczące tekstu, opisuje postacie i relacje między nimi, wyraża sąd o postaciach i zdarzeniach, opowiada fabułę oraz ustala kolejność zdarzeń i dostrzega ich wzajemną zależność, tworzy dalsze losy bohatera, początek i zakończenie utworu na podstawie jego fragmentu lub ilustracji;
- 17) poprawnie stosuje elementy gramatyki języka polskiego;
- 18) wygłasza tekst z pamięci, ze zrozumieniem, odpowiednią intonacją i dykcją oraz z właściwym akcentowaniem.

2. Pisanie

Uczeń:

- 1) podejmuje próby zapisania dyktowanych poleceń i tekstów;
- 2) sporządza plan wypowiedzi;
- 3) formułuje pytania do tekstu;
- 4) tworzy logiczną i uporządkowaną wypowiedź na zadany temat, stosując odpowiednią kompozycję i układ graficzny;
- 5) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: opowiadanie, opis, list, e-mail, sprawozdanie (z filmu, spektaklu i wydarzenia), dedykacja, zaproszenie, podziękowanie, ogłoszenie, życzenia, opis przeżyć wewnętrznych, charakterystyka i tekst argumentacyjny;
- 6) stosuje zasady etykiety językowej we współczesnych formach komunikatów (np. e-mail, SMS, blog).

3. Świadomość językowa

Uczeń:

- 1) rozpoznaje części mowy: czasownik, rzeczownik, przymiotnik, przysłówek, liczebnik, zaimek, przyimek i spójnik;
- 2) odróżnia części mowy odmienne od nieodmiennych;
- 3) rozpoznaje formy przypadków, liczby, osoby, czasu i rodzaju gramatycznego odpowiednio rzeczownika, przymiotnika, liczebnika, zaimka i czasownika;
- 4) rozpoznaje stopnie przymiotników i przysłówków;
- 5) rozpoznaje bezosobowe formy czasownika: formy zakończone na *-no*, *-to*, konstrukcje z *się*;
- 6) odróżnia czasowniki dokonane od niedokonanych;
- 7) rozróżnia konstrukcję strony biernej i czynnej;
- 8) ma świadomość istnienia tematu fleksyjnego i końcówki;
- 9) rozpoznaje znaczenia wyrazów wieloznacznych;
- 10) rozpoznaje w wypowiedziach związki frazeologiczne oraz rozumie ich znaczenie;
- 11) rozpoznaje funkcje składniowe wyrazów używanych w wypowiedzeniach (podmiot i orzeczenie);
- 12) rozpoznaje typy wypowiedzeń: zdanie pojedyncze i złożone, równoważnik zdania, wypowiedzenia oznajmujące, pytające, rozkazujące i wykrzyknikowe.

Teksty kultury

Lektury obowiązkowe:

- 1) Jan Brzechwa, *Akademia pana Kleksa*;
- 2) Janusz Christa, *Kajko i Kokosz. Szkoła latania* (komiks);
- 3) Ignacy Krasicki, wybrane bajki;
- 4) Adam Mickiewicz, *Powrót taty*, *Pani Twardowska*, *Pan Tadeusz* (fragmenty, w tym: opisy, zwyczaje i obyczaje, polowanie i koncert Wojskiego);
- 5) Bolesław Prus, *Katarynka*;
- 6) Henryk Sienkiewicz, *W pustyni i w puszczy* (fragmenty);
- 7) Juliusz Słowacki, *W pamiętniku Zofii Bobrówny*;
- 8) Józef Wybicki, *Mazurek Dąbrowskiego*;
- 9) wybrane podania, legendy i baśnie polskie;
- 10) wybrane wiersze Władysława Bełzy, Jana Brzechwy, Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, Zbigniewa Herberta, Anny Kamińskiej, Joanny Kulmowej, Adama Mickiewicza, Czesława Miłosza, Juliusza Słowackiego, Leopolda Staffa, Juliana Tuwima i Jana Twardowskiego, pieśni i piosenki patriotyczne, kolędy.

Lektury uzupełniające (2 pozycje w każdym roku szkolnym, we fragmentach lub w całości do samodzielnego lub wspólnego czytania lub słuchania):

- 1) Adam Bahdaj, *Kapelusz za 100 tysięcy*;
- 2) Emilia Kiereś, *Rzeka*;
- 3) Janusz Korczak, *Król Maciuś Pierwszy*;

- 4) Rafał Kosik, *Felix, Net i Nika oraz Gang Niewidzialnych Ludzi*;
- 5) Zofia Kossak-Szczucka, *Topsy i Lupus*;
- 6) Marcin Koziół, *Skrzynia Władcy Piorunów*;
- 7) Stanisław Lem, *Cyberiada* (fragmenty);
- 8) Bolesław Leśmian, *Klechdy sezamowe*;
- 9) Kornel Makuszyński, wybrana powieść;
- 10) Andrzej Maleszka, *Magiczne drzewo*;
- 11) Małgorzata Musierowicz, wybrana powieść;
- 12) Ewa Nowak, *Pajaczek na rowerze*;
- 13) Edmund Niziurski, *Sposób na Alcybiadesa*;
- 14) Longin Jan Okoń, *Tecumseh*;
- 15) Ferdynand Antoni Ossendowski, *Słoń Birara*;
- 16) Jacek Podsiadło, *Czerwona kartka dla Sprężyny*;
- 17) Henryk Sienkiewicz, *Janko Muzykant*;
- 18) Alfred Szklarski, wybrana powieść;
- 19) wybrane pozycje z serii *Nazywam się...* (np. *Mikołaj Kopernik, Fryderyk Chopin, Maria Skłodowska-Curie, Jan Paweł II*);
- 20) Paweł Beręsewicz, *Co tam u Ciumków?*

lub inne utwory literackie i teksty kultury, wybrane przez nauczyciela (np. film, spektakl).

Wybrane programy telewizyjne i radiowe, czasopisma (w miarę możliwości).

Klasy VII i VIII

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji

1. Słuchanie

Uczeń:

- 1) rozróżnia głoski języka polskiego;
- 2) rozumie polecenia, instrukcje oraz wypowiedzi monologiczne i dialogowe, włącznie z wypowiedziami w dyskusjach, w tym nadawane za pomocą środków audiowizualnych – rozróżnia informacje przekazane werbalnie oraz zawarte w dźwięku i obrazie;
- 3) rozumie wypowiedzi o charakterze informacyjnym i użytkowym;
- 4) odróżnia informacje o faktach od opinii;
- 5) rozpoznaje wypowiedzi o charakterze emocjonalnym i perswazyjnym;
- 6) dostrzega w wypowiedzi ewentualne przejawy agresji i manipulacji;
- 7) rozpoznaje wypowiedź argumentacyjną, wskazuje tezę, argumenty i wnioski;
- 8) wie, na czym polega etykieta językowa;
- 9) rozróżnia retoryczne środki językowe i rozumie ich oddziaływanie na odbiorcę;
- 10) rozpoznaje intencje wypowiedzi (aprobatę, dezaprobatę, negację i prowokację);
- 11) odróżnia mowę zależną od niezależnej;
- 12) rozpoznaje różnice między fikcją a kłamstwem;
- 13) rozróżnia oficjalną i nieoficjalną odmianę języka;
- 14) odróżnia język ogólnopolski od środowiskowych odmian języka;

- 15) rozróżnia regionalne odmiany polszczyzny;
- 16) rozpoznaje różne sytuacje komunikacyjne i ich wpływ na kształt wypowiedzi;
- 17) określa kontekst komunikatu;
- 18) rozpoznaje styl potoczny, urzędowy, artystyczny, naukowy i publicystyczny;
- 19) rozróżnia gatunki publicystyczne: wywiad, reportaż i felieton;
- 20) rozumie utwory literackie i inne teksty kultury, w tym: formułuje temat lub problem, odczytuje dosłowne i niedosłowne sensy tekstów.

2. Czytanie

Uczeń:

- 1) sprawnie czyta głośno i po cichu;
- 2) rozpoznaje wpisanego w tekst nadawcę i odbiorcę;
- 3) wyszukuje w wypowiedzi potrzebne informacje i cytuje odpowiednie fragmenty tekstu;
- 4) porządkuje informacje w zależności od ich funkcji w przekazie;
- 5) odróżnia informacje o faktach od opinii;
- 6) rozróżnia oficjalną i nieoficjalną odmianę języka;
- 7) rozpoznaje różnice między fikcją a kłamstwem;
- 8) rozpoznaje wypowiedzi o charakterze emocjonalnym i perswazyjnym;
- 9) rozpoznaje intencje wypowiedzi (aprobatę, dezaprobatę, negację i prowokację);
- 10) dostrzega relacje między częściami składowymi wypowiedzi (tytuł, wstęp, rozwinięcie, zakończenie i akapity);
- 11) rozpoznaje wypowiedź argumentacyjną, wskazuje tezę, argumenty i wnioski;
- 12) czerpie dodatkowe informacje z przypisu;
- 13) rozróżnia literaturę piękną, literaturę naukową, literaturę popularnonaukową i publicystykę;
- 14) rozpoznaje gatunki publicystyczne: reportaż, wywiad i felieton;
- 15) rozpoznaje rodzaje literackie: lirykę, epikę i dramat oraz przypisuje czytany utwór do odpowiedniego rodzaju;
- 16) rozpoznaje gatunki liryki, epiki i dramatu, w tym: pamiętnik, komedię, tragedię, fraszkę, sonet, pieśń, tren i balladę, oraz przypisuje czytany utwór do odpowiedniego gatunku literackiego;
- 17) wyszukuje i analizuje przekazy w internecie, w polskich mediach (w miarę możliwości): w prasie, radiu i telewizji, krytycznie i świadomie odbiera treści;
- 18) selekcjonuje potrzebne informacje, sprawdzając ich dokładność;
- 19) dostrzega i określa różnice między informacją a innym przekazem, w tym opinią, oceną i krytyką;
- 20) porządkuje informacje w sposób najbardziej odpowiedni do wykorzystania;
- 21) poznaje strategie i tricki nadawców, „filtruje” informacje i obrazy, które do niego docierają;
- 22) korzysta ze słowników jednojęzycznych i dwujęzycznych oraz innych źródeł informacji, posługuje się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi w celu wyszukiwania, korzystania i weryfikowania informacji, rozwijania zainteresowań, a także podejmowania twórczych działań na rzecz społeczności szkolnej i polonijnej;
- 23) rozumie utwory literackie oraz inne teksty kultury, w tym: formułuje temat lub problem i odczytuje dosłowne i niedosłowne sensy tekstów.

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury

Uczeń:

- 1) poznaje wskazane przez nauczyciela i wybrane wspólnie z nauczycielem teksty kultury;
- 2) w kontakcie z tekstami kultury kształtuje gust estetyczny, wrażliwość i poczucie tożsamości;
- 3) rozpoznaje nadawcę i odbiorcę wpisanego w tekst kultury;
- 4) rozpoznaje elementy świata przedstawionego w tekście literackim;
- 5) rozpoznaje rodzaje literackie: epikę, lirykę i dramat, wskazuje cechy charakterystyczne poszczególnych rodzajów literackich, przypisuje utwór literacki do właściwego rodzaju literackiego;
- 6) rozróżnia gatunki epiki, liryki i dramatu, w tym: pamiętnik, dramat, komedię, fraszkę, hymn, sonet, pieśń, tren i balladę, oraz wskazuje ich podstawowe cechy;
- 7) rozpoznaje w tekście literackim: symbol, alegorię, eufemizm, neologizm, porównanie homeryckie i inwokację;
- 8) rozpoznaje gatunki dziennikarskie: reportaż, wywiad i artykuł oraz określa ich podstawowe cechy;
- 9) rozpoznaje w tekstach ironię;
- 10) analizuje i interpretuje wskazane utwory literackie oraz inne teksty kultury, wykorzystując w objaśnianiu tekstów kultury wartości uniwersalne, związane z postawami społecznymi, narodowymi, religijnymi i etycznymi oraz dokonuje ich hierarchizacji;
- 11) wykorzystuje w objaśnianiu utworów literackich potrzebne konteksty (np. biograficzny, historyczny, historycznoliteracki, kulturowy, filozoficzny, społeczny);
- 12) nazywa elementy i interpretuje inne teksty kultury (obraz, grafikę, rzeźbę i fotografię), wykorzystując elementy wiedzy o historii i kulturze;
- 13) znajduje w tekstach współczesnej literatury popularnej (np. w filmach, komiksach, piosenkach) nawiązania do tradycyjnych wątków kulturowych;
- 14) przedstawia własną opinię na temat poznanych tekstów kultury i ją uzasadnia;
- 15) recytuje utwór literacki, interpretując go zgodnie z jego tematem i stylem.

III. Tworzenie wypowiedzi

1. Mówienie

Uczeń:

- 1) poprawnie wymawia słowa i zdania;
- 2) mówi w sposób zrozumiały, stosując akcent zdaniowy;
- 3) spontanicznie i płynnie porozumiewa się w codziennych sytuacjach, stosując właściwe formy komunikowania się;
- 4) opowiada o własnych doświadczeniach, opisuje ludzi, przedmioty, miejsca i sytuacje;
- 5) wypowiada się na znane mu tematy (np. związane z jego zainteresowaniami);
- 6) bierze udział w dyskusji na tematy mu bliskie, zachowując etykietę językową, posługuje się argumentami, stawia tezę i wyciąga wnioski;
- 7) przeprowadza wywiad rzeczywisty lub fikcyjny;

- 8) wygłasza przemówienie;
- 9) prezentuje wyniki swojej pracy;
- 10) dokonuje parafrazy tekstu;
- 11) formułuje pytania do tekstu;
- 12) wypowiada się o tekstach kultury: dzieli się wrażeniami na temat przeczytanego lub wysłuchanego tekstu kultury oraz na temat obejrzanej ekranizacji tekstu kultury, nazywa swoje reakcje czytelnicze, określa problematykę egzystencjalną, wartości estetyczne i znaczenia symboliczne, w objaśnianiu sensów wykorzystuje elementy wiedzy o historii i kulturze;
- 13) poprawnie stosuje elementy gramatyki języka polskiego;
- 14) recytuje utwory literackie, dbając o prawidłowe akcentowanie i intonację oraz stosuje właściwą modulację głosową.

2. Pisanie

Uczeń:

- 1) sporządza notatkę z tekstu słuchanego i czytanego;
- 2) tworzy logiczny i uporządkowany tekst, stosując odpowiednią do danej formy wypowiedzi kompozycję i układ graficzny (recenzję, tekst argumentacyjny);
- 3) dokonuje przekształceń tekstu cudzego (np. skraca, streszcza, rozbudowuje tekst);
- 4) przestrzega zasad etykiety językowej w elektronicznych formach przekazywania informacji, takich jak: SMS, e-mail i blog;
- 5) poprawnie przytacza cudze wypowiedzi, stosując odpowiednie znaki interpunkcyjne;
- 6) posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą języka;
- 7) uczestniczy w komunikacji na portalach społecznościowych;
- 8) tworzy własne media: materiały, teksty, filmy, animacje, zdjęcia i nagrania dźwiękowe, dotyczące życia szkolnego i społeczności polonijnej;
- 9) pisze poprawnie pod względem ortograficznym i interpunkcyjnym, wykorzystując wiedzę o wymianie głosek w wyrazach pokrewnych oraz w tematach fleksyjnych wyrazów odmiennych, wiedzę o różnicach w pisowni samogłosek ustnych i nosowych, spółgłosek twardych i miękkich, dźwięcznych i bezdźwięcznych, o pisowni partykuły *nie* z różnymi częściami mowy;
- 10) poprawnie stosuje elementy gramatyki języka polskiego.

3. Świadomość językowa

Uczeń:

- 1) dostrzega rozbieżności między mówieniem a pisanem;
- 2) rozpoznaje wyraz podstawowy i wyraz pochodny, wskazuje podstawę słowotwórczą i formant, w wyrazie pochodnym rozpoznaje rodzinę wyrazów, łączy wyrazy pokrewne;
- 3) rozpoznaje imiesłowy;
- 4) wyróżnia regionalne i środowiskowe odmiany języka;
- 5) rozpoznaje nazwy osobowe i miejscowe, poznaje poprawne formy gramatyczne imion, nazwisk, nazw miejscowych i nazw mieszkańców;
- 6) rozpoznaje słownictwo ogólnopolskie i słownictwo o ograniczonym zasięgu (np. terminy naukowe, archaizmy, kolokwializmy), dostrzegając zróżnicowanie słownictwa;
- 7) zna sposoby wzbogacania słownictwa;

- 8) rozróżnia treść i zakres znaczeniowy wyrazu;
- 9) zna typy skrótów i skrótowców oraz określa ich funkcje;
- 10) rozumie pojęcie stylu, rozpoznaje styl potoczny, urzędowy, artystyczny, naukowy i publicystyczny;
- 11) rozróżnia normę językową wzorcową i użytkową;
- 12) rozumie, na czym polega błąd językowy;
- 13) rozumie mechanizm upodobień fonetycznych, uproszczeń grup spółgłoskowych i utraty dźwięczności w wygłosie.

Teksty kultury

Lektury obowiązkowe:

- 1) Aleksander Fredro, *Zemsta* (fragmenty);
- 2) Jan Kochanowski, wybór fraszek, pieśni i trenów, w tym tren I, V, VII i VIII;
- 3) Aleksander Kamiński, *Kamienie na szaniec* (fragmenty);
- 4) Ignacy Krasicki, *Żona modna*;
- 5) Adam Mickiewicz, *Reduta Orzona, Śmierć Pułkownika, Świtezianka, Dziady cz. II, Pan Tadeusz* (fragmenty), wybrany utwór z cyklu *Sonety krymskie*;
- 6) Henryk Sienkiewicz, *Quo vadis* (fragmenty), *Latarnik*;
- 7) Juliusz Słowacki, *Balladyna*;
- 8) Stefan Żeromski, *Szyfrowe prace* (fragmenty);
- 9) Sławomir Mrożek, *Artysta*;
- 10) Melchior Wańkowicz, *Tędy i owędy* (wybrany reportaż);
- 11) wybrane wiersze Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, Stanisława Barańczaka, Cypriana Kamila Norwida, Bolesława Leśmiana, Mariana Hemara, Jarosława Marka Rymkiewicza, Wisławy Szymborskiej, Kazimierza Wierzyńskiego, Jana Lechonia i Jerzego Lieberta, fraszki Jana Sztudyngera oraz aforyzmy Stanisława Jerzego Leca.

Lektury uzupełniające (2 pozycje w każdym roku szkolnym, we fragmentach lub w całości do samodzielnego lub wspólnego czytania lub słuchania):

- 1) Miron Białoszewski, *Pamiętnik z powstania warszawskiego*;
- 2) Arkady Fiedler, *Dywizjon 303*;
- 3) Barbara Kosmowska, *Pozłacana rybka*;
- 4) Zofia Kossak-Szczucka, *Bursztyny* (wybrane opowiadanie);
- 5) André Frossard, *Nie lekajcie się! Rozmowy z Janem Pawłem II*;
- 6) Karolina Lanckorońska, *Wspomnienia wojenne 22 IX 1939–5 IV 1945*;
- 7) Bolesław Prus, *Placówka*;
- 8) Henryk Sienkiewicz, *Krzyżacy, Sąd Ozyrysa*;
- 9) Melchior Wańkowicz, *Bitwa o Monte Casino* (fragmenty)

lub inne utwory literackie i teksty kultury wybrane przez nauczyciela, w tym wiersze poetów współczesnych i reportaże.

Kręgi tematyczne:

- 1) ja i moi bliscy:
 - a) dane osobowe (imię, nazwisko, wiek, adres, data i miejsce urodzenia oraz wykształcenie),
 - b) wygląd zewnętrzny i cechy charakteru, talenty i zdolności,
 - c) zainteresowania, hobby i pasje,
 - d) uczucia, emocje, marzenia, świat wyobraźni, plany,
 - e) zawody i umiejętności, praca,
 - f) rodzina, relacje rodzinne i stopnie pokrewieństwa,
 - g) przyjaciele, koledzy, znajomi, życie towarzyskie,
 - h) konflikty i problemy (w tym problemy etyczne);
- 2) dom i otoczenie:
 - a) dom (pomieszczenia, wyposażenie),
 - b) otoczenie domu (ogród, ulica),
 - c) najbliższa okolica, miejsce zamieszkania i okolice,
 - d) atrakcje w miejscu zamieszkania i okolicy,
 - e) urzędy i instytucje;
- 3) życie codzienne:
 - a) kalendarz (miesiące, dni tygodnia, godziny, pory dnia, lata, wieki, plan: dnia, tygodnia i miesiąca),
 - b) codzienne czynności i obowiązki (domowe, szkolne i koleżeńskie),
 - c) moja klasa i szkoła, system edukacji,
 - d) sposoby spędzania wolnego czasu (np. kino, teatr, park rozrywki),
 - e) żywienie (artykuły spożywcze, posiłki i potrawy, ich przygotowanie, lokale gastronomiczne i sposoby odżywiania się),
 - f) zakupy (sklepy, towary, miary i wagi, pieniądze),
 - g) usługi (np. poczta, fryzjer, punkty naprawy),
 - h) ubranie, moda i styl;
- 4) zdrowie i sport:
 - a) budowa człowieka, części ciała,
 - b) higiena osobista,
 - c) choroby i leczenie, wypadki,
 - d) uzależnienia,
 - e) zdrowy styl życia, dieta, zdrowa żywność,
 - f) dyscypliny i wydarzenia sportowe,
 - g) sprzęt i obiekty sportowe;
- 5) podróże i turystyka:
 - a) planowanie wypoczynku i podróży, wakacje,
 - b) znane miejsca, obiekty i zabytki,
 - c) informacja turystyczna, baza turystyczna,
 - d) środki transportu;
- 6) środowisko naturalne:
 - a) klimat, pogoda, pory roku,
 - b) świat roślin i zwierząt,
 - c) krajobraz,

- d) ochrona przyrody, ekologia,
- e) katastrofy naturalne,
- f) przestrzeń kosmiczna;
- 7) technika, media:
 - a) odkrycia i wynalazki, rozwój techniki i informatyki,
 - b) urządzenia techniczne, motoryzacja i telekomunikacja,
 - c) telewizja, radio, prasa i internet;
- 8) wiedza o Polsce:
 - a) twórcy kultury i ich dzieła,
 - b) święta, tradycje i zwyczaje, rocznice,
 - c) polonica w kraju zamieszkania;
- 9) język nauki:
 - a) terminy z zakresu wiedzy o języku,
 - b) terminy z zakresu wiedzy o literaturze,
 - c) terminy historyczne i geograficzne.

Tabela diagnostyczna poziomu biegłości językowej

Kompetencje językowe (5–9 lat)			
Kompetencje	A – poziom podstawowy	B – poziom średni (średnio zaawansowany)	C – poziom zaawansowany
1	2	3	4
Sluchanie	Uczeń: 1) rozróżnia większość głosek istotnych dla języka polskiego; 2) rozumie proste polecenia; 3) rozumie proste wypowiedzi monologowe i dialogowe, o ile otrzymuje dodatkowe wyjaśnienia; 4) rozumie proste teksty literackie wspierane obrazkami, gestami i rekwizytami oraz inne teksty kultury, o ile otrzymuje dodatkowe wyjaśnienia	Uczeń: 1) rozróżnia głoski współczesnej polszczyzny, z wyjątkiem najtrudniejszych; 2) rozumie polecenia; 3) rozumie proste wypowiedzi monologowe i dialogowe bez dodatkowych wyjaśnień; 4) rozumie proste teksty literackie (zwłaszcza pisane współczesną polszczyzną), wspierane obrazkami, gestami i rekwizytami oraz inne teksty kultury	Uczeń: 1) rozróżnia wszystkie głoski współczesnej polszczyzny; 2) rozumie rozbudowane polecenia; 3) rozumie wypowiedzi monologowe i dialogowe; 4) rozumie utwory literackie i inne teksty kultury

Mówienie	Uczeń: <ol style="list-style-type: none"> 1) wymawia poznane słowa w sposób na ogół zrozumiały; 2) tworzy, z pomocą nauczyciela, krótką wypowiedź składającą się z prostych zdań; 3) porozumiewa się w prostych sytuacjach komunikacyjnych; 4) stosuje podstawowe formuły grzecznościowe; 5) odtwarza z pamięci rymowanki i inne krótkie, proste teksty 	Uczeń: <ol style="list-style-type: none"> 1) wymawia poznane słowa w sposób zrozumiały; 2) skutecznie porozumiewa się w codziennych sytuacjach, stosując właściwe formy komunikowania się; 3) uczestniczy w rozmowie, wyraża w prosty sposób własne zdanie; 4) formułuje kilkuzdaniową wypowiedź, opowiada o własnych doświadczeniach, opisuje ludzi, przedmioty, miejsca i sytuacje; 5) formułuje życzenia i zaproszenie; 6) opowiada w prosty sposób akcję utworu oraz opisuje bohaterów i relacje między nimi, a także świat przedstawiony tekstów kultury; 7) stosuje formuły grzecznościowe; 8) recytuje wiersze 	Uczeń: <ol style="list-style-type: none"> 1) poprawnie wymawia słowa i zwroty; 2) wypowiada się płynnie; 3) opisuje, opowiada i charakteryzuje postać literacką; 4) uczestniczy w rozmowie i w prostej dyskusji; 5) stosuje formuły grzecznościowe; 6) recytuje wiersze, stosując pauzę i intonację
Czytanie	Uczeń: <ol style="list-style-type: none"> 1) zna wszystkie litery i odpowiadające im głoski; 2) dzieli wyraz na sylaby; 3) czyta na głos i cicho proste, krótkie teksty; 4) rozumie proste i krótkie teksty użytkowe; 	Uczeń: <ol style="list-style-type: none"> 1) czyta na głos, poprawnie akcentując wyrazy; 2) rozumie krótkie teksty użytkowe; 3) rozpoznaje formy użytkowe (np. życzenia, zaproszenie, ogłoszenie, list, prostą instrukcję); 	Uczeń: <ol style="list-style-type: none"> 1) czyta na głos, poprawnie i wyraziście krótki i prosty tekst (także nieznan); 2) rozumie utwory literackie i inne teksty kultury; 3) określa podstawowe elementy świata

	<p>5) rozumie proste i krótkie utwory literackie, wspierane materiałem ilustracyjnym, i inne teksty kultury;</p> <p>6) korzysta z obrazkowych słowników i encyklopedii</p>	<p>4) rozumie krótkie utwory literackie i inne teksty kultury;</p> <p>5) w tekście literackim zaznacza wybrane fragmenty, określa czas i miejsce akcji oraz wskazuje głównych bohaterów;</p> <p>6) wyszukuje w tekście potrzebne informacje;</p> <p>7) korzysta z obrazkowych słowników i encyklopedii</p>	<p>przedstawionego w utworze literackim lub innym tekście kultury;</p> <p>4) rozumie podstawowe oraz przerośne znaczenie wyrazów w tekście;</p> <p>5) korzysta ze słowników i encyklopedii</p>
Pisanie	<p>Uczeń:</p> <p>1) pisze wszystkie małe i wielkie litery, dostrzega różnicę między literą i głoską;</p> <p>2) przepisuje wyrazy i proste zdania;</p> <p>3) pisze z pamięci (pojedyncze wyrazy) i ze słuchu (proste zdania), po omówieniu pisowni z nauczycielem;</p> <p>4) tworzy, z pomocą nauczyciela, krótką wypowiedź składającą się z prostych zdań (opis, pozdrowienia i życzenia);</p> <p>5) pisze według wzoru krótki tekst o sobie;</p> <p>6) stosuje podstawowe formuły grzecznościowe;</p> <p>7) dba o poprawność graficzną polskich</p>	<p>Uczeń:</p> <p>1) przepisuje krótkie teksty;</p> <p>2) pisze z pamięci (kilka wyrazów) i ze słuchu (proste, krótkie teksty);</p> <p>3) tworzy, z pomocą nauczyciela, krótką wypowiedź (opis, list prywatny, życzenia i zaproszenie);</p> <p>4) pisze według wzoru proste teksty na znane mu tematy (np. związane z jego zainteresowaniami);</p> <p>5) pisze proste teksty związane z poznanymi utworami literackimi i innymi tekstami kultury;</p> <p>6) stosuje podstawowe formuły grzecznościowe;</p> <p>7) na ogół pisze poprawnie ortograficznie i stosuje podstawową interpunkcję</p>	<p>Uczeń:</p> <p>1) pisze z pamięci (pojedyncze zdania) i ze słuchu (krótkie teksty);</p> <p>2) tworzy krótką wypowiedź (dialog, opowiadanie i przepis);</p> <p>3) tworzy wypowiedź na znane mu tematy (np. związane z jego zainteresowaniami);</p> <p>4) tworzy wypowiedź związaną z poznanymi utworami literackimi i innymi tekstami kultury;</p> <p>5) stosuje podstawowe formuły grzecznościowe;</p> <p>6) zna i na ogół stosuje zasady ortografii i interpunkcji</p>

	liter		
--	-------	--	--

Kompetencje językowe (10–13 lat)			
Kompetencje	A – poziom podstawowy	B – poziom średni (średnio zaawansowany)	C – poziom zaawansowany
1	2	3	4
Słuchanie	<p>Uczeń:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) rozróżnia większość głosek języka polskiego (z wyjątkiem najtrudniejszych); 2) rozumie polecenia oraz proste wypowiedzi monologowe i dialogowe; 3) rozumie proste, współczesne utwory literackie wspierane ilustracjami, gestami i rekwizytami oraz inne teksty kultury; 4) rozumie proste wypowiedzi o charakterze informacyjnym i użytkowym 	<p>Uczeń:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) rozróżnia większość głosek języka polskiego; 2) rozumie złożone polecenia, proste instrukcje oraz wypowiedzi monologowe i dialogowe, w tym nadawane za pomocą środków audiowizualnych; 3) rozumie utwory literackie (zwłaszcza pisane współczesną polszczyzną) i inne teksty kultury; 4) rozumie wypowiedzi o charakterze informacyjnym i użytkowym 	<p>Uczeń:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) rozróżnia wszystkie głoski języka polskiego; 2) rozumie złożone polecenia, proste instrukcje oraz wypowiedzi monologowe i dialogowe, włącznie z wypowiedziami w dyskusjach; 3) rozumie utwory literackie (z różnych epok) i inne teksty kultury; 4) rozumie rozbudowane wypowiedzi o charakterze informacyjnym i użytkowym
Mówienie	<p>Uczeń:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) wymawia poznane słowa w sposób na ogół zrozumiały; 2) tworzy samodzielnie na ogół poprawną kilkuzdaniową wypowiedź; 3) porozumiewa się w typowych sytuacjach komunikacyjnych; 4) stosuje podstawowe 	<p>Uczeń:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) mówi w sposób na ogół zrozumiały, stosując akcent zdaniowy; 2) spontanicznie i w miarę płynnie porozumiewa się w codziennych sytuacjach, stosując właściwe formy komunikowania się; 3) opowiada o własnych 	<p>Uczeń:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) poprawnie wymawia słowa i zdania; 2) wypowiada się płynnie i logicznie; 3) opisuje, opowiada i charakteryzuje postać literacką, streszcza i relacjonuje zdarzenia; 4) rozpoczyna dyskusję i uczestniczy w dyskusji nad

	<p>formuły grzecznościowe;</p> <p>5) odtwarza z pamięci proste teksty</p>	<p>doświadczeniach, opisuje ludzi, przedmioty, miejsca i sytuacje;</p> <p>4) formułuje życzenia, gratulacje i zaproszenie;</p> <p>5) formułuje w miarę spójną wypowiedź na znane mu tematy (np. związane z jego zainteresowaniami oraz poznanymi utworami literackimi i innymi tekstami kultury);</p> <p>6) opowiada akcję utworu, opisuje bohaterów i relacje między nimi, a także świat przedstawiony w tekstach kultury, w tym nazywa swoje reakcje czytelnicze i wyraża swój stosunek do postaci;</p> <p>7) uczestniczy w rozmowie, wyraża własne zdanie i uzasadnia je;</p> <p>8) stosuje zróżnicowane formuły grzecznościowe;</p> <p>9) recytuje utwory literackie, dbając o prawidłowe akcentowanie</p>	<p>poznanymi tekstami kultury;</p> <p>5) stosuje zróżnicowane formuły grzecznościowe;</p> <p>6) recytuje utwory literackie, stosując właściwą modulację głosową</p>
Czytanie	<p>Uczeń:</p> <p>1) zna wszystkie litery i odpowiadające im głoski języka polskiego;</p> <p>2) czyta na głos i cicho</p>	<p>Uczeń:</p> <p>1) czyta na głos, prawidłowo akcentując wyrazy, i stosuje akcent zdaniowy;</p> <p>2) rozumie dłuższe teksty</p>	<p>Uczeń:</p> <p>1) czyta na głos, prawidłowo akcentując wyrazy, i zachowuje intonację zdania;</p>

	<p>proste teksty literackie i nieliterackie;</p> <p>3) rozumie proste teksty informacyjne i użytkowe;</p> <p>4) rozumie proste utwory literackie oraz inne teksty kultury;</p> <p>5) wskazuje w tekście najważniejsze informacje;</p> <p>6) korzysta ze słowników dwujęzycznych i encyklopedii</p>	<p>informacyjne i użytkowe;</p> <p>3) rozróżnia teksty informacyjne i argumentacyjne;</p> <p>4) odróżnia zdania informujące o faktach od zdań wyrażających opinię;</p> <p>5) rozumie dłuższe utwory literackie oraz inne teksty kultury;</p> <p>6) rozpoznaje wpisanego w tekst literacki nadawcę i odbiorcę;</p> <p>7) rozpoznaje wybrane elementy świata przedstawionego w tekście literackim;</p> <p>8) korzysta ze szkolnych słowników oraz innych źródeł informacji;</p> <p>9) rozróżnia oficjalną i nieoficjalną odmianę języka</p>	<p>2) czyta, z pomocą nauczyciela, wybrane utwory literackie (z różnych epok);</p> <p>3) rozumie utwory literackie, informacyjne i użytkowe oraz inne teksty kultury;</p> <p>4) odróżnia język literacki od nieliterackiego;</p> <p>5) wyodrębnia wszystkie elementy świata przedstawionego w tekście literackim;</p> <p>6) korzysta z informacji zawartych w encyklopediach oraz słownikach jednojęzycznych i dwujęzycznych.</p>
Pisanie	<p>Uczeń:</p> <p>1) poprawnie zapisuje wszystkie litery polskiego alfabetu;</p> <p>2) przepisuje wyrazy i proste zdania;</p> <p>3) pisze z pamięci i ze słuchu wyrazy i proste zdania;</p> <p>4) zapisuje proste informacje o sobie;</p> <p>5) pisze według wzoru proste teksty na znane mu tematy (np. związane z jego zainteresowaniami);</p> <p>6) tworzy krótką, na ogół poprawną,</p>	<p>Uczeń:</p> <p>1) zapisuje dyktowane teksty;</p> <p>2) opisuje wydarzenia, swoje przeżycia i doświadczenia;</p> <p>3) tworzy wypowiedź związaną z poznаныmi utworami literackimi i innymi tekstami kultury oraz na znane mu tematy (np. o jego zainteresowaniach);</p> <p>4) tworzy proste wypowiedzi pisemne w wybranych formach gatunkowych (opis, charakterystyka,</p>	<p>Uczeń:</p> <p>1) sporządza notatkę z tekstu czytanego;</p> <p>2) swobodnie tworzy wypowiedzi pisemne w poznanych formach gatunkowych, stosując urozmaicone słownictwo;</p> <p>3) stosuje w wypowiedzi pisemnej odpowiednią kompozycję i układ graficzny;</p>

	<p>kilkudzaniową wypowiedź składającą się z prostych zdań (opis, dialog, pozdrowienia i życzenia);</p> <p>7) stosuje podstawowe formuły grzecznościowe;</p> <p>8) na ogół pisze poprawnie ortograficznie i stosuje poprawną interpunkcję</p>	<p>opowiadanie, dialog, list prywatny, kartka z dziennika, ogłoszenie, zaproszenie, życzenia i notatka);</p> <p>5) sporządza plan wypowiedzi;</p> <p>6) stosuje formuły grzecznościowe;</p> <p>7) pisze poprawnie pod względem ortograficznym i interpunkcyjnym</p>	<p>4) posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą języka;</p> <p>5) pisze poprawnie pod względem ortograficznym i interpunkcyjnym</p>
--	--	---	--

Kompetencje językowe (od 14 lat)			
Kompetencje	A – poziom podstawowy	B – poziom średni (średnio zaawansowany)	C – poziom zaawansowany
1	2	3	4
Słuchanie	<p>Uczeń:</p> <p>1) rozróżnia większość głosek języka polskiego;</p> <p>2) rozumie polecenia i proste wypowiedzi monologowe i dialogowe, w tym nadawane za pomocą środków audiowizualnych;</p> <p>3) rozumie proste utwory literackie (zwłaszcza pisane współczesną polszczyzną) i inne teksty kultury;</p> <p>4) rozumie proste wypowiedzi informacyjne i użytkowe;</p> <p>5) rozpoznaje intencję wypowiedzi</p>	<p>Uczeń:</p> <p>1) rozróżnia głoski języka polskiego, z wyjątkiem najtrudniejszych;</p> <p>2) rozumie wypowiedzi monologowe i dialogowe, w tym nadawane za pomocą środków audiowizualnych;</p> <p>3) rozumie utwory literackie i inne teksty kultury;</p> <p>4) rozumie wypowiedzi informacyjne i użytkowe oraz odróżnia informacje o faktach od opinii;</p> <p>5) rozumie intencję wypowiedzi (np. aprobatę, dezaprobatę, prowokację) oraz rozpoznaje środki</p>	<p>Uczeń:</p> <p>1) rozróżnia wszystkie głoski języka polskiego;</p> <p>2) rozumie wypowiedzi o złożonej strukturze, w tym nadawane za pomocą środków audiowizualnych, i odbiera zawarte w nich informacje zarówno jawne, jak i ukryte;</p> <p>3) rozumie utwory literackie (z różnych epok) i inne teksty kultury;</p> <p>4) rozumie wypowiedzi o charakterze popularnonaukowym i publicystycznym;</p> <p>5) rozumie jawną</p>

	(np. aprobatę, dezaprobatę) wspomaganą intonacją lub gestem	językowe służące jej wyrażeniu	i ukrytą intencję wypowiedzi (sugestię i manipulację językową oraz ironię); 6) rozpoznaje środki językowe pełniące różne funkcje stylistyczne
Mówienie	<p>Uczeń:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) wymawia poznane słowa w sposób na ogół zrozumiały; 2) tworzy samodzielnie na ogół poprawną kilkuzdaniową wypowiedź; 3) porozumiewa się w typowych sytuacjach komunikacyjnych; 4) w prosty sposób wypowiada się (opisuje swoje reakcje) na temat poznanych tekstów kultury; 5) stosuje formuły grzecznościowe; 6) odtwarza teksty z pamięci 	<p>Uczeń:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) mówi w sposób na ogół zrozumiały i stosuje akcent zdaniowy; 2) swobodnie i spontanicznie porozumiewa się w różnych sytuacjach, stosując właściwe formy komunikowania się; 3) formułuje spójną wypowiedź na tematy związane z otaczającą rzeczywistością, opowiada o własnych doświadczeniach, opisuje ludzi, przedmioty, miejsca i sytuacje; 4) streszcza i omawia przeczytane utwory literackie oraz inne teksty kultury, wskazuje ich temat, problematykę, charakteryzuje postaci, przedstawia przebieg akcji oraz tworzy spójne, dłuższe wypowiedzi na zadany lub wybrany przez siebie temat; 	<p>Uczeń:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) poprawnie wymawia słowa i zdania; 2) wypowiada się spontanicznie, płynnie i logicznie; 3) prezentuje fabułę i charakteryzuje postać mówiącą, wypowiada się precyzyjnie w rozmaitych formach; 4) w dyskusji i wystąpieniu publicznym formułuje swoje zdanie, uzasadnia je i broni go, podejmuje polemikę; 5) przestrzega zasad etykiety językowej, dostosowuje sposób wyrażania do stylu właściwego dla danej sytuacji; 6) recytuje utwory literackie, interpretując je głosowo

		<p>5) uczestniczy w dyskusji na znany sobie temat, potrafi przedstawić swój punkt widzenia i uzasadnia własne zdanie;</p> <p>6) stosuje podstawowe zasady etykiety językowej, dostosowując odmianę i styl języka do sytuacji, w której się wypowiada;</p> <p>7) recytuje utwory literackie, dbając o poprawną intonację.</p>	
Czytanie	<p>Uczeń:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) zna wszystkie litery i odpowiadające im głoski; 2) czyta na głos i cicho proste teksty literackie i nieliterackie; 3) rozumie proste teksty informacyjne i użytkowe; 4) rozumie proste utwory literackie i inne teksty kultury; 5) wyodrębnia części składowe całego tekstu i akapitu (wstęp, rozwinięcie i zakończenie); 6) odróżnia w prostym tekście informacje ważne od drugorzędnych; 7) korzysta ze słowników i encyklopedii 	<p>Uczeń:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) czyta na głos, prawidłowo akcentując wyrazy, i stosuje akcent zdaniowy; 2) rozumie dłuższe teksty informacyjne oraz użytkowe; 3) rozpoznaje podstawowe funkcje wypowiedzi; 4) wyszukuje informacje według wskazanego kryterium i porządkuje je; 5) rozumie dłuższe utwory literackie oraz inne teksty kultury; 6) wskazuje i charakteryzuje podstawowe kategorie świata przedstawionego; 7) rozpoznaje jawną i ukrytą intencję wypowiedzi (np. aprobatę, dezaprobatę, 	<p>Uczeń:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) rozumie utwory literackie i inne teksty kultury, a w ich interpretacji uwzględnia różne konteksty; 2) identyfikuje elementy konstrukcyjne struktury tekstu literackiego i dostrzega relacje między nimi; 3) odczytuje sens całego tekstu i wydzielonych fragmentów oraz ich funkcję na tle całości; 4) rozpoznaje jawną i ukrytą intencję wypowiedzi, ironię i manipulację językową; 5) czyta wybrane utwory literackie

		<p>sugestię);</p> <p>8) dostrzega w wypowiedzi ewentualne przejawy manipulacji;</p> <p>9) wskazuje w tekście argumentacyjnym tezę, argumenty, przykłady i wnioski</p>	<p>(z różnych epok);</p> <p>6) korzysta z rozmaitych źródeł informacji</p>
Pisanie	<p>Uczeń:</p> <p>1) poprawnie zapisuje wszystkie litery polskiego alfabetu, przepisuje wyrazy i proste zdania;</p> <p>2) pisze z pamięci i ze słuchu wyrazy i proste zdania;</p> <p>3) zapisuje proste informacje o sobie;</p> <p>4) w prosty sposób nazywa swoje emocje i opisuje swoje doświadczenia;</p> <p>5) tworzy proste, kilkuzdaniowe wypowiedzi (opis, dialog, pozdrowienia, życzenia, list prywatny i krótką wiadomość);</p> <p>6) tworzy kilkuzdaniową, na ogół poprawną, wypowiedź na znane mu tematy (np. związane z jego zainteresowaniami lub doświadczeniami);</p> <p>7) w prosty sposób wypowiada się (opisuje swoje</p>	<p>Uczeń:</p> <p>1) zapisuje dyktowane teksty;</p> <p>2) tworzy podstawowe formy użytkowe (list oficjalny, podanie i życiorys);</p> <p>3) opowiada o rzeczywistych lub fikcyjnych zdarzeniach i doświadczeniach oraz opisuje uczucia;</p> <p>4) tworzy wypowiedzi pisemne w poznanych formach gatunkowych, stosując urozmaicone słownictwo;</p> <p>5) tworzy spójną pod względem logicznym i składniowym wypowiedź na zadany temat;</p> <p>6) przedstawia własną opinię na temat poznanych tekstów kultury i uzasadnia ją;</p> <p>7) posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą języka;</p> <p>8) stosuje formuły grzecznościowe;</p> <p>9) pisze poprawnie pod względem ortograficznym</p>	<p>Uczeń:</p> <p>1) sporządza notatkę z tekstu słuchanego i czytanego;</p> <p>2) tworzy formy użytkowe (list oficjalny, podanie, życiorys, CV i list motywacyjny);</p> <p>3) przedstawia (opracowuje w pełni) dowolnie wybrany temat, zwracając uwagę na strukturę wypowiedzi;</p> <p>4) wypowiada się w różnych formach gatunkowych (list prywatny, dziennik, streszczenie, w tym streszczenie tekstu argumentacyjnego, sprawozdanie i rozprawka), stosując urozmaicone słownictwo;</p> <p>5) analizuje i interpretuje wskazane utwory literackie oraz inne teksty kultury;</p> <p>6) stosuje formuły</p>

	reakcje) na temat poznanych tekstów kultury; 8) stosuje formuły grzecznościowe; 9) na ogół pisze poprawnie pod względem ortograficznym i interpunkcyjnym, posługując się słownikiem ortograficznym	i interpunkcyjnym, posługując się słownikiem ortograficznym	grzecznościowe odpowiednie do sytuacji; 7) stosuje obowiązujące normy poprawnościowe, posługując się słownikami; 8) redaguje i edytuje własny tekst
--	--	---	---

Kręgi tematyczne		
5–9 lat	10–13 lat	od 14 lat
1	2	3
Ja i moi bliscy: 1) podstawowe informacje o sobie (imię, nazwisko, wiek i miejsce zamieszkania); 2) wygląd zewnętrzny; 3) umiejętności i zainteresowania; 4) emocje, marzenia, świat wyobraźni; 5) najbliższa rodzina; 6) przyjaciele, koledzy	Ja i moi bliscy: 1) dane osobowe (imię, nazwisko, wiek, adres, data i miejsce urodzenia); 2) wygląd zewnętrzny i cechy charakteru; 3) zainteresowania, hobby; 4) uczucia, emocje, marzenia, świat wyobraźni; 5) zawody i umiejętności; 6) rodzina i relacje rodzinne; 7) przyjaciele, koledzy, znajomi	Ja i moi bliscy: 1) dane osobowe (imię, nazwisko, wiek, adres, data i miejsce urodzenia oraz wykształcenie); 2) wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, talenty i zdolności; 3) zainteresowania, hobby, pasje; 4) uczucia, emocje, marzenia, plany; 5) praca i kariera; 6) rodzina, relacje rodzinne i stopnie pokrewieństwa; 7) życie towarzyskie; 8) konflikty i problemy (w tym problemy etyczne)
Dom i otoczenie: 1) dom (pomieszczenia, meble); 2) zabawki; 3) podwórko, plac zabaw; 4) ciekawe miejsca	Dom i otoczenie: 1) dom (pomieszczenia, wyposażenie); 2) otoczenie domu (ogród, ulica); 3) najbliższa okolica;	Dom i otoczenie: 1) dom i otoczenie domu; 2) miejsce zamieszkania i okolice; 3) urzędy i instytucje; 4) atrakcje w miejscu

	4) atrakcje w miejscu zamieszkania	zamieszkania i okolicy
<p>Życie codzienne:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kalendarz (miesiące, dni tygodnia, godziny i pory dnia); 2) podstawowe czynności dnia codziennego; 3) moja klasa i obowiązki szkolne; 4) gry, zabawy, koła zainteresowań; 5) żywienie (artykuły spożywcze, posiłki i potrawy); 6) zakupy (kupowanie, sprzedawanie, cyfry i liczby); 7) usługi (np. biblioteka); 8) ubranie (części garderoby) 	<p>Życie codzienne:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kalendarz (miesiące, dni tygodnia, godziny, pory dnia, plan: dnia, tygodnia i miesiąca); 2) codzienne czynności i obowiązki; 3) moja klasa i szkoła; 4) rozrywki (np. kino, park rozrywki); 5) żywienie (artykuły spożywcze, posiłki i potrawy, ich przygotowanie, sposoby odżywiania się); 6) zakupy (sklepy, towary, miary i wagi, pieniądze); 7) usługi (np. poczta, fryzjer); 8) ubranie i moda 	<p>Życie codzienne:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kalendarz (miesiące, dni tygodnia, godziny, pory dnia, lata, wieki, plan: dnia, tygodnia i miesiąca); 2) codzienne czynności i obowiązki (domowe, szkolne i koleżeńskie); 3) klasa, szkoła, system edukacji; 4) sposoby spędzania wolnego czasu (np. kino, teatr, klub); 5) żywienie (artykuły spożywcze, posiłki i potrawy, lokale gastronomiczne, sposoby odżywiania się); 6) zakupy (sklepy, towary, miary i wagi, pieniądze, reklama, reklamacja); 7) usługi (np. bank, punkty naprawy); 8) ubranie, moda i styl
<p>Zdrowie i sport:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) najważniejsze części ciała; 2) czystość i schludność; 3) samopoczucie; 4) umiejętności sportowe 	<p>Zdrowie i sport:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) części ciała; 2) higiena osobista; 3) choroby i leczenie; 4) zdrowa żywność; 5) dyscypliny i wydarzenia sportowe; 6) sprzęt i obiekty sportowe 	<p>Zdrowie i sport:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) budowa człowieka; 2) higiena osobista; 3) choroby i leczenie, wypadki; 4) uzależnienia; 5) zdrowy styl życia, dieta; 6) dyscypliny i wydarzenia sportowe; 7) sprzęt i obiekty sportowe
<p>Podróże i turystyka:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) wakacje; 2) ciekawostki turystyczne; 3) komunikacja lokalna 	<p>Podróże i turystyka:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) wakacje, wypoczynek; 2) znane miejsca, obiekty; 3) informacja turystyczna; 4) środki transport 	<p>Podróże i turystyka:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) planowanie wypoczynku i podróży; 2) znane miejsca i zabytki; 3) informacja turystyczna; 4) baza turystyczna; 5) transport

Środowisko naturalne: 1) pogoda i pory roku; 2) rośliny i zwierzęta	Środowisko naturalne: 1) klimat, pogoda i pory roku; 2) rośliny i zwierzęta; 3) ochrona przyrody	Środowisko naturalne: 1) klimat, pogoda i pory roku; 2) świat roślin i zwierząt; 3) krajobraz; 4) ekologia; 5) katastrofy naturalne; 6) przestrzeń kosmiczna
Technika, media: 1) domowe urządzenia techniczne; 2) telewizja, radio i internet	Technika, media: 1) odkrycia i wynalazki; 2) urządzenia techniczne; 3) telewizja, radio, prasa i internet	Technika, media: 1) rozwój techniki i informatyki; 2) motoryzacja i telekomunikacja; 3) telewizja, radio, prasa i internet
Wiedza o Polsce: 1) symbole narodowe; 2) znani Polacy; 3) święta i zwyczaje; 4) polonica w miejscu zamieszkania	Wiedza o Polsce: 1) wybitni twórcy kultury i ich dzieła; 2) święta, tradycje i zwyczaje; 3) polonica w miejscu zamieszkania	Wiedza o Polsce: 1) twórcy kultury i ich dzieła; 2) święta, tradycje i zwyczaje, rocznice; 3) polonica w miejscu zamieszkania i okolicy
Język nauki: 1) podstawowe terminy z zakresu wiedzy o języku; 2) podstawowe terminy z zakresu wiedzy o literaturze; 3) podstawowe terminy historyczne i geograficzne	Język nauki: 1) podstawowe terminy z zakresu wiedzy o języku; 2) podstawowe terminy z zakresu wiedzy o literaturze; 3) podstawowe terminy historyczne i geograficzne	Język nauki: 1) podstawowe terminy z zakresu wiedzy o języku; 2) podstawowe terminy z zakresu wiedzy o literaturze; 3) podstawowe terminy historyczne i geograficzne

WIEDZA O POLSCE

(elementy historii, geografii, kultury)

Klasy IV–VIII szkoły podstawowej

Cele kształcenia – wymagania ogólne w zakresie historii Polski i kultury

Uczeń zdobywa podstawowe wiadomości na temat historii Polski od X do XXI w., które pozwolą mu lepiej poznać kraj jego pochodzenia oraz dostrzec związki teraźniejszości z przeszłością. Uczeń zdobywa podstawowe informacje o kulturze i społeczeństwie. Zdobyta wiedza pozwoli mu na identyfikację z kulturą i tradycją polską. Uczeń rozbudza swoje zainteresowania dziejami Polski, stawia pytania dotyczące przyczyn i skutków analizowanych wydarzeń historycznych i współczesnych, posługuje się zdobytymi pojęciami, przedstawiając

własne stanowisko i próbując je uzasadnić.

Cele wychowawcze i rozwojowe:

- 1) poznanie ważnych wydarzeń z dziejów narodu polskiego, zwłaszcza przez dokonania wybitnych postaci historycznych, zapoznanie z symbolami narodowymi, państwowymi i religijnymi, wyjaśnienie ich znaczenia oraz kształtowanie szacunku wobec nich;
- 2) rozbudzanie poczucia miłości do ojczyzny przez szacunek i przywiązanie do tradycji i historii własnego narodu oraz jego osiągnięć, kultury oraz języka ojczystego;
- 3) kształtowanie więzi z krajem ojczystym, świadomości obywatelskiej, postawy szacunku i odpowiedzialności za własne państwo, utrwalanie poczucia godności i dumy narodowej;
- 4) budowanie szacunku dla innych ludzi i dokonań innych narodów;
- 5) rozbudzanie zainteresowań przeszłością własną i swojej rodziny oraz historią lokalną i regionalną;
- 6) kształtowanie zrozumienia dla takich wartości, jak: prawda, dobro, sprawiedliwość, piękno oraz rozwijanie wrażliwości moralnej i estetycznej;
- 7) rozwijanie wyobraźni historycznej;
- 8) kształtowanie zdolności humanistycznych, sprawności językowej, umiejętności samodzielnego poszukiwania wiedzy i korzystania z różnorodnych źródeł informacji, formułowania i wypowiedzania własnych opinii.

1. Chronologia historyczna

Uczeń odróżnia przeszłość, teraźniejszość i przyszłość, posługuje się podstawowymi określeniami czasu historycznego: epoka, okres p.n.e., okres n.e., tysiąclecie, wiek i rok, oblicza upływ czasu między wydarzeniami historycznymi, umieszcza procesy, zjawiska i fakty historyczne w czasie oraz porządkuje je i ustala związki przyczynowe i skutkowe, dostrzega zmiany w życiu politycznym i społecznym oraz ciągłość w rozwoju kulturowym.

2. Analiza i interpretacja historyczna

Uczeń krytycznie analizuje informacje uzyskane z różnych źródeł, w tym kartograficznych, próbując samodzielnie wyciągnąć z nich wnioski, lokalizuje w przestrzeni procesy, zjawiska i fakty historyczne, rozróżnia w narracji historycznej warstwę informacyjną, wyjaśniającą i oceniającą, rozumie i potrafi objaśnić związki przyczynowo-skutkowe analizowanych zjawisk i procesów historycznych, dostrzega potrzebę poznawania przeszłości dla rozumienia procesów zachodzących we współczesności.

3. Tworzenie narracji historycznej

Uczeń tworzy narrację historyczną, wykorzystując zdobyte informacje źródłowe, posługuje się pojęciami historycznymi i potrafi wyjaśnić ich znaczenie, przedstawia argumenty uzasadniające własne stanowisko w odniesieniu do procesów i postaci historycznych, tworzy krótkie i długie wypowiedzi: plan, notatkę, rozprawkę i prezentację.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe w zakresie historii Polski i kultury

1. Elementy historii rodzinnej

Uczeń:

- 1) zbiera informacje na temat historii swojej rodziny, gromadzi i opowiada o pamiątkach rodzinnej przeszłości;
- 2) zna i kultywuje tradycje rodzinne;
- 3) poznaje historię i tradycje ziemi przodków i ludzi dla niej szczególnie zasłużonych;
- 4) zna lokalne zabytki i opisuje ich dzieje.

2. Ojczyzna – najważniejsze elementy polskiego dziedzictwa kulturowego**Uczeń:**

- 1) zna symbole narodowe (barwy, godło i hymn narodowy), najważniejsze święta narodowe i państwowe, potrafi wytłumaczyć ich znaczenie;
- 2) zna legendy o początkach państwa polskiego;
- 3) wiąże najważniejsze zabytki i symbole kultury polskiej z właściwymi regionami;
- 4) wskazuje na mapie i opisuje główne regiony Polski;
- 5) wymienia miejsca największych skupisk Polaków na świecie.

3. Postacie i wydarzenia o doniosłym znaczeniu dla kształtowania polskiej tożsamości kulturowej**Uczeń sytuuje w czasie wymienione poniżej postaci i opowiada o:**

- 1) księciu Mieszku i czeskiej Dobrawie oraz Chrzcie Polski;
- 2) Bolesławie Chrobrym, pierwszym królu i zjeździe w Gnieźnie;
- 3) Kazimierzu Wielkim, ostatnim z Piastów;
- 4) królowej Jadwidze, Władysławie Jagielle i unii polsko-litewskiej;
- 5) Zawiszy Czarnym i grunwaldzkim zwycięstwem;
- 6) Mikołaju Koperniku i krakowskich żakach;
- 7) przeorze Augustynie Kordeckim, hetmanie Stefanie Czarnieckim i potopie szwedzkim;
- 8) Janie III Sobieskim i bitwie pod Wiedniem;
- 9) Tadeuszu Kościuszcze i kosynierach spod Raławic;
- 10) Janie Henryku Dąbrowskim i Józefie Wybickim oraz polskim hymnie;
- 11) Piotrze Wysockim i powstaniu listopadowym;
- 12) Romualdzie Traugutcie i powstańczym państwie;
- 13) Marii Skłodowskiej-Curie – laureatce Nagrody Nobla;
- 14) Józefie Piłsudskim i jego żołnierzach;
- 15) Eugeniuszu Kwiatkowskim i budowie Gdyni;
- 16) Januszu Korczaku i prawach dziecka;
- 17) Irenie Sendlerowej i ratowaniu dzieci w czasie II wojny światowej;
- 18) „Zośce”, „Alku”, „Rudym” i Szarych Szeregach oraz powstaniu warszawskim;
- 19) Danucie Siedzikównie „Ince” i żołnierzach niezłomnych;
- 20) papieżu Janie Pawle II;
- 21) „Solidarności” i jej bohaterach.

Treści dodatkowe, nieobowiązkowe, do wyboru przez nauczyciela lub ucznia**Uczeń sytuuje w czasie wymienione poniżej postaci, wydarzenia, organizacje, budowle i miasta oraz opowiada o:**

- 1) Piastach, plemionach słowiańskich i ich warunkach życia na terenie dzisiejszej Polski, rodzie Piastów (legendy związane z rodem);
- 2) Chrzcie Polski, chrystianizacji i przemianach kulturowych na ziemiach polskich, misji św. Wojciecha;
- 3) wojnach z Niemcami, obronie kraju, wojach, obronie Głogowa;
- 4) zakonach w Polsce, rozwoju piśmiennictwa i rolnictwa;
- 5) zamkach i rycerzach – znaczeniu, uzbrojeniu i obyczajach;
- 6) złotym wieku kultury polskiej, osiągnięciach architektury i sztuki – Wawelu;
- 7) Gdańsku (miasto, port, rozwój handlu zbożem), Polsce jako spichlerzu Europy;
- 8) Zygmuncie III Wazie, Warszawie – stolicy Polski;
- 9) obiadach czwartkowych króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, rozkwicie kultury za ostatniego króla;
- 10) strajku dzieci we Wrześni, udrękach niewoli, germanizacji, rusyfikacji;
- 11) Bitwie Warszawskiej, ocaleniu Polski przed najazdem bolszewickim;
- 12) powstaniu warszawskim, walce o niezależność Polski.

4. Polska w okresie wczesnopiastowskim (X w. – I połowa XII w.)

Uczeń:

- 1) sytuuje w czasie i przestrzeni państwo pierwszych Piastów oraz przedstawia jego genezę;
- 2) wyjaśnia okoliczności przyjęcia chrztu przez Piastów oraz następstwa kulturowe, społeczne i polityczne chrystianizacji Polski;
- 3) charakteryzuje rozwój i kryzys monarchii Bolesława Chrobrego i Mieszka II;
- 4) opisuje odbudowę i rozwój państwa Piastów za rządów Kazimierza Odnowiciela i Bolesława Śmiałego;
- 5) przedstawia dokonania Bolesława Krzywoustego, opisuje konflikt z Niemcami;
- 6) opisuje społeczeństwo Polski pierwszych Piastów i wskazuje charakterystyczne cechy monarchii patrymonialnej.

5. Polska w okresie rozbitcia dzielnicowego (II połowa XII w. – XIII w.)

Uczeń:

- 1) umieszcza w czasie i przestrzeni Polskę okresu rozbitcia dzielnicowego;
- 2) opisuje przyczyny i skutki rozbitcia dzielnicowego;
- 3) porządkuje i umieszcza w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi oraz zagrożeniem najazdami tatarskimi w okresie rozbitcia dzielnicowego;
- 4) opisuje przemiany społeczne i gospodarcze, z uwzględnieniem ruchu osadniczego na prawie magdeburskim;
- 5) charakteryzuje proces zjednoczenia państwa polskiego na przełomie XIII i XIV w., wskazując na rolę władców piastowskich (ze szczególnym uwzględnieniem roli Władysława Łokietka) oraz Kościoła (z uwzględnieniem roli Jakuba Świnki).

6. Polska w XIV i XV w.

Uczeń:

- 1) opisuje rozwój terytorialny państwa polskiego w XIV i XV w.;

- 2) przedstawia dokonania Kazimierza Wielkiego w dziedzinie polityki wewnętrznej (system obronny, urbanizacja kraju, prawo i nauka) oraz w polityce zagranicznej;
- 3) wyjaśnia przyczyny i ocenia następstwa unii Polski z Litwą;
- 4) charakteryzuje dokonania w dziedzinie polityki wewnętrznej i zagranicznej Jagiellonów w XV w.;
- 5) opisuje związki Polski z Węgry w XIV i XV w.;
- 6) porządkuje i umieszcza w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi w XIV i XV w.;
- 7) charakteryzuje rozwój monarchii stanowej i uprawnień stanu szlacheckiego (do konstytucji *nihil novi*).

7. Polska i Litwa w czasach ostatnich Jagiellonów

Uczeń:

- 1) opisuje zmiany terytorialne Polski i Litwy w XVI w., w tym terytorium Rzeczypospolitej Obojga Narodów;
- 2) umieszcza w czasie i opisuje najważniejsze wydarzenia w dziedzinie polityki wewnętrznej ostatnich Jagiellonów;
- 3) charakteryzuje politykę zagraniczną ostatnich Jagiellonów, ze szczególnym uwzględnieniem powstania Prus Książęcych;
- 4) przedstawia okoliczności zawarcia unii realnej między Polską a Litwą (1569 r.) i jej główne postanowienia;
- 5) charakteryzuje sytuację wyznaniową w państwie polsko-litewskim w XVI w., w tym tolerancję wyznaniową;
- 6) wymienia instytucje ustrojowe demokracji szlacheckiej, w tym sejmiki i sejm walny, charakteryzuje ich kompetencje;
- 7) opisuje model polskiego życia gospodarczego w XVI w., uwzględniając działalność gospodarczą polskiej szlachty i rolę chłopów;
- 8) przedstawia największe osiągnięcia polskiego renesansu i reformacji, uwzględniając twórczość Mikołaja Reja, Jana Kochanowskiego i Andrzeja Frycza Modrzewskiego;
- 9) rozpoznaje obiekty sztuki renesansowej na ziemiach polskich.

8. Początki Rzeczypospolitej Obojga Narodów

Uczeń:

- 1) charakteryzuje stosunki wyznaniowe i narodowościowe w Rzeczypospolitej, wyjaśnia główne założenia konfederacji warszawskiej;
- 2) wyjaśnia okoliczności uchwalenia artykułów henrykowskich i przedstawia zasady wolnej elekcji;
- 3) omawia przebieg i rezultaty pierwszych wolnych elekcji;
- 4) opisuje panowanie Stefana Batorego, ze szczególnym uwzględnieniem jego polityki zewnętrznej.

9. Rzeczpospolita Obojga Narodów i jej sąsiedzi w XVII w.

Uczeń:

- 1) wyjaśnia główne przyczyny wojen Rzeczypospolitej z Rosją, Szwecją i Turcją;

- 2) wyjaśnia przyczyny, cele i następstwa powstania Bohdana Chmielnickiego na Ukrainie;
- 3) ustala zakres chronologiczny i zasięg terytorialny potopu szwedzkiego, ocenia rolę obrony Częstochowy i wojny szarpanej Stefana Czarnieckiego;
- 4) sytuuje w czasie, lokalizuje i omawia najważniejsze bitwy w XVII w.: pod Kircholmem, Kłuszynem, Chocimiem, Zbarażem, Beresteczkiem, Warszawą i Wiedniem;
- 5) dokonuje oceny następstw politycznych, społecznych i gospodarczych wojen w XVII w.;
- 6) rozpoznaje charakterystyczne cechy kultury baroku, odwołując się do przykładów architektury i sztuki we własnym regionie.

10. Rzeczpospolita Obojga Narodów w I połowie XVIII w.

Uczeń:

- 1) omawia przyczyny i charakteryzuje przejawy kryzysu państwa w epoce saskiej;
- 2) charakteryzuje projekty reform ustrojowych Stanisława Leszczyńskiego i Stanisława Konarskiego;
- 3) omawia zjawiska świadczące o postępie gospodarczym, rozwoju kultury i oświaty;
- 4) ocenia pozycję międzynarodową Rzeczypospolitej w czasach saskich.

11. Rzeczpospolita w dobie stanisławowskiej

Uczeń:

- 1) podaje przykłady naprawy państwa za panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego, w tym osiągnięcia Komisji Edukacji Narodowej;
- 2) charakteryzuje cele i przebieg konfederacji barskiej;
- 3) sytuuje w czasie obrady Sejmu Wielkiego i uchwalenie Konstytucji 3 maja, wymienia reformy Sejmu Wielkiego oraz najważniejsze postanowienia Konstytucji 3 maja;
- 4) wyjaśnia okoliczności zawiązania konfederacji targowickiej i przedstawia jej następstwa;
- 5) rozpoznaje charakterystyczne cechy polskiego oświecenia i charakteryzuje przykłady sztuki okresu klasycyzmu, z uwzględnieniem własnego regionu.

12. Walka o utrzymanie niepodległości Rzeczypospolitej w ostatnich latach XVIII w.

Uczeń:

- 1) sytuuje w czasie I, II i III rozbiór Rzeczypospolitej i wskazuje na mapie zmiany terytorialne po każdym rozbiórce;
- 2) przedstawia przyczyny i skutki powstania kościuszkowskiego;
- 3) rozróżnia przyczyny wewnętrzne i zewnętrzne upadku Rzeczypospolitej.

13. Sprawa polska w epoce napoleońskiej

Uczeń:

- 1) charakteryzuje zmiany polityczne w Europie w okresie napoleońskim i przemiany społeczno-gospodarcze;
- 2) opisuje okoliczności utworzenia Legionów Polskich i omawia ich historię;
- 3) opisuje powstanie Księstwa Warszawskiego, jego ustrój i terytorium;
- 4) przedstawia stosunek Napoleona do sprawy polskiej i postawę Polaków wobec Napoleona.

14. Ziemie polskie w latach 1815–1848

Uczeń:

- 1) wskazuje na mapie podział polityczny ziem polskich po kongresie wiedeńskim;

- 2) charakteryzuje okres konstytucyjny Królestwa Polskiego – ustrój (w teorii i praktyce), osiągnięcia w gospodarce, kulturze i edukacji;
- 3) przedstawia przyczyny wybuchu powstania listopadowego, charakter zmagania i następstwa powstania dla Polaków w różnych zaborach;
- 4) omawia położenie Polaków w zaborach pruskim i austriackim, na obszarze ziem zabranych oraz w Rzeczypospolitej Krakowskiej;
- 5) charakteryzuje główne nurty oraz postacie Wielkiej Emigracji i ruch spiskowy w kraju;
- 6) omawia przyczyny i skutki powstania krakowskiego oraz Wiosny Ludów na ziemiach polskich.

15. Powstanie styczniowe

Uczeń:

- 1) omawia pośrednie i bezpośrednie przyczyny powstania, w tym „rewolucję moralną” w 1861 r. i 1862 r.;
- 2) dokonuje charakterystyki działań powstańczych, z uwzględnieniem, jeżeli to możliwe, przebiegu powstania w swoim regionie;
- 3) omawia uwłaszczenie chłopów w zaborze rosyjskim i porównuje z uwłaszczeniem w pozostałych zaborach;
- 4) wylicza formy represji popowstaniowych;
- 5) charakteryzuje działalność Polaków w czasie zesłania na Syberii.

16. Ziemie polskie pod zaborami w II połowie XIX w. i na początku XX w.

Uczeń:

- 1) wyjaśnia cele i opisuje metody działań zaborców wobec mieszkańców ziem dawnej Rzeczypospolitej – rusyfikacja, germanizacja (Kulturkampf) i autonomia galicyjska;
- 2) rozróżnia postawy społeczeństwa polskiego w stosunku do zaborców – trójjloalizm, praca organiczna i ruch spółdzielczy;
- 3) opisuje formowanie się nowoczesnej świadomości narodowej Polaków;
- 4) omawia narodziny i pierwsze lata istnienia nowoczesnych ruchów politycznych (socjalizm, ruch ludowy i ruch narodowy);
- 5) wyjaśnia społeczne i narodowe aspekty rewolucji w latach 1905–1907;
- 6) charakteryzuje spór orientacyjny w latach 1908–1914.

17. Sprawa polska w czasie I wojny światowej

Uczeń:

- 1) charakteryzuje stosunek państw zaborczych do sprawy polskiej w przededniu i po wybuchu wojny;
- 2) omawia umiędzynarodowienie sprawy polskiej (akt 5 listopada 1916 r., rola USA i rewolucji rosyjskich oraz deklaracja z 3 czerwca 1918 r.);
- 3) ocenia polski wysiłek zbrojny, dyplomatyczny i prace państwowotwórcze podczas wojny.

18. Odrodzenie państwa polskiego po I wojnie światowej

Uczeń:

- 1) omawia formowanie się centralnego ośrodka władzy państwowej (od październikowej deklaracji Rady Regencyjnej do małej konstytucji);
- 2) przedstawia proces wykuwania granic: wersalskie decyzje i powstańczy wysiłek (zachód) – federacyjny dylemat a inkorporacyjny rezultat (wschód);

3) opisuje wojnę polsko-bolszewicką i jej skutki (pokój ryski).

19. Wznoszenie państwowego gmachu II Rzeczypospolitej.

Uczeń:

- 1) charakteryzuje skalę i skutki wojennych zniszczeń, zaborowe dziedzictwo;
- 2) charakteryzuje ustrój polityczny Polski na podstawie konstytucji marcowej z 1921 r.;
- 3) ocenia przewyciężenie spuścizny zaborów (reformy Władysława Grabskiego, powstanie narodowej armii, ujednoczenie systemu szkolnego i unifikację prawa);
- 4) omawia kryzys demokracji parlamentarnej w Rzeczypospolitej – przyczyny, przebieg i skutki przewrotu majowego;
- 5) opisuje polski autorytaryzm – rządy sanacji i zmiany ustrojowe (konstytucja kwietniowa z 1935 r.);
- 6) przedstawia główne kierunki polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej (system sojuszy i politykę równowagi).

20. Społeczeństwo i gospodarka II Rzeczypospolitej

Uczeń:

- 1) charakteryzuje społeczną, narodowościową i wyznaniową strukturę państwa polskiego;
- 2) omawia skutki światowego kryzysu gospodarczego na ziemiach polskich;
- 3) ocenia osiągnięcia gospodarcze II Rzeczypospolitej, zwłaszcza powstanie Gdyni, magistrali węglowej i Centralnego Okręgu Przemysłowego;
- 4) podaje najważniejsze osiągnięcia kulturalne i naukowe Rzeczypospolitej w okresie międzywojennym.

21. Wrzesień 1939 r. Agresja Niemiec (1 września) i Związku Sowieckiego (17 września)

Uczeń:

- 1) charakteryzuje położenie międzynarodowe Polski w przededniu wybuchu II wojny światowej;
- 2) sytuuje w czasie etapy wojny obronnej i wskazuje na mapach położenia stron walczących;
- 3) podaje przykłady szczególnego bohaterstwa Polaków (obrona poczty w Gdańsku, walki o Westerplatte, obrona wieży spadochronowej w Katowicach, bitwy pod Mokrą i Wizną, obrona Warszawy, obrona Grodna i bitwa pod Kockiem).

22. Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką

Uczeń:

- 1) porównuje założenia i metody polityki niemieckiej i sowieckiej w okupowanej Polsce;
- 2) wymienia przykłady zbrodni niemieckich i sowieckich (Palmiry i Katyń);
- 3) wyjaśnia przyczyny i rozmiary konfliktu polsko-ukraińskiego (rzeź wołyńska) na Kresach Wschodnich;
- 4) charakteryzuje polityczną i militarną działalność polskiego państwa podziemnego, w tym formy oporu wobec okupantów;
- 5) wyjaśnia przyczyny i opisuje skutki wybuchu powstania warszawskiego oraz ocenia postawę aliantów i Związku Sowieckiego wobec powstania.

23. Sprawa polska w czasie II wojny światowej

Uczeń:

- 1) przedstawia okoliczności powstania i omawia działalność rządu Rzeczypospolitej

Polskiej na uchodźstwie;

- 2) umieszcza w czasie i przestrzeni działania polskich formacji na różnych frontach i obszarach toczącej się wojny;
- 3) przedstawia politykę mocarstw wobec sprawy polskiej w czasie II wojny światowej.

24. Początki komunizmu w Polsce

Uczeń:

- 1) przedstawia okoliczności przejęcia władzy w Polsce przez komunistów (rola ZSRS referendum ludowe i wybory w 1947 r.);
- 2) charakteryzuje postawy Polaków wobec nowych władz, ze szczególnym uwzględnieniem oporu zbrojnego.

25. Stalinizm w Polsce i jego skutki

Uczeń:

- 1) przedstawia przemiany ustrojowe, gospodarczo-społeczne i kulturowe w okresie stalinizmu;
- 2) charakteryzuje system terroru stalinowskiego w Polsce i ocenia jego skutki;
- 3) wyjaśnia przyczyny i skutki poznańskiego czerwca 1956 r. oraz znaczenie wydarzeń październikowych 1956 r.

26. Polska w latach 1957–1981

Uczeń:

- 1) opisuje system władzy w latach 60. i 70. w PRL i formy uzależnienia od ZSRS;
- 2) charakteryzuje realia życia społecznego i kulturalnego, z uwzględnieniem specyfiki czasów gomułkowskich i gierkowskich;
- 3) przedstawia i sytuje w czasie i przestrzeni różnorodność przyczyn kryzysów społecznych w latach 1968, 1970 i 1976 oraz ich konsekwencje;
- 4) wyjaśnia znaczenie polityczne i społeczne Kościoła katolickiego;
- 5) opisuje narodziny i proces kształtowania się opozycji politycznej w latach 1976–1980;
- 6) przedstawia działalność Jana Pawła II i ocenia jego wpływ na przemiany społeczne i polityczne;
- 7) wyjaśnia przyczyny i następstwa strajków sierpniowych w 1980 r.;
- 8) charakteryzuje ruch społeczny „Solidarność”.

27. Polska w latach 1981–1989

Uczeń:

- 1) wyjaśnia przyczyny wprowadzenia stanu wojennego, opisuje jego przebieg i konsekwencje;
- 2) przedstawia postawy Polaków wobec stanu wojennego i fenomen oporu społecznego;
- 3) wyjaśnia przyczyny zawarcia porozumienia „okrągłego stołu”, przedstawia jego głównych uczestników i opisuje postanowienia.

28. Narodziny III Rzeczypospolitej

Uczeń:

- 1) opisuje kluczowe przemiany ustrojowe w latach 1989–1997;
- 2) charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne, gospodarcze i kulturowe lat 90.;
- 3) wyjaśnia przyczyny napięć społecznych.

29. Miejsce Polski w pojałtańskim świecie

Uczeń:

- 1) przedstawia i sytuuje w czasie i przestrzeni proces rozpadu Układu Warszawskiego i odzyskanie suwerenności przez Polskę;
- 2) wyjaśnia przyczyny i znaczenie przystąpienia Polski do NATO w 1999 r.;
- 3) wyjaśnia przyczyny i znaczenie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej w 2004 r.

30. Polska we współczesnym świecie**Uczeń:**

- 1) opisuje położenie Polski w Unii Europejskiej;
- 2) opowiada o uczestnictwie Polski we wspólnocie europejskiej oraz rozpoznaje symbole unijne: flagę i hymn Unii Europejskiej (Oda do radości);
- 3) zna przebieg wschodniej granicy Unii Europejskiej;
- 4) rozpoznaje na mapie Europy połączenia kolejowe, drogowe i lotnicze Polski z innymi krajami, w tym z krajem zamieszkania;
- 5) lokalizuje na mapie największe skupiska Polonii oraz wyjaśnia przyczyny powstania polskiej diaspory.

31. Państwo**Uczeń:**

- 1) wyjaśnia, w czym wyraża się demokratyczny charakter państwa polskiego, używając pojęć: wolne wybory, wolność słowa, wolne media i konstytucja;
- 2) wymienia organy władzy w Rzeczypospolitej Polskiej: parlament, prezydent, rząd i sądy oraz omawia najważniejszą funkcję każdego z tych organów w systemie politycznym;
- 3) podaje przykłady praw i obowiązków obywateli Rzeczypospolitej Polskiej.

32. Wspólnoty narodowe i etniczne, ojczyzna.**Uczeń:**

- 1) wyjaśnia, co oznacza być Polakiem lub członkiem innej wspólnoty narodowej lub etnicznej oraz czym powinna przejawiać się postawa patriotyczna młodego i dorosłego człowieka;
- 2) wyjaśnia, co łączy człowieka z ojczyzną – Polską, i przedstawia te więzi na własnym przykładzie, wymienia konstytucyjne obowiązki obywatela oraz zna symbole Rzeczypospolitej Polskiej;
- 3) wyjaśnia, uwzględniając wielonarodowe tradycje Polski, jaki wpływ na kształtowanie narodu mają wspólne dzieje, kultura, język i tradycja;
- 4) wyjaśnia, czym obywatelstwo różni się od narodowości, rozumie, że poza nabyciem obywatelstwa z mocy prawa występuje możliwość uznania za obywatela polskiego oraz nadania obywatelstwa polskiego, uzasadnia, że można pogodzić różne tożsamości społeczno-kulturowe (regionalną, narodową, etniczną, państwową, obywatelską i europejską).

33. Obywatelstwo polskie i udział obywateli w życiu publicznym**Uczeń:**

- 1) wyjaśnia, jak człowiek staje się obywatelem w sensie formalnym (prawo ziemi, prawo krwi i nadanie obywatelstwa);
- 2) podaje przykłady uprawnień i obowiązków wynikających z posiadania polskiego

obywatelstwa;

- 3) wyjaśnia, podając przykłady, jak obywatele mogą wpływać na decyzje władz na poziomie lokalnym, krajowym, europejskim i światowym;
- 4) wskazuje, czym powinien kierować się obywatel, podejmując decyzje wyborcze, krytycznie analizuje ulotki, hasła i spoty wyborcze.

34. Współczesne społeczeństwo polskie

Uczeń:

- 1) charakteryzuje, odwołując się do przykładów, wybrane warstwy społeczne, grupy zawodowe i ich style życia, omawia problemy i perspektywy życiowe młodych Polaków (na podstawie samodzielnie zebranych informacji);
- 2) opisuje różne grupy społeczne, wskazując ich role w społeczeństwie;
- 3) podaje przykłady ważnych problemów współczesnej Polski, korzystając z różnych źródeł informacji (od osób dorosłych, z prasy, radia, telewizji i internetu).

35. Patriotyzm dzisiaj

Uczeń:

- 1) wyjaśnia, co łączy człowieka z wielką i małą ojczyzną, oraz omawia te więzi na własnym przykładzie;
- 2) wyjaśnia, odwołując się do wybranych przykładów, czym według niego jest patriotyzm, porównuje tę postawę z nacjonalizmem, szowinizmem i kosmopolityzmem;
- 3) rozpoznaje przejawy ksenofobii, w tym rasizmu, szowinizmu i antysemityzmu, oraz uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się takim zjawiskom;
- 4) rozważa, w jaki sposób stereotypy i uprzedzenia utrudniają dziś relacje między narodami;
- 5) uzasadnia, że można równocześnie być Polakiem, Europejczykiem i członkiem społeczności światowej.

Cele kształcenia – wymagania ogólne w zakresie geografii Polski

Uczeń poznaje najważniejsze cechy środowiska przyrodniczego Polski, zdobywa wiedzę o miastach i regionach Polski, poznaje przyczyny zróżnicowania gospodarczego Polski, korzysta z atlasu Polski i rozbudza swoje zainteresowania krajem przodków i regionem Polski, z którego pochodzi jego rodzina.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe w zakresie geografii Polski

1. Polska na mapie Europy

Uczeń:

- 1) pokazuje Polskę na mapie Europy;
- 2) opisuje położenie Polski, wskazuje na mapie jej granice oraz państwa sąsiadujące i ich stolice;
- 3) rozpoznaje główne regiony przyrodnicze Polski i wskazuje je na mapie;
- 4) pokazuje na mapie niziny, wyżyny i góry;
- 5) wskazuje na mapie Morze Bałtyckie oraz najważniejsze polskie jeziora i rzeki.

2. Moja Ojczyzna

Uczeń:

- 1) opisuje miejsce i region, z którego pochodzi jego rodzina lub inne znane mu rodziny polskie, opisuje jego środowisko przyrodnicze i tradycje regionalne;
- 2) zbiera informacje o cechach środowiska geograficznego tego regionu i ludziach tam mieszkających;
- 3) posługuje się mapą tego regionu i wskazuje na niej najważniejsze miejscowości, rzeki i obiekty historyczne;
- 4) opisuje ten region na mapie.

3. Krajobrazy Polski

Uczeń:

- 1) opisuje cechy klimatu Polski, wyjaśnia, na czym polegają zmiany krajobrazów polskich w roku kalendarzowym;
- 2) opisuje wybrane krajobrazy w różnych porach roku;
- 3) charakteryzuje wybrane krajobrazy Polski: gór wysokich, wyżyny wapiennej, nizinny, pojezierny i nadmorski oraz podaje przykłady zależności między cechami krajobrazu a formami działalności człowieka;
- 4) opisuje formy ochrony przyrody stosowane w Polsce oraz wymienia i wskazuje na mapie parki narodowe;
- 5) rozpoznaje na mapie hipsometrycznej niziny, wyżyny i góry;
- 6) wymienia najważniejsze walory turystyczne największych miast Polski, ze szczególnym uwzględnieniem Warszawy, Krakowa i Gdańska.

4. Człowiek i jego działalność gospodarcza

Uczeń:

- 1) opowiada o rozmieszczeniu ludności na podstawie mapy Polski;
- 2) wymienia największe miasta Polski i wskazuje je na mapie;
- 3) wymawia poprawnie nazwy największych miast Polski;
- 4) wymienia najważniejsze walory turystyczne największych miast Polski;
- 5) opisuje krajobraz wiejski i rolniczy w Polsce oraz wymienia najważniejsze rośliny uprawne i zwierzęta hodowlane;
- 6) identyfikuje tradycyjne potrawy polskiej kuchni;
- 7) wymienia najważniejsze surowce mineralne eksploatowane w Polsce;
- 8) podaje przykłady aktualnych problemów społeczno-gospodarczych współczesnej Polski, korzystając z różnych źródeł informacji (od osób dorosłych, z prasy, radia, telewizji i internetu);
- 9) wymienia mniejszości narodowe i etniczne żyjące w Polsce oraz na wybranych przykładach opisuje ich kulturę i tradycje.

Po ukończeniu szkoły podstawowej uczeń kontynuuje kształcenie ogólne w szkole ponadpodstawowej – w liceum ogólnokształcącym.

Celem kształcenia uzupełniającego w liceum ogólnokształcącym jest:

- 1) doskonalenie umiejętności myślowo-językowych, takich jak czytanie ze zrozumieniem, pisanie twórcze, formułowanie pytań i problemów, posługiwanie się kryteriami, uzasadnianie, wyjaśnianie, klasyfikowanie, wnioskowanie, definiowanie, posługiwanie się przykładami;
- 2) rozwijanie indywidualnych zainteresowań ucznia i integrowanie różnych dyscyplin wiedzy w ramach przedmiotu język polski;
- 3) rozwijanie szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego stosowania zdobytych wiadomości;
- 4) rozwijanie nawyków systematycznego uczenia się;
- 5) doskonalenie umiejętności współpracy w grupie i podejmowania samodzielnych działań;
- 6) rozwijanie wrażliwości społecznej, moralnej i estetycznej.

Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia uzupełniającego w liceum ogólnokształcącym należą:

- 1) umiejętność komunikowania się w języku polskim, zarówno w mowie, jak i w piśmie, oraz stosowanie przyjętych norm językowych;
- 2) czytanie – umiejętność łącząca zarówno rozumienie sensów, jak i znaczeń symbolicznych wypowiedzi, kluczowa umiejętność lingwistyczna i psychologiczna prowadząca do rozwoju osobowego, aktywnego uczestnictwa we wspólnocie i przekazywania doświadczeń między pokoleniami;
- 3) umiejętność samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy i wartościowania oraz rzetelnego korzystania ze źródeł;
- 4) myślenie analityczne, syntetyczne, logiczne, komputacyjne, przyczynowo-skutkowe, kreatywne i abstrakcyjne.

Jednym z najważniejszych zadań liceum ogólnokształcącego jest rozwijanie kompetencji językowej i kompetencji komunikacyjnej w języku polskim. Istotne w tym zakresie jest łączenie teorii i praktyki językowej. Wzbogacanie słownictwa, w tym poznawanie terminologii właściwej dla każdego z przedmiotów, służy rozwojowi intelektualnemu ucznia, a wspomaganie i dbałość o ten rozwój należy do obowiązków każdego nauczyciela.

JĘZYK POLSKI

Klasy I–IV liceum ogólnokształcącego

Język polski realizowany jako przedmiot w liceum ogólnokształcącym pozwala uczniowi na poznawanie dzieł literackich wchodzących w skład polskiego dziedzictwa, jak i utworów polskiej literatury współczesnej, których autorzy zdobyli uznanie. Realizacja celów kształcenia – wymagań ogólnych i treści nauczania – wymagań szczegółowych przedmiotu język polski ma służyć osiągnięciu przez ucznia umiejętności świadomego i krytycznego odbioru dzieł literackich, ich interpretacji w różnych kontekstach, rozpoznawania w nich odniesień

egzystencjalnych, aksjologicznych i historycznych. Szczególne znaczenie dla rozwoju kompetencji interpretacyjnych ma zintegrowanie kształcenia literackiego i kształcenia językowego. Wzbogacanie wiedzy o języku pozwala uczniowi na świadome uczestnictwo w różnych sytuacjach komunikacyjnych związanych zarówno z odbiorem, jak i tworzeniem własnych tekstów.

Ważnym zagadnieniem w ramach nauczania języka polskiego jest rozwijanie i ukierunkowanie samokształcenia ucznia.

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Kształcenie językowe

1. Świadome wykorzystywanie języka narodowego w budowaniu tożsamości osobowej ucznia oraz wspólnot: rodzinnej, narodowej i kulturowej.
2. Pogłębianie funkcjonalnej wiedzy z zakresu nauki o języku polskim.
3. Wzbogacanie umiejętności komunikacyjnych, stosowne wykorzystywanie języka polskiego w różnych sytuacjach komunikacyjnych.
4. Funkcjonalne wykorzystywanie wiedzy o języku w odczytaniu sensów zawartych w strukturze głębokiej tekstów literackich i nieliterackich.
5. Uwrażliwianie na piękno mowy ojczystej, wspomaganie rozwoju kultury językowej, doskonalenie umiejętności posługiwania się poprawną polszczyzną.

II. Tworzenie wypowiedzi

1. Wykorzystywanie kompetencji językowych w różnych formach wypowiedzi ustnych i pisemnych.
2. Doskonalenie umiejętności wyrażania własnych sądów, argumentacji i udziału w dyskusji.
3. Kształcenie umiejętności formułowania i uzasadniania sądów na temat dzieł literackich oraz innych tekstów kultury.
4. Doskonalenie umiejętności retorycznych, w szczególności zasad tworzenia wypowiedzi spójnych, logicznych i stosowania kompozycji odpowiedniej dla danej formy gatunkowej.
5. Rozwijanie umiejętności tworzenia tekstów o wyższym stopniu trudności.

III. Kształcenie literackie i kulturowe

1. Kształtowanie dojrzałości intelektualnej, emocjonalnej i moralnej uczniów.
2. Rozumienie historii literatury polskiej i dziejów kultury jako procesu, a także dostrzeganie roli czynników wewnętrznych i zewnętrznych, wpływających na ten proces.
3. Rozumienie konieczności zachowania i rozwoju literatury oraz kultury polskiej w życiu jednostki i społeczeństwa.
4. Rozróżnianie kultury oraz dostrzeganie związków między jej rodzajami.
5. Kształtowanie różnorodnych postaw czytelniczych: od czytania spontanicznego do odbioru opartego na podstawach naukowych.
6. Kształcenie umiejętności czytania, analizowania i interpretowania literatury oraz innych tekstów kultury polskiej, a także ich wzajemnej korespondencji.
7. Kształtowanie świadomego odbioru utworów literackich i tekstów kultury polskiej na różnych poziomach: dosłownym, metaforycznym, symbolicznym i aksjologicznym.

8. Kształcenie umiejętności rozumienia roli mediów oraz ich wpływu na zachowania i postawy ludzi, a także właściwego korzystania z nich.
9. Budowanie systemu wartości na fundamencie prawdy, dobra i piękna oraz szacunku dla człowieka.
10. Kształtowanie umiejętności rozpoznawania i wartościowania postaw budujących szacunek dla człowieka (np. wierność, odpowiedzialność, umiar) oraz służących budowaniu wspólnot: państwowej, narodowej i społecznej (np. patriotyzm, sprawiedliwość, obowiązkowość, szlachetność, walka, praca, odwaga, roztropność).

IV. Samokształcenie

1. Rozwijanie zainteresowań humanistycznych w zakresie języka i kultury polskiej.
2. Doskonalenie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji, w tym zasobów cyfrowych, oceny ich rzetelności, wiarygodności i poprawności merytorycznej.
3. Utrwalanie poszanowania dla cudzej własności intelektualnej.
4. Kształtowanie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania.
5. Kształtowanie nawyku samodzielnej i systematycznej lektury.
6. Rozwijanie uzdolnień przez udział w różnych formach aktywności intelektualnej i twórczej.
7. Rozwijanie umiejętności efektywnego posługiwania się technologią informacyjną w poszukiwaniu, porządkowaniu i wykorzystywaniu pozyskanych informacji.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

W liceum ogólnokształcącym obowiązuje utrwalanie, poszerzanie i doskonalenie wiadomości i umiejętności nabytych w szkole podstawowej.

I. Kształcenie językowe

1. Gramatyka języka polskiego

Uczeń:

- 1) określa formy fleksyjne odmiennych części mowy i ich funkcje w tekście;
- 2) rozpoznaje w tekstach nieodmienne części mowy oraz określa ich funkcje znaczeniowe i składniowe;
- 3) rozumie reguły budowy słowotwórczej wyrazów i określa znaczenie różnych konstrukcji słowotwórczych w tekście;
- 4) określa argumentacyjny charakter różnych konstrukcji składniowych i ich funkcje w tekście;
- 5) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów literackich oraz tworzeniu własnych wypowiedzi.

2. Zróżnicowanie języka

Uczeń:

- 1) rozróżnia pojęcie stylu i stylizacji oraz rozumie ich znaczenie w tekście;
- 2) rozróżnia style funkcjonalne polszczyzny oraz rozumie zasady ich stosowania;
- 3) rozpoznaje i ocenia modę językową we współczesnym języku;
- 4) rozpoznaje zmiany w słownictwie będące wynikiem procesów słowotwórczych

- i zapożyczeń językowych;
- 5) dostrzega wpływy obce w polszczyźnie i ich przyczyny w każdej epoce, określa rodzaje zapożyczeń i sposób ich funkcjonowania w polszczyźnie różnych epok oraz odnosi wskazane zjawiska do współczesnej polszczyzny;
 - 6) zna, rozumie i funkcjonalnie wykorzystuje biblizmy, mitologizmy, sentencje, przysłowia i aforyzmy obecne w polskim dziedzictwie kulturowym;
 - 7) rozumie znaczenie współczesnej polszczyzny potocznej w kształtowaniu zachowań językowych oraz określa jej funkcje w zróżnicowaniu języka mówionego i pisanego;
 - 8) określa cechy stylu wypowiedzi internetowych oraz wartościuje wypowiedzi tworzone przez internautów;
 - 9) rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym, odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym oraz słownictwo oficjalne od słownictwa potocznego.

3. Komunikacja językowa i kultura języka

Uczeń:

- 1) rozpoznaje i określa funkcje tekstu (informatywną, poetycką, metajęzykową, ekspresywną i impresywną, w tym perswazyjną);
- 2) rozpoznaje zjawiska powodujące niejednoznaczność wypowiedzi (homonimie) oraz dba o jasność i precyzję komunikatu;
- 3) sprawnie posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej;
- 4) potrafi odczytać wieloznaczność wypowiedzi na podstawie intonacji, mowy ciała lub odnośników do kontekstu;
- 5) stosuje zasady etyki wypowiedzi oraz wartościuje wypowiedzi językowe, stosując kryteria (np. prawda–fałsz, poprawność–niepoprawność);
- 6) stosuje zasady etykiety językowej w wypowiedziach ustnych i pisemnych odpowiednie do sytuacji;
- 7) określa zmiany w komunikacji językowej związane z rozwojem jej form (np. komunikacji internetowej).

4. Ortografia i interpunkcja

Uczeń:

- 1) stosuje wszystkie zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły *nie* oraz partykuły *-bym*, *-byś*, *-by* z różnymi częściami mowy, pisowni zakończeń *-ji*, *-ii*, *-i*, zapisu przedrostków *roz-*, *bez-*, *wes-*, *wz-*, *ws-*, pisowni przyimków złożonych, pisowni nosówek (*a*, *ę*) oraz połączeń *om*, *on*, *em*, *en*, pisowni skrótów i skrótowców;
- 2) wykorzystuje składniowo-znaczeniowy charakter interpunkcji do uwypuklenia sensów redagowanego przez siebie tekstu.

II. Tworzenie wypowiedzi

1. Elementy retoryki

Uczeń:

- 1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

- 2) określa i rozróżnia cele perswazyjne w wypowiedzi literackiej i nieliterackiej;
- 3) określa w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną (np. teza, argumenty, apel, pointa);
- 4) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych;
- 5) odróżnia dyskusję od sporu i kłótni.

2. Mówienie i pisanie

Uczeń:

- 1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
- 2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata;
- 3) reaguje na przejawy agresji językowej (np. zadając pytania, prosząc o rozwinięcie lub uzasadnienie stanowiska, wykazując sprzeczność wypowiedzi);
- 4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi i oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze i głos w dyskusji;
- 5) tworzy formy użytkowe: protokół, opinię i zażalenie, stosuje zwroty adresatywne i etykietę językową;
- 6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, definicja, hasło encyklopedyczne i notatka syntetyzująca;
- 7) tworzy plan dekompozycyjny tekstów o charakterze argumentacyjnym;
- 8) tworzy plan kompozycyjny wypowiedzi;
- 9) stosuje retoryczne zasady kompozycyjne w tworzeniu własnego tekstu oraz wygłasza mowę z uwzględnieniem środków pozajęzykowych;
- 10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu i znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;
- 11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu oraz potrafi weryfikować własne i cudze decyzje poprawnościowe;
- 12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym i cudzym, dokonuje korekty tekstu własnego i cudzego, stosuje kryteria poprawności językowej.

III. Kształcenie literackie i kulturowe

1. Czytanie utworów literackich

Uczeń:

- 1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna oraz literatura po 1989 r.;
- 2) dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w polskich tekstach literackich;
- 3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej, epos, odę, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia

- ich podstawowe cechy oraz określa cechy gatunkowe czytanych utworów literackich;
- 4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, hiperbolę i wyliczenie;
 - 5) rozpoznaje w tekstach literackich komizm, tragizm, humor, patos i rozumie ich wartościujący charakter;
 - 6) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;
 - 7) określa problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi;
 - 8) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania świata przedstawionego (narracji, fabuły, bohaterów, sytuacji lirycznej, akcji, wątków i motywów) oraz dokonuje ich interpretacji i wartościowania;
 - 9) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy w utworach literackich oraz określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;
 - 10) w interpretacji utworów literackich odwołuje się do tekstów poznanych w szkole podstawowej, w tym: trenów i pieśni Jana Kochanowskiego, bajek Ignacego Krasickiego, *Dziadów* cz. II oraz *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza;
 - 11) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;
 - 12) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej, odwołuje się do znanych mu kontekstów, w tym – jeżeli jest to uzasadnione – do kontekstu własnego doświadczenia życiowego lub lekturowego;
 - 13) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny i biograficzny;
 - 14) określa w poznawanych utworach problematykę egzystencjalną i poddaje ją refleksji;
 - 15) określa obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe: dobro, prawda, piękno, wiara, nadzieja, miłość, Bóg, honor, ojczyzna, wolność, niepodległość, solidarność, braterstwo i przyjaźń, określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości;
 - 16) rozumie problem konfliktu wartości i cel ukazywania takich konfliktów w utworach literackich oraz ich związek z wartościami poznawczymi i etycznymi.

2. Odbiór tekstów kultury

Uczeń:

- 1) przetwarza i hierarchizuje informacje w analizie tekstów publicystycznych, popularnonaukowych i naukowych;
- 2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu i argumentację;
- 3) rozpoznaje specyfikę tekstów publicystycznych (artykułu, felietonu i reportażu), retorycznych (przemówienia, laudacji i homilii), popularnonaukowych i naukowych (rozprawy) oraz wśród tekstów prasowych rozróżnia wiadomość i komentarz;
- 4) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;
- 5) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy danej dziedzinie sztuki;
- 6) odróżnia dzieła kultury wysokiej od tekstów kultury popularnej, stosuje kryteria

pozwalające odróżnić arcydzieło od kiczu.

IV. Samokształcenie

Uczeń:

- 1) rozwija umiejętność pracy samodzielnej, między innymi przez przygotowanie referatów poświęconych problemom pokrewnym do omawianych;
- 2) porządkuje informacje w problemowe całości przez ich wartościowanie, syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz potrafi je wykorzystać w swoich wypowiedziach;
- 3) korzysta z literatury naukowej lub popularnonaukowej;
- 4) sporządza bibliografię i przypis bibliograficzny, także źródeł elektronicznych;
- 5) dokonuje krytycznej selekcji źródeł;
- 6) wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i potrafi je zastosować w wypowiedzi;
- 7) wzbogaca swoją wypowiedź pozajęzykowymi środkami komunikacji;
- 8) posługuje się słownikami ogólnymi języka polskiego oraz słownikami specjalistycznymi (np. etymologicznymi, frazeologicznymi, skrótów, gwarowymi), także w wersji on-line;
- 9) wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;
- 10) gromadzi i przetwarza informacje oraz sporządza bazę danych;
- 11) korzysta z zasobów multimedialnych (np. z bibliotek, słowników on-line, wydawnictw e-book, autorskich stron internetowych twórców) dokonuje wyboru źródeł internetowych, uwzględniając kryterium poprawności rzeczowej i krytycznie ocenia ich zawartość;
- 12) wykorzystuje formę projektu w przygotowaniu i prezentowaniu oraz popularyzowaniu swoich zainteresowań i osiągnięć;
- 13) zna pojęcie hipertekstu, rozpoznaje jego realizacje internetowe oraz pozainternetowe, określa ich funkcje w komunikacji oraz umiejętnie z nich korzysta w gromadzeniu informacji.

Lektury (teksty poznawane w całości – nie mniej niż 6 pozycji książkowych oraz wybrane przez nauczyciela teksty o mniejszej objętości, przy czym nie można pominąć autorów i utworów oznaczonych gwiazdką):

- 1) *Biblia* (fragmenty np. *Księgi Rodzaju, Księgi Hioba, Księgi Koheleta, Pieśni nad Pieśniami, Księgi Psalmów, Apokalipsy wg św. Jana*);
- 2) Jan Parandowski, *Mitologia*, część I: *Grecja* (fragmenty);
- 3) **Bogurodzica*;
- 4) Gall Anonim, *Kronika polska* (fragmenty);
- 5) Mikołaj Rej, *Żywot człowieka poczciwego* (fragment);
- 6) *Jan Kochanowski, wybrane pieśni, w tym: *Pieśń IX* ks. I, *Pieśń V* ks. II; psalmy, w tym *Psalm 13, Psalm 47*; tren IX, X, XI, XIX; *Odprawa posłów greckich* (fragmenty);
- 7) Andrzej Frycz Modrzewski, *O poprawie Rzeczypospolitej* (fragmenty);
- 8) *Kronika Książąt Polskich*, oprac. Jerzy Wojtczak-Szyszkowski;
- 9) Piotr Skarga, *Kazania sejmowe* (fragmenty);
- 10) Jan Chryzostom Pasek, *Pamiętniki* (fragmenty);
- 11) Jan Andrzej Morsztyn, *Do trupa*;

- 12) Ignacy Krasicki, *Hymn do miłości ojczyzny*;
- 13) Stanisław Staszic, *Przestrogi dla Polski* (fragmenty);
- 14) *Adam Mickiewicz, *Oda do młodości*, wybrane ballady, w tym *Romantyczność*, wybrane sonety z cyklu *Sonety krymskie* oraz inne wiersze, *Konrad Wallenrod* (fragmenty), *Dziady* cz. IV (fragmenty), *Dziady* cz. III (fragmenty);
- 15) Juliusz Słowacki, *Kordian* (fragmenty), wybrane wiersze, w tym *Grób Agamemnona* (fragmenty) lub *Sowiński w okopach Woli*, *Testament mój*, *Listy do Matki* (fragmenty);
- 16) Cyprian Kamil Norwid, wybrane wiersze, w tym *Fortepian Szopena*;
- 17) Aleksander Fredro, *Śluby panieńskie*;
- 18) *Bolesław Prus, *Lalka* (fragmenty);
- 19) *Henryk Sienkiewicz, *Potop* (fragmenty), *Listy z podróży do Ameryki* (fragmenty);
- 20) Eliza Orzeszkowa, *Nad Niemnem* (fragmenty);
- 21) Adam Asnyk, wybór wierszy;
- 22) Maria Konopnicka, wybór wierszy;
- 23) wybrane wiersze następujących poetów: Jan Kasprzowicz, Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Leopold Staff;
- 24) Stanisław Wyspiański, *Wesele* (fragmenty);
- 25) *Władysław Stanisław Reymont, *Chłopi* (tom I – *Jesień*) (fragmenty);
- 26) Stefan Żeromski, *Rozdziobią nas kruki, wrony...*, *Przedwiośnie* (fragmenty), *Ludzie bezdomni* (fragmenty);
- 27) Ferdynand Antoni Ossendowski, *Mocni ludzie*, *Zwierzęta*, *ludzie*, *bogowie*;
- 28) Krystyna Lubieniecka-Baraniak, *Gdy brat staje się katem*;
- 29) Witold Gombrowicz, *Ferdydurke* (fragmenty);
- 30) wybrane wiersze następujących poetów: Bolesław Leśmian, Julian Tuwim, Jan Lechoń, Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, Kazimiera Iłakowiczówna, Julian Przyboś, Tadeusz Peiper, Józef Czechowicz, Krzysztof Kamil Baczyński, Tadeusz Gajcy;
- 31) Zofia Kossak-Szczucka, *Pożoga*. *Wspomnienia z Wołynia 1917–1919*, *Błogosławiona wina*;
- 32) Tadeusz Borowski, *Proszę państwa do gazu*, *Ludzie, którzy szli*;
- 33) Gustaw Herling-Grudziński, *Inny świat*;
- 34) Jarosław Iwaszkiewicz, wybrane opowiadanie;
- 35) Hanna Krall, *Zdążyć przed Panem Bogiem*;
- 36) Józef Mackiewicz, *Droga donikąd* (fragmenty);
- 37) Kazimierz Moczarski, *Rozmowy z katem* (fragmenty);
- 38) wybrane wiersze następujących poetów: Miron Białoszewski, Tadeusz Różewicz, Jarosław Marek Rymkiewicz, *Wisława Szymborska, *Zbigniew Herbert, wybrane wiersze, w tym z tomów *Pan Cogito* oraz *Raport z oblężonego Miasta*, *Czesław Miłosz, Halina Poświatowska, Stanisław Barańczak, Jan Polkowski, Wojciech Wencel, Ryszard Krynicki, Adam Zagajewski;
- 39) Sławomir Mrożek, *Tango*;
- 40) Marek Nowakowski, *Raport o stanie wojennym* (wybrane opowiadanie); *Górq „Edek”*

- (z tomu *Prawo prerii*);
- 41) Witold Pilecki, *Raport Witolda*;
 - 42) Wiesław Kielar, *Anus mundi*;
 - 43) Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei* (fragmenty), *Tryptyk rzymski*, *Pamięć i tożsamość* (fragmenty), *Fides et ratio* (fragmenty);
 - 44) Karol Wojtyła, *Przed sklepem jubilera*;
 - 45) Stefan Wyszyński, *Zapiski więzienne*;
 - 46) Paweł Zuchniewicz, *Ojciec wolnych ludzi. Opowieść o Prymasie Wyszyńskim*;
 - 47) Jacek Dukaj, *Katedra* (z tomu *W kraju niewiernych*);
 - 48) Antoni Libera, *Madame*;
 - 49) Andrzej Stasiuk, *Miejsce* (z tomu *Opowieści galicyjskie*);
 - 50) Olga Tokarczuk, *Profesor Andrews w Warszawie* (z tomu *Gra na wielu bębenkach*);
 - 51) wybrane utwory okresu stanu wojennego;
 - 52) powojenna piosenka literacka – wybrane utwory Jacka Kaczmarskiego, Wojciecha Młynarskiego, Agnieszki Osieckiej oraz wybrane teksty Kabaretu Starszych Panów, a także utwory w wykonaniu Ewy Demarczyk.

Zalecane dzieła teatralne i filmowe:

- 1) *Amadeusz*, reż. Miloš Forman;
- 2) *Dekalog*, reż. Krzysztof Kieślowski, wybrane filmy z cyklu;
- 3) *Dziady*, reż. Konrad Swinarski;
- 4) *Elektra*, reż. Piotr Chołodziński;
- 5) *Emigranci*, reż. Kazimierz Kutz;
- 6) *Kartoteka*, reż. Krzysztof Kieślowski;
- 7) *Kordian*, reż. Jan Englert;
- 8) *Lawa. Opowieść o „Dziadach” Adama Mickiewicza*, reż. Tadeusz Konwicki;
- 9) *Moralność pani Dulskiej*, reż. Tomasz Zygadło;
- 10) *Nad Niemnem*, reż. Zbigniew Kuźmiński;
- 11) *Noc listopadowa*, reż. Andrzej Wajda;
- 12) *Noce i dnie*, reż. Jerzy Antczak;
- 13) *Rewizor*, reż. Jerzy Gruza;
- 14) *Rękopis znaleziony w Saragossie*, reż. Wojciech Jerzy Has;
- 15) *Iwona, księżniczka Burgunda*, reż. Zygmunt Hübner;
- 16) *Sanatorium pod Klepsydrą*, reż. Wojciech Jerzy Has;
- 17) *Śluby panińskie*, reż. Andrzej Łapicki;
- 18) *Wizyta starszej pani*, reż. Jerzy Gruza;
- 19) *Ziemia obiecana*, reż. Andrzej Wajda;
- 20) *Przerwanie działań wojennych*, reż. Juliusz Machulski.

Teksty polecane do samokształcenia:

- 1) *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, red. Jerzy Bralczyk;
- 2) Jan Błoński, *Język właściwie użyty. Szkice o poezji polskiej drugiej połowy XX wieku*;
- 3) Grażyna Borkowska, *Pozytywiści i inni*;
- 4) Włodzimierz Dłubacz, *O kulturę filozofii*;
- 5) Karol Estreicher, *Historia sztuki w zarysie*;
- 6) *Formy i normy, czyli poprawna polszczyzna w praktyce*, red. Katarzyna Kłosińska;
- 7) Czesław Jaroszyński, Piotr Jaroszyński, *Kultura słowa. Podstawy retoryki klasycznej*;
- 8) Piotr Jaroszyński, *Człowiek i nauka. Studium z filozofii kultury*;
- 9) Władysław Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*;
- 10) Teresa Kowalik, Przemysław Słowiński, *Królewski dar. Co Polska i Polacy dali światu*;
- 11) Jacek Kowalski, *Niezbędnik Sarmaty*;
- 12) Jakub Z. Lichański, *Retoryka. Historia – Teoria – Praktyka*, t. I i II;
- 13) Tadeusz Lubelski, *Historia kina polskiego. Twórcy, filmy, konteksty*;
- 14) Jan Miodek, *Słownik ojczysty polszczyzny*;
- 15) Anna Nasiłowska, *Literatura okresu przejściowego 1975–1996*;
- 16) *O polską kulturę humanistyczną. Z Mieczysławem Albertem Krąpcem OP rozmawia Piotr Stanisław Mazur*;
- 17) *Popularna encyklopedia mass mediów*, red. Józef Skrzypczak;
- 18) *Praktyczna stylistyka nie tylko dla polonistów*, red. Edyta Bańkowska, Agnieszka Mikołajczuk;
- 19) Ryszard Przybylski, *Klasycyzm, czyli prawdziwy koniec Królestwa Polskiego*;
- 20) Zbigniew Raszewski, *Krótką historia teatru polskiego*;
- 21) Władysław Tatarkiewicz, *Historia filozofii, Dzieje sześciu pojęć, Droga przez estetykę*;
- 22) Mieczysław Tomaszewski, *Muzyka w dialogu ze słowem. Próby, szkice, interpretacje*.

Warunki i sposób realizacji

Ramy programowe kształcenia uzupełniającego dla liceum ogólnokształcącego zawierają chronologiczny układ treści, który pozwala na poznawanie utworów literackich w naturalnym porządku, tak jak one powstawały, z uwzględnieniem różnorodnych kontekstów, w tym kulturowych, historycznych i filozoficznych. Nauczanie języka polskiego na tym etapie edukacyjnym nie może sprowadzać się jedynie do uczenia historii literatury, może to bowiem prowadzić do encyklopedyzmu czy mnożenia faktów. Chronologia ma stanowić punkt odniesienia, umożliwić rozwijanie świadomości historycznoliterackiej uczniów, co powinno dokonywać się przez porównywanie zjawisk literackich w czasie. Należy przyjąć perspektywę współczesną jako punkt wyjścia do wprowadzania do tradycji.

Kształcenie literackie i kulturowe w liceum ogólnokształcącym powinno akcentować egzystencjalne aspekty doświadczenia siebie, innych, świata, otwierać ciekawą przestrzeń myślenia i wartościowania przez kontakty z wartościową literaturą i innymi tekstami kultury. Powinno równocześnie wprowadzać w tradycję jako strażnika pamięci zbiorowej, łącznika między dawnymi i współczesnymi latami.

Jednym z ważnych zadań edukacji polonistycznej w liceum ogólnokształcącym jest kontynuowanie kształcenia umiejętności świadomego posługiwania się językiem polskim. Kluczowe w tym zakresie jest rozwijanie kompetencji językowej jako podstawy rozumienia tekstów, wypowiedzania się ustnie i pisemnie w różnych formach, umiejętnego argumentowania swoich sądów i przekonań. Kompetencje językowe warunkowane znajomością gramatyki języka, jego zasobu leksykalnego i stylistyki stanowią podstawę do rozwijania kompetencji komunikacyjnych. Świadomość sytuacji, w której odbywa się komunikacja, świadomość reguł, których wymaga komunikowanie się z otaczającym światem (nie tylko reguł gramatycznych), a także zasad kultury języka to podstawowa dla człowieka umiejętność we współczesnym świecie. Dopełnieniem kompetencji komunikacyjnej jest znajomość i stosowanie zasad ortografii i interpunkcji. Rozwijanie kompetencji językowych i komunikacyjnych ucznia warunkuje zatem kształcenie odbioru tekstów oraz ich tworzenie.

Ważną rolę w edukacji polonistycznej powinno spełnić samokształcenie rozumiane jako przygotowanie do edukacji ustawicznej, czyli wychowania człowieka charakteryzującego się twórczym i dynamicznym stosunkiem do życia i kultury.

Obowiązkiem nauczyciela jest organizowanie wewnętrznej integracji wewnątrzprzedmiotowej, czyli łączenie kształcenia literackiego i kulturowego, językowego, tworzenia wypowiedzi oraz samokształcenia.

WIEDZA O POLSCE

(elementy historii, geografii, kultury)

Klasy I–IV liceum ogólnokształcącego

Cele kształcenia – wymagania ogólne w zakresie historii Polski i kultury

Uczeń zdobywa usystematyzowaną wiedzę na temat historii Polski, kultury i społeczeństwa polskiego na przestrzeni od X w. do czasów współczesnych, która pozwoli mu lepiej poznać historię Polski oraz dostrzec korzenie wielu współczesnych zjawisk politycznych, społecznych, gospodarczych i kulturowych.

Edukacja historyczna pełni ważne cele wychowawcze i umożliwia uczniowi:

- 1) poznanie chronologii historycznej ważnych wydarzeń z dziejów narodu polskiego, aby mógł krytycznie odnosić się do przeszłości, lepiej rozumieć teraźniejszość i odpowiedzialnie budować przyszłość, porządkować i synchronizować wydarzenia z dziejów ojczyźnych, dostrzegać zmienność i dynamikę wydarzeń, a także ciągłość procesów historycznych;
- 2) kształtowanie zdolności humanistycznych przez analizę i interpretację historyczną wydarzeń, zjawisk i procesów historycznych, dostrzeganie zależności między różnymi dziedzinami życia społecznego, rozpoznawanie rodzaju źródeł, ocenę ich przydatności do wyjaśnienia problemów społecznych i historycznych, dostrzeganie wielości perspektyw

- badawczych oraz wielorakie interpretacje historii i ich przyczyny;
- 3) rozwijanie myślenia historycznego, umiejętności samodzielnego poszukiwania wiedzy i korzystania z różnorodnych źródeł informacji, tworzenie narracji historycznej, krytycznego formułowania i wypowiedzania własnych opinii;
 - 4) zdobycie rzetelnej wiedzy o najważniejszych przemianach kulturowych, politycznych, społecznych i gospodarczych w Polsce i na świecie, ze szczególnym uwzględnieniem historii współczesnej;
 - 5) interpretację źródeł historycznych, budowanie własnych wypowiedzi i ocen z myślą o udziale w życiu publicznym;
 - 6) rozbudzanie poczucia miłości do Polski przez szacunek i przywiązanie do tradycji i historii narodu polskiego oraz jego osiągnięć, kultury i języka polskiego;
 - 7) kształtowanie więzi z Polską, szacunku dla dziedzictwa narodowego, postaw obywatelskich, rozbudzanie zainteresowań przeszłością własną i swojej rodziny.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe w zakresie historii Polski i kultury

1. Polska w okresie wczesnopiastowskim

Uczeń:

- 1) przedstawia przykłady osadnictwa na obszarach dzisiejszej Polski w okresie przedślōwiańskim i słōwiańskim;
- 2) wyjaśnia uwarunkowania narodzin państwa polskiego i jego chrystianizacji;
- 3) opisuje rozwój terytorialny państwa polskiego w X–XII w.;
- 4) charakteryzuje rolę współdziałania Kościoła i państwa dla utrwalenia polskiej suwerenności (św. Wojciech, arcybiskupstwo gnieźnieńskie);
- 5) omawia znaczenie przyjęcia chrześcijaństwa w obrządku łacińskim dla rozwoju kultury, a zwłaszcza języka polskiego;
- 6) zestawia najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski i Europy w X–XII w.;
- 7) ocenia panowanie wybranych postaci wybitnych władców z okresu wczesnopiastowskiego (Mieszka I, Bolesława Chrobrego, Kazimierza Odnowiciela, Bolesława Szczodrego i Bolesława Krzywoustego).

2. Polska w okresie rozbicia dzielnicowego

Uczeń:

- 1) wyjaśnia przyczyny polityczne i społeczno-gospodarcze oraz następstwa rozbicia dzielnicowego;
- 2) przedstawia nowe zagrożenia zewnętrzne (Marchia Brandenburska, Zakon Krzyżacki, Tatarzy);
- 3) charakteryzuje proces formowania się społeczeństwa stanowego w Polsce;
- 4) opisuje przemiany społeczno-gospodarcze na ziemiach polskich i ocenia społeczno-kulturowe skutki kolonizacji na prawie niemieckim;
- 5) charakteryzuje proces przezwyciężenia rozbicia politycznego ziem polskich ze wskazaniem na rolę władców i Kościoła (znaczenie istnienia metropolii gnieźnieńskiej);
- 6) zestawia najważniejsze wydarzenia z okresu rozbicia dzielnicowego i dziejów Europy w okresie od XII do XIV w.

3. Polska w XIV i XV w.

Uczeń:

- 1) opisuje rozwój terytorialny państwa polskiego w XIV i XV w.;
- 2) charakteryzuje rozwój monarchii stanowej w Polsce, uwzględniając strukturę społeczeństwa polskiego w późnym średniowieczu i rozwój przywilejów szlacheckich;
- 3) wyjaśnia międzynarodowe i wewnętrzne uwarunkowania związków Polski z Węgrami i Litwą w XIV i XV w.;
- 4) charakteryzuje i ocenia stosunki polsko-krzyżackie na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej i kulturowej;
- 5) ocenia panowanie Kazimierza Wielkiego;
- 6) ocenia panowanie Piastów w dziejach Polski;
- 7) wyjaśnia początek ewolucji unii polsko-litewskiej: od unii w Krewie do unii w Horodle;
- 8) charakteryzuje rozwój państwa za panowania pierwszych Jagiellonów;
- 9) ocenia politykę dynastyczną Jagiellonów;
- 10) zestawia wydarzenia z dziejów Polski i Europy w XIV i XV w.

4. Kultura polskiego średniowiecza

Uczeń:

- 1) wyjaśnia uniwersalny charakter kultury zachodniego średniowiecza, wskazując na wyjątkową rolę chrześcijaństwa jako podstawy ścisłej więzi wiary religijnej i rozumu;
- 2) rozpoznaje trzy podstawowe wyznaczniki zasięgu zachodniej *christianitas*: łacina (język liturgii i nauki), etos rycerski i sztuka gotycka;
- 3) rozpoznaje dokonania okresu średniowiecza w dziedzinie kultury, z uwzględnieniem dorobku polskiego średniowiecza;
- 4) określa znaczenie chrześcijaństwa w obrządku łacińskim dla rozwoju kultury polskiej;
- 5) charakteryzuje sztukę romańską i gotycką.

5. Państwo polsko-litewskie w czasach ostatnich Jagiellonów

Uczeń:

- 1) opisuje zmiany terytorialne państwa polsko-litewskiego i charakteryzuje stosunki z sąsiadami w XVI w.;
- 2) wyjaśnia funkcjonowanie najważniejszych instytucji życia politycznego w XVI-wiecznej Polsce i ocenia funkcjonowanie demokracji szlacheckiej;
- 3) ocenia polską specyfikę w zakresie rozwiązań ustrojowych, struktury społecznej i modelu życia gospodarczego (gospodarka folwarczno-pańszczyźniana) na tle europejskim oraz zestawia najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski w XVI w. z wydarzeniami europejskimi;
- 4) przedstawia sytuację wyznaniową na ziemiach państwa polsko-litewskiego w XVI w. na tle wojen religijnych trwających na skutek reformacji na Zachodzie;
- 5) ocenia blaski i cienie sytuacji politycznej państwa ostatnich Jagiellonów w dobie „Złotego Wieku”.

6. Rzeczpospolita Obojga Narodów

Uczeń:

- 1) wyjaśnia przyczyny, okoliczności i następstwa zawarcia unii realnej między Koroną a Litwą;

- 2) charakteryzuje ustrój Rzeczypospolitej Obojga Narodów w świetle postanowień unii lubelskiej;
- 3) opisuje strukturę terytorialną i ludnościową Rzeczypospolitej Obojga Narodów;
- 4) wyjaśnia prawne i kulturowe podstawy tolerancji religijnej na ziemiach Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVI w. oraz omawia założenia i skutki unii brzeskiej.

7. Renesans w Polsce

Uczeń:

- 1) charakteryzuje i ocenia kulturowe korzenie oraz dorobek polskiej myśli politycznej doby renesansu;
- 2) rozpoznaje i charakteryzuje najważniejsze zabytki architektury i sztuki renesansowej w Polsce;
- 3) przedstawia dokonania wybitnych twórców polskiego odrodzenia.

8. Pierwsze wolne elekcje i ich rezultaty

Uczeń:

- 1) wyjaśnia przyczyny i rezultaty elekcji Henryka Walezego i Stefana Batorego;
- 2) opisuje przebieg wolnej elekcji;
- 3) omawia i ocenia rolę rozwiązań prawnych (artykuły henrykowskie i *pacta conventa*);
- 4) prezentuje działania Stefana Batorego w zakresie polityki wewnętrznej (reformy sądowe, skarbowe i wojskowe, wojna z Gdańskiem, rola Jana Zamoyskiego);
- 5) charakteryzuje wojnę polsko-moskiewską i jej rezultaty;
- 6) zestawia najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski i Europy w XVI w.

9. Polityka wewnętrzna i zagraniczna Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII w.

Uczeń:

- 1) omawia konflikty wewnętrzne i zewnętrzne Rzeczypospolitej Obojga Narodów w okresie panowania Wazów;
- 2) opisuje sytuację wewnętrzną i położenie międzynarodowe Rzeczypospolitej Obojga Narodów w latach 1669–1696;
- 3) ocenia znaczenie bitwy pod Wiedniem dla losów Rzeczypospolitej Obojga Narodów i Europy;
- 4) charakteryzuje zmiany granic Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII w.;
- 5) zestawia najważniejsze wydarzenia z dziejów Rzeczypospolitej Obojga Narodów, Europy i świata w XVII w.;
- 6) ustala rolę wybitnych polskich dowódców i polityków XVII w.

10. Ustrój, społeczeństwo i kultura Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII w.

Uczeń:

- 1) charakteryzuje proces oligarchizacji życia politycznego Rzeczypospolitej, uwzględniając wpływy obce, *liberum veto* i rokosze;
- 2) wyjaśnia przyczyny kryzysów wewnętrznych i załamania gospodarczego Rzeczypospolitej w XVII w.;
- 3) ocenia polską specyfikę w zakresie rozwiązań ustrojowych, struktury społecznej i modelu życia gospodarczego na tle europejskim i synchronizuje najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski w XVII w. z wydarzeniami europejskimi;
- 4) charakteryzuje sarmatyzm jako ideologię i styl życia polskiej szlachty;
- 5) wymienia cechy architektury i sztuki barokowej, rozpoznaje i lokalizuje najwybitniejsze

przykłady architektury i sztuki baroku w Polsce.

11. Rzeczpospolita w XVIII w. (od czasów saskich do Konstytucji 3 maja)

Uczeń:

- 1) opisuje i ocenia sytuację wewnętrzną oraz międzynarodową Rzeczypospolitej w czasach saskich;
- 2) charakteryzuje politykę Rosji, Prus i Austrii wobec Rzeczypospolitej, wskazując przejawy osłabienia suwerenności państwa polskiego;
- 3) przedstawia reformy z pierwszych lat panowania Stanisława Augusta;
- 4) wyjaśnia przyczyny i przedstawia zasięg terytorialny pierwszego rozbioru Rzeczypospolitej;
- 5) wyjaśnia okoliczności zwołania Sejmu Wielkiego i przedstawia jego reformy, ze szczególnym uwzględnieniem postanowień Konstytucji 3 maja.

12. Kultura doby oświecenia w Rzeczypospolitej Obojga Narodów

Uczeń:

- 1) opisuje dorobek oświecenia w Rzeczypospolitej;
- 2) omawia rolę instytucji oświeceniowych (Biblioteki Załuskich, teatru i Komisji Edukacji Narodowej);
- 3) przedstawia wybitnych twórców polskiego oświecenia.

13. Schyłek Rzeczypospolitej (wojna z Rosją i powstanie kościuszkowskie)

Uczeń:

- 1) wyjaśnia wpływ konfederacji targowickiej na wybuch wojny z Rosją, charakteryzuje postawę pruskiego „sojusznika” Polski w 1792 r.;
- 2) charakteryzuje przebieg powstania kościuszkowskiego, z uwzględnieniem roli jego przywódców;
- 3) ocenia postać Tadeusza Kościuszki jako pierwszego polskiego nowożytnego bohatera narodowego;
- 4) opisuje zasięg terytorialny drugiego i trzeciego rozbioru Rzeczypospolitej;
- 5) przedstawia przyczyny upadku Rzeczypospolitej w XVIII w.;
- 6) charakteryzuje skutki zniszczenia Rzeczypospolitej dla europejskiej kultury politycznej oraz dla międzynarodowego ładu politycznego i gospodarczego w Europie;
- 7) zestawia najważniejsze wydarzenia z dziejów Rzeczypospolitej w XVIII w. z wydarzeniami w Europie i na świecie.

14. Sprawa polska w dobie wojen napoleońskich

Uczeń:

- 1) przedstawia przykłady zaangażowania się Polaków po stronie Napoleona, z uwzględnieniem losów Legionów Polskich we Włoszech;
- 2) charakteryzuje genezę, ustrój i losy Księstwa Warszawskiego;
- 3) omawia stosunek Napoleona do sprawy polskiej, w tym znaczenie „wojny polskiej” 1812 r.;
- 4) ocenia znaczenie epoki napoleońskiej dla sprawy polskiej.

15. Ziemie polskie i ich mieszkańcy w latach 1815–1848

Uczeń:

- 1) charakteryzuje postanowienia kongresu wiedeńskiego dotyczące ziem polskich;
- 2) charakteryzuje sytuację ustrojową, gospodarczą i kulturową Królestwa Polskiego i na

- ziemiach zabranych w latach 1815–1830;
- 3) wyjaśnia przyczyny wybuchu powstania listopadowego i wymienia następstwa powstania dla Polaków w różnych zaborach;
 - 4) charakteryzuje poczynania władz powstańczych, omawia charakter działań zbrojnych i stan kwestii polskiej na arenie międzynarodowej;
 - 5) charakteryzuje położenie Polaków w zaborach pruskim i austriackim, na obszarze Wielkiego Księstwa Poznańskiego, ziem zabranych oraz w Rzeczypospolitej Krakowskiej;
 - 6) przedstawia wpływ Wielkiej Emigracji na życie polityczne w kraju;
 - 7) przedstawia wystąpienie niepodległościowe w 1846 r., w tym powstanie krakowskie i „rabację” galicyjską;
 - 8) opisuje przebieg i wskazuje następstwa Wiosny Ludów na ziemiach polskich;
 - 9) przedstawia udział Polaków w Wiosnie Ludów w Europie;
 - 10) rozpoznaje i charakteryzuje dorobek kultury polskiej w I połowie XIX w.

16. Powstanie styczniowe i jego następstwa

Uczeń:

- 1) wyjaśnia genezę powstania styczniowego i opisuje jego następstwa;
- 2) opisuje działania władz powstańczych, charakter toczonych walk i międzynarodową reakcję na powstanie styczniowe (postawa Francji i Prus);
- 3) charakteryzuje organizację polskiego państwa podziemnego w okresie powstania styczniowego oraz rolę jego przywódców, ze szczególnym uwzględnieniem osoby i programu Romualda Traugutta;
- 4) przedstawia problem uwłaszczenia chłopów w zaborze rosyjskim i porównuje z procesem uwłaszczeniowym w pozostałych zaborach;
- 5) przedstawia skutki powstania styczniowego;
- 6) ocenia znaczenie powstań narodowych dla kształtowania się nowoczesnego narodu polskiego, ukazuje odzwierciedlenie powstań w dokonaniach kultury.

17. Ziemie polskie pod zaborami w II połowie XIX w. i na początku XX w.

Uczeń:

- 1) wyjaśnia cele i porównuje metody polityki zaborców wobec mieszkańców ziem dawnej Rzeczypospolitej (w tym ziem zabranych) – rusyfikacja, germanizacja i autonomia galicyjska;
- 2) porównuje zmiany zachodzące w sytuacji społeczno-gospodarczej w trzech zaborach;
- 3) charakteryzuje postawy społeczeństwa polskiego w stosunku do zaborców;
- 4) charakteryzuje proces formowania się nowoczesnej świadomości narodowej Polaków i innych grup narodowych zamieszkujących tereny dawnej Rzeczypospolitej, dostrzega kluczowe znaczenie utrzymania i przekazywania polskiego kodu kulturowego (wiera, język) dla podtrzymania świadomości narodowej;
- 5) przedstawia przejawy atrakcyjności kulturowej polskość dla obcokrajowców (podaje przykłady twórczej aktywności spolonizowanych cudzoziemców);
- 6) rozpoznaje przejawy budzenia się polskość na Górnym Śląsku, Warmii i Mazurach oraz cofania się polskość wraz z ustępowaniem cywilizacji łacińskiej na „ziemiach zabranych”;

- 7) przedstawia genezę nowoczesnych ruchów politycznych (socjalizmu, ruchu ludowego i ruchu narodowego), z uwzględnieniem ich przedstawicieli, w tym Wincentego Witosa, Ignacego Daszyńskiego, Romana Dmowskiego, Józefa Piłsudskiego i Wojciecha Korfańskiego;
- 8) wyjaśnia genezę, charakter i skutki rewolucji w latach 1905–1907 w Królestwie Polskim.

18. Kultura i nauka polska w II połowie XIX w. i na początku XX w

Uczeń:

- 1) wyjaśnia specyfikę polskiego pozytywizmu i twórczości młodopolskiej;
- 2) rozpoznaje dorobek kultury polskiej doby pozytywizmu i Młodej Polski;
- 3) wskazuje przykłady najwybitniejszych dzieł tworzonych „ku pokrzepieniu serc”;
- 4) ocenia rolę kultury polskiej w dziele zachowania tożsamości narodowej przez Polaków w dobie rusyfikacji i germanizacji;
- 5) charakteryzuje przejawy ożywienia religijnego w społeczeństwie polskim i jego znaczenie dla polskiego ruchu narodowego;
- 6) rozpoznaje najważniejszych ludzi nauki i omawia ich dokonania.

19. Sprawa polska w przededniu i podczas I wojny światowej

Uczeń:

- 1) omawia stosunek państw zaborczych do sprawy polskiej w przededniu i po wybuchu I wojny światowej;
- 2) ma wiedzę o służbie setek tysięcy Polaków w armiach państw zaborczych jako konsekwencji braku własnego państwa;
- 3) przedstawia koncepcje polityczne polskich ugrupowań politycznych wobec nadciągającego konfliktu światowego;
- 4) analizuje umiędzynarodowienie sprawy polskiej (akt 5 listopada 1916 r., rola USA i rewolucji rosyjskich oraz deklaracja z 3 czerwca 1918 r.);
- 5) charakteryzuje przykłady zaangażowania militarnego Polaków podczas I wojny światowej, ze szczególnym uwzględnieniem losów Legionów.

20. Walka o odrodzenie państwa polskiego po I wojnie światowej

Uczeń:

- 1) analizuje proces formowania się centralnego ośrodka władzy państwowej (od deklaracji Rady Regencyjnej z 7 października 1918 r. do małej konstytucji z 1919 r.);
- 2) charakteryzuje genezę powstania wielkopolskiego 1918–1919 oraz jego znaczenie dla odrodzenia się państwa polskiego i obrony jego niepodległości w 1920 r.;
- 3) przedstawia postanowienia konferencji pokojowej w Paryżu dotyczące Polski;
- 4) charakteryzuje proces kształtowania się polskiej granicy z Niemcami, z uwzględnieniem powstania wielkopolskiego, powstań śląskich i plebiscytów;
- 5) charakteryzuje proces kształtowania się polskiej granicy wschodniej, ze szczególnym uwzględnieniem wojny polsko-bolszewickiej, i ocenia znaczenie bitwy warszawskiej;
- 6) porównuje kształt terytorialny I i II Rzeczypospolitej;
- 7) omawia sposoby upamiętnienia heroizmu Polaków na przykładzie Grobu Nieznanego Żołnierza, Cmentarza Obrońców Lwowa, Muzeum Powstań Śląskich i Muzeum Powstania Wielkopolskiego 1918–1919;
- 8) charakteryzuje i ocenia Ojców Niepodległości Polski.

21. Dzieje polityczne II Rzeczypospolitej

Uczeń:

- 1) charakteryzuje ustrój polityczny II Rzeczypospolitej na podstawie konstytucji marcowej z 1921 r.;
- 2) wyjaśnia przyczyny przewrotu majowego, charakteryzuje jego przebieg i ocenia skutki ustrojowe (nowela sierpniowa i konstytucja kwietniowa z 1935 r.);
- 3) ocenia wpływ Józefa Piłsudskiego, Romana Dmowskiego i innych polityków na powstanie i kształt II Rzeczypospolitej oraz porównuje ich wizje Polski;
- 4) charakteryzuje życie polityczne w Polsce w czasie rządów sanacyjnych;
- 5) zestawia najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski, Europy i świata w okresie międzywojennym;
- 6) wyjaśnia, na czym polegało znaczenie istnienia II Rzeczypospolitej dla stabilności ładu międzynarodowego w Europie.

22. Gospodarka i społeczeństwo polskie w okresie międzywojennym

Uczeń:

- 1) charakteryzuje skalę i skutki wojennych zniszczeń, uwzględniając zaborowe „dziedzictwo”;
- 2) charakteryzuje strukturę społeczeństwa II Rzeczypospolitej, uwzględniając jego wielonarodowy, wielokulturowy i wieloreligijny charakter;
- 3) przedstawia i ocenia dokonania pierwszych lat odbudowy (m.in. reformy Władysława Grabskiego i unifikacji państwa);
- 4) omawia skutki światowego kryzysu gospodarczego na ziemiach polskich;
- 5) charakteryzuje i ocenia osiągnięcia gospodarcze II Rzeczypospolitej z lat 30. (m.in. reformy Eugeniusza Kwiatkowskiego, rozwój Gdyni i Centralny Okręg Przemysłowy);
- 6) dostrzega obecność Polonii poza granicami kraju w okresie II Rzeczypospolitej.

23. Kultura i nauka polska w latach 1918–1939

Uczeń:

- 1) przedstawia najważniejsze osiągnięcia naukowe w Polsce i ich autorów;
- 2) wymienia najwybitniejsze dzieła architektury, sztuki i literatury polskiej okresu międzywojennego i ich twórców;
- 3) przedstawia przykłady osiągnięć postaci kultury popularnej i sportu.

24. Polska w obliczu II wojny światowej

Uczeń:

- 1) przedstawia ideologiczne, polityczne i gospodarcze przyczyny wybuchu II wojny światowej;
- 2) analizuje politykę wewnętrzną władz i postawy społeczeństwa wobec zagrożenia wojennego;
- 3) ustala zmiany graniczne Polski przed wybuchem II wojny światowej;
- 4) ocenia politykę zagraniczną w 1938 r. i 1939 r. w powiązaniu z sytuacją międzynarodową, w tym politykę *appeasementu*;
- 5) wyjaśnia genezę paktu Ribbentrop–Mołotow i przedstawia jego postanowienia.

25. Wojna obronna Polski we wrześniu 1939 r. Agresja Niemiec (1 września) i Związku

Sowieckiego (17 września)**Uczeń:**

- 1) charakteryzuje położenie międzynarodowe Polski w przededniu wybuchu II wojny światowej;
- 2) wyjaśnia cele wojenne hitlerowskich Niemiec i ZSRS;
- 3) charakteryzuje i omawia etapy wojny obronnej, podaje przykłady bohaterstwa obrońców i zbrodni wojennych dokonanych przez najeźdźców oraz wskazuje na mapach położenia stron walczących;
- 4) przedstawia następstwa działań wojennych, zaznacza na mapie zmiany granic, dostrzega znaczenie powołania polskich władz państwowych i sił zbrojnych na uchodźstwie;
- 5) wyjaśnia przyczyny klęski wrześniowej i ocenia postawę aliantów Polski;
- 6) charakteryzuje materialne i demograficzne skutki przegranej wojny obronnej;
- 7) przedstawia i ocenia zachowania aliantów wobec agresji hitlerowskich Niemiec i agresji sowieckiej 17 września 1939 r.

26. Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką**Uczeń:**

- 1) przedstawia prawno-ustrojowe regulacje okupacyjnych władz dotyczące terytorium państwa polskiego i zamieszkującej tam ludności;
- 2) przedstawia realia życia codziennego w okupowanej Polsce;
- 3) wymienia i charakteryzuje przykłady największych zbrodni niemieckich i sowieckich (m.in. Auschwitz-Birkenau, Palmiry, Piaśnica, niemiecki obóz dla polskich dzieci w Łodzi, Ponary, Katyń, Miednoje i Charków);
- 4) porównuje system sowieckich i niemieckich obozów pracy, obozów koncentracyjnych oraz obozów zagłady, omawia kwestie deportacji i wysiedleń ludności polskiej oraz jej planowanego wyniszczenia;
- 5) wyjaśnia przyczyny i rozmiary konfliktu polsko-ukraińskiego, w tym ludobójstwa ludności polskiej na Wołyniu i w Małopolsce Wschodniej;
- 6) charakteryzuje postawy polskiego społeczeństwa wobec polityki okupantów oraz wymienia przykłady heroizmu Polaków, w tym Witolda Pileckiego i Maksymiliana Marii Kolbego;
- 7) podaje przykłady kolaboracji z Niemcami i Sowietami;
- 8) charakteryzuje sytuację dzieci i młodzieży pod okupacją niemiecką i sowiecką oraz wskazuje przykłady patriotycznych postaw młodzieży (np. udział w konspiracyjnym harcerstwie);
- 9) omawia sposoby upamiętnienia zbrodni obu okupantów i heroizm Polaków na przykładzie: Muzeum Powstania Warszawskiego, Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu i Polskiego Cmentarza Wojennego w Katyniu.

27. Niemiecka polityka eksterminacji**Uczeń:**

- 1) przedstawia ideologiczne podstawy eksterminacji całych narodów i „istot niegodnych życia” (eutanazja), prowadzonej przez Niemcy hitlerowskie;
- 2) charakteryzuje etapy eksterminacji Żydów (dyskryminacja, stygmatyzacja, izolacja

- i zagłada);
- 3) rozpoznaje główne miejsca eksterminacji Żydów polskich i europejskich oraz innych grup etnicznych i społecznych na terenie Polski i Europy Środkowo-Wschodniej (w tym: Auschwitz-Birkenau, Treblinka, Sobibór i Babi Jar);
 - 4) opisuje postawy ludności żydowskiej wobec Holokaustu, z uwzględnieniem postaci Janusza Korczaka i powstania w getcie warszawskim;
 - 5) charakteryzuje postawy społeczeństwa polskiego i społeczności międzynarodowej wobec Holokaustu, z uwzględnieniem Sprawiedliwych na przykładzie Ireny Sendlerowej, s. Matyldy Getter, Antoniny i Jana Żabińskich oraz rodziny Ulmów;
 - 6) przedstawia i omawia działania rządu Rzeczypospolitej Polskiej wobec tragedii Zagłady, z uwzględnieniem misji Jana Karskiego i roli „Żegoty”.

28. Działalność władz Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie i w kraju.

Uczeń:

- 1) omawia działalność rządu Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie;
- 2) ocenia znaczenie układu Sikorski-Majski dla obywateli polskich znajdujących się pod okupacją sowiecką;
- 3) przedstawia przykłady bohaterstwa żołnierzy polskich na frontach II wojny światowej;
- 4) analizuje politykę mocarstw wobec sprawy polskiej w czasie II wojny światowej, w tym ustaleń konferencji międzynarodowych (Teheran, Jałta i Poczdam);
- 5) charakteryzuje organizację i cele Polskiego Państwa Podziemnego;
- 6) wskazuje różne formy oporu wobec okupantów na przykładzie Armii Krajowej;
- 7) omawia uwarunkowania i cele akcji „Burza”;
- 8) charakteryzuje powstanie warszawskie (uwarunkowania polityczne, przebieg walk, ludobójstwo na Woli, następstwa powstania, postawę aliantów i Związku Sowieckiego);
- 9) zestawia najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski w okresie II wojny światowej z wydarzeniami w Europie i na świecie.

29. Proces przejmowania władzy przez komunistów w Polsce (1944–1948)

Uczeń:

- 1) przedstawia problem niepodległości Polski oraz sytuację polskiej państwowości i polityki w kraju i na emigracji po 1945 r.;
- 2) charakteryzuje okoliczności i etapy przejmowania władzy w Polsce przez komunistów oraz formy zniewalania Polaków przez reżim komunistyczny (terror fizyczny, propaganda i cenzura);
- 3) omawia sytuację polskiej emigracji politycznej i działalność rządu Rzeczypospolitej na uchodźstwie;
- 4) omawia przejawy oporu społecznego wobec komunizmu („żołnierze niezłomni”, w tym rtm. Witold Pilecki, Danuta Siedzikówna ps. Inka”, płk Łukasz Ciepliński, rola Kościoła katolickiego i znaczenie emigracji);
- 5) charakteryzuje okres odbudowy Polski (reforma rolna, nacjonalizacja przemysłu i handlu).

30. Stalinizm w Polsce i jego skutki

Uczeń:

- 1) charakteryzuje proces sowietyzacji na przykładzie terroru stalinowskiego, nowego ustroju państwa (konstytucja z 1952 r.), kolektywizacji i „bitwy o handel” oraz socrealizmu w kulturze;
- 2) opisuje formy i konsekwencje prześladowania Kościoła katolickiego, w tym postawę Prymasa Polski Stefana Wyszyńskiego (jego „*non possumus*” i internowanie w latach 1953–1956);
- 3) wyjaśnia rolę radia „Wolna Europa” wobec propagandy komunistycznej;
- 4) ocenia efekty społeczne i gospodarcze planu sześcioletniego;
- 5) wyjaśnia przyczyny i następstwa Poznańskiego Czerwca oraz znaczenie wydarzeń październikowych 1956 r.

31. Polska w latach 1957–1981

Uczeń:

- 1) charakteryzuje system władzy w latach 60. i 70. w PRL i formy uzależnienia od ZSRS, opisuje proces industrializacji i funkcjonowanie gospodarki planowej;
- 2) wyjaśnia przyczyny i konsekwencje kryzysów społecznych w 1968 r., 1970 r. i 1976 r.;
- 3) wyjaśnia znaczenie roli Kościoła katolickiego dla stosunków politycznych i społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem roli Prymasa Polski Stefana Wyszyńskiego i jego programu duszpasterskiego;
- 4) wymienia największe powojenne polskie osiągnięcia w dziedzinie nauki, kultury i sztuki, z uwzględnieniem twórczości emigracyjnej;
- 5) charakteryzuje rolę propagandy państwowej;
- 6) przedstawia działalność opozycji politycznej w latach 1976–1980;
- 7) omawia rolę Jana Pawła II i ocenia jego wpływ na przemiany społeczne i polityczne;
- 8) wyjaśnia przyczyny i następstwa strajków sierpniowych w 1980 r.;
- 9) charakteryzuje ruch społeczny „Solidarność” i ocenia jego wpływ na przemiany społeczno-polityczne.

32. Polska w latach 1981–1989

Uczeń:

- 1) wyjaśnia przyczyny wprowadzenia stanu wojennego, opisuje jego przebieg oraz ocenia jego społeczne, gospodarcze i polityczne skutki;
- 2) charakteryzuje postawy Polaków wobec stanu wojennego oraz przedstawia formy oporu społecznego;
- 3) charakteryzuje rolę Kościoła katolickiego w Polsce w okresie po wprowadzeniu stanu wojennego (m.in. działalność ks. Jerzego Popiełuszki);
- 4) charakteryzuje kryzys systemu komunistycznego w Polsce w latach 80. i jego skutki (np. emigracja wykształconych i zaangażowanych społecznie Polaków);
- 5) charakteryzuje największe polskie osiągnięcia w dziedzinie kultury i sztuki niezależnej, z uwzględnieniem twórczości emigracyjnej;
- 6) charakteryzuje kulturę i życie codzienne w PRL;
- 7) wyjaśnia przyczyny zawarcia porozumienia „okrągłego stołu” i opisuje jego skutki;
- 8) charakteryzuje rolę Polski w przebiegu „jesieni narodów” w Europie Środkowej i Wschodniej.

33. Polska na przełomie XX i XXI w.

Uczeń:

- 1) charakteryzuje znaczenie 1991 r. w najnowszej historii Polski;
- 2) wyjaśnia przyczyny i konsekwencje objęcia władzy przez ugrupowania postkomunistyczne w Polsce w 1993 r.;
- 3) charakteryzuje główne postanowienia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
- 4) wyjaśnia pojęcie „organizacja pozarządowa”, omawia rolę i wskazuje przykłady organizacji pozarządowych (NGO) we współczesnej Polsce;
- 5) charakteryzuje różne wizje wyjścia Polski z postkomunizmu i wyjaśnia, na czym polegało polityczne znaczenie wyborów parlamentarnych i prezydenckich w 2005 r. w Polsce;
- 6) przedstawia działalność Polski w ramach Grupy Wyszehradzkiej (V4) oraz stosunki z Ukrainą i państwami bałtyckimi;
- 7) omawia katastrofę smoleńską z 10 kwietnia 2010 r. i jej skutki dla państwa polskiego;
- 8) charakteryzuje zmiany polityczne i gospodarcze w Polsce w latach 2010–2015;
- 9) wymienia osiągnięcia Polski w zakresie polityki wewnętrznej i zagranicznej;
- 10) wymienia największe skupiska Polaków na świecie, zna różnicę między pojęciem „Polonii” a „Polakami poza granicami kraju”;
- 11) wskazuje i charakteryzuje najpoważniejsze wyzwania stojące przed Polską u progu trzeciej dekady XXI w. (np. kryzys energetyczny, zmiany klimatyczne, otwarte konflikty zbrojne).

34. Rzeczpospolita Polska jako demokracja konstytucyjna

Uczeń:

- 1) wyjaśnia, co to znaczy, że konstytucja jest najwyższym aktem prawnym w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) charakteryzuje zasady ustrojowe zawarte w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (demokratycznego państwa prawnego, unitarnej formy państwa, zwierzchnictwa narodu, gwarancji praw i wolności jednostki, konstytucjonalizmu, podziału i równowagi władz, republikańskiej formy rządu, pluralizmu, decentralizacji i samorządności, społecznej gospodarki rynkowej) oraz analizuje sformułowania preambuły Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej;
- 3) korzystając z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, omawia podstawowe prawa i wolności w niej zawarte;
- 4) charakteryzuje zakres praw człowieka i praw obywatelskich zawartych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, zaczynając od gwarancji poszanowania praw do życia wszystkich osób;
- 5) omawia najważniejsze organy kontroli państwowej i sądownictwa konstytucyjnego;
- 6) przedstawia zakres działania poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego (gminy, powiatu i województwa) w Rzeczypospolitej Polskiej.

35. System wyborczy i partyjny w Polsce

Uczeń:

- 1) charakteryzuje formy demokracji bezpośredniej;
- 2) wyjaśnia, jak są przeprowadzane powszechne i bezpośrednie wybory organów władzy publicznej, porównuje na przykładzie wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej ordynację proporcjonalną i większościową, wyjaśnia, jak są przeprowadzane w Polsce wybory prezydenckie i parlamentarne;

- 3) wykazuje znaczenie, jakie dla pozycji ustrojowej Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej ma fakt wyborów powszechnych;
- 4) wymienia partie polityczne obecne w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej i Senacie Rzeczypospolitej Polskiej, wskazując partie koalicyjne i opozycyjne.

36. Władza ustawodawcza i władza wykonawcza w Polsce

Uczeń:

- 1) przedstawia zadania i zasady funkcjonowania polskiego parlamentu, w tym sposób tworzenia ustaw;
- 2) sporządza, na podstawie obserwacji wybranych obrad parlamentu, notatkę prasową o przebiegu tych obrad i przygotowuje krótkie wystąpienie sejmowe w wybranej sprawie;
- 3) wskazuje najważniejsze zadania Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i wyszukuje w środkach masowego przekazu informacje o działaniach urzędującego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej;
- 4) wyjaśnia, jak jest powoływana i czym zajmuje się Rada Ministrów;
- 5) podaje nazwisko Prezesa Rady Ministrów, wyszukuje nazwiska ministrów i zadania wybranych ministrów.

37. Polska w Europie i świecie w latach 1989–2004

Uczeń:

- 1) przedstawia proces rozpadu Układu Warszawskiego i odzyskiwania suwerenności przez Polskę;
- 2) charakteryzuje i ocenia polską politykę zagraniczną (stosunki z państwami Unii Europejskiej i Stanami Zjednoczonymi Ameryki, relacje z sąsiadami);
- 3) wyjaśnia, czym się zajmują ambasady i konsulaty;
- 4) wyjaśnia przyczyny i znaczenie przystąpienia Polski do NATO w 1999 r.;
- 5) charakteryzuje politykę obronną Polski oraz udział w międzynarodowych misjach pokojowych i operacjach militarnych;
- 6) przedstawia relacje Polski z wybranym państwem na podstawie samodzielnie zebranych informacji;
- 7) wyjaśnia przyczyny i znaczenie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej w 2004 r.;
- 8) charakteryzuje przemiany gospodarczo-społeczne współczesnego świata;
- 9) przedstawia przemiany kulturowe i cywilizacyjne we współczesnym świecie.

38. Migracje we współczesnej Polsce

Uczeń:

- 1) wyjaśnia, czym są: migracja, imigracja, emigracja i repatriacja;
- 2) charakteryzuje zasięg i skalę przemieszczeń ludnościowych na ziemiach polskich w XX w. i XXI w.;
- 3) przedstawia proces repatriacji Polaków w XX w. i XXI w. oraz wskazuje różnice między „repatriacją” a „wysiedleniem”;
- 4) wskazuje największe skupiska Polaków na świecie w XXI w.;
- 5) charakteryzuje wkład emigracji polskiej w polskie życie narodowe w XX w. i XXI w.;
- 6) wyjaśnia, czym jest „Karta Polaka” i wskazuje przykłady jej praktycznego zastosowania.

39. Wyzwania współczesnej Polski

Uczeń:

- 1) charakteryzuje główne zmiany kulturowe zachodzące w świecie zachodnim na przykładzie: ideologii „politycznej poprawności”, wielokulturowości, nowej definicji praw człowieka, rodziny, małżeństwa i płci oraz umieszcza te zmiany na tle kulturowego dziedzictwa Zachodu ujętego w myśli grecko-rzymskiej i chrześcijańskiej;
- 2) przedstawia kulturowe, społeczne i ekonomiczne konsekwencje rozwoju internetu i technologii cyfrowych;
- 3) wyjaśnia pojęcie komunikacji społecznej oraz czwartej władzy;
- 4) wskazuje, na czym polega wartość swobodnej wymiany opinii, oraz przedstawia nowe formy ograniczenia wolności słowa w epoce cyfrowej;
- 5) omawia proces zmiany Unii Europejskiej w okresie po wstąpieniu Polski w jej strukturę.

Cele kształcenia – wymagania ogólne w zakresie geografii Polski

Uczeń korzysta z planów, map, fotografii, rysunków, wykresów, danych statystycznych, tekstów źródłowych, technologii geoinformacyjnych (GIS) oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu gromadzenia, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych o Polsce. Uczeń posługuje się podstawowym słownictwem geograficznym przy opisywaniu oraz wyjaśnianiu zjawisk i procesów zachodzących w środowisku geograficznym, identyfikuje związki i zależności w środowisku przyrodniczym, gospodarce i życiu społecznym Polski. Uczeń rozbudza swoje zainteresowania przyrodniczym i kulturowym środowiskiem Polski, zdobywa przydatną w życiu codziennym wiedzę praktyczną prowadzącą do tworzenia całościowego obrazu świata.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe w zakresie geografii Polski

1. Źródła informacji geograficznych, technologie geoinformacyjne (GIS) oraz metody prezentacji danych przestrzennych dotyczących Polski

Uczeń:

- 1) przedstawia możliwości zastosowania różnych źródeł informacji geograficznej i ocenia ich przydatność;
- 2) odczytuje z map informacje przedstawione za pomocą różnych metod kartograficznych;
- 3) określa położenie i charakteryzuje obiekty geograficzne na fotografiach, zdjęciach lotniczych i satelitarnych oraz mapach topograficznych Polski;
- 4) posługuje się planem, mapą topograficzną, turystyczną i samochodową Polski (m.in. orientuje mapę oraz identyfikuje obiekty geograficzne na mapie, planuje podróż do Polski i wycieczki po kraju);
- 5) interpretuje dane liczbowe przedstawione w postaci tabel i wykresów dotyczące Polski;
- 6) wykazuje przydatność fotografii i zdjęć satelitarnych do pozyskiwania informacji o polskim środowisku geograficznym i interpretuje ich treść;
- 7) podaje przykłady wykorzystania narzędzi GIS do analiz różnicowania przestrzennego

środowiska geograficznego.

2. Położenie i regionalne zróżnicowanie środowiska przyrodniczego Polski

Uczeń:

- 1) opisuje podział administracyjny Polski;
- 2) podaje nazwy i wskazuje na mapie wybrane województwa oraz ich stolicy;
- 3) charakteryzuje współczesną rzeźbę Polski i wyjaśnia przyczyny jej zróżnicowania;
- 4) podaje główne cechy klimatu Polski, uwzględniając czynniki klimatotwórcze;
- 5) opisuje, korzystając z mapy, rozmieszczenie głównych zasobów naturalnych Polski;
- 6) wskazuje na mapie główne regiony fizycznogeograficzne Polski;
- 7) wyróżnia na podstawie mapy główne jednostki geologiczne występujące na obszarze Polski i regionu pochodzenia;
- 8) charakteryzuje na podstawie map rozmieszczenie głównych zasobów surowców mineralnych Polski i określa ich znaczenie gospodarcze;
- 9) identyfikuje związki między budową geologiczną Polski i wybranego regionu a głównymi cechami ukształtowania powierzchni;
- 10) charakteryzuje klimat Polski i regionu pochodzenia, posługując się mapami elementów klimatu i danymi klimatycznymi;
- 11) wyjaśnia zróżnicowanie klimatu i ocenia gospodarcze konsekwencje długości trwania okresu wegetacyjnego w różnych regionach Polski;
- 12) wykazuje znaczenie przyrodnicze, społeczne i gospodarcze, w tym turystyczne, rzek, jezior i sztucznych zbiorników na obszarze Polski;
- 13) wyjaśnia przyczyny i skutki niedoboru wody w wybranych regionach Polski;
- 14) korzystając z danych statystycznych i aplikacji GIS, dokonuje analizy stanu środowiska w Polsce i przedstawia wnioski z niej wynikające.

3. Zróżnicowanie społeczne Polski

Uczeń:

- 1) wyjaśnia i poprawnie stosuje podstawowe terminy z zakresu demografii: przyrost naturalny, urodzenia i zgony, średnia długość życia (pojęcie „niżu demograficznego” i „wyżu demograficznego”);
- 2) charakteryzuje, jak wzrost demograficzny wpływa na perspektywy rozwoju kraju, oraz zestawia to z obecną sytuacją Polski w tym zakresie;
- 3) charakteryzuje w ogólnym zarysie globalne tendencje demograficzne, wskazując, które kontynenty odnotowują w ostatnich dziesięcioleciach wzrost, a które stagnację demograficzną;
- 4) podaje, korzystając z różnych źródeł informacji, liczbę ludności Polski, charakteryzuje przyrost naturalny, strukturę płci i średnią długość życia w Polsce;
- 5) analizuje strukturę demograficzną ludności Polski na podstawie danych liczbowych oraz piramidy wieku i płci;
- 6) analizuje zmiany liczby ludności, przyrostu naturalnego i rzeczywistego ludności Polski oraz prognozuje skutki współczesnych przemian demograficznych w Polsce dla rozwoju społeczno-gospodarczego kraju;
- 7) analizuje przestrzenne zróżnicowanie salda migracji w Polsce, podaje przyczyny migracji wewnętrznych i zewnętrznych, główne kierunki emigracji Polaków oraz

- przedstawia sytuację migracyjną w regionie pochodzenia;
- 8) opisuje przyczyny i kierunki ruchów migracyjnych we współczesnym świecie, ze szczególnym uwzględnieniem zmieniającej się sytuacji w Europie (od fal migracyjnych z Europy do fal migracyjnych do Europy);
 - 9) charakteryzuje, na podstawie map gęstości zaludnienia, zróżnicowanie rozmieszczenia ludności w Polsce i kraju zamieszkania oraz wyjaśnia te różnice, uwzględniając czynniki przyrodnicze, historyczne i ekonomiczne;
 - 10) podaje główne aktualne problemy rynku pracy w Polsce;
 - 11) analizuje, porównuje i charakteryzuje rozmieszczenie i wielkość miast w Polsce oraz wyjaśnia przyczyny powstania i rozwoju największych miast w Polsce.

4. Zróżnicowanie gospodarcze Polski

Uczeń:

- 1) charakteryzuje strukturę własności ziemi w Polsce;
- 2) wymienia najważniejsze uprawy i produkty polskiego rolnictwa;
- 3) porównuje strukturę wykorzystania źródeł energii w Polsce;
- 4) wyjaśnia przyczyny zmian zachodzących w przemyśle w Polsce i wskazuje najlepiej rozwijające się obecnie w Polsce gałęzie produkcji przemysłowej;
- 5) wyjaśnia zmiany w strukturze zatrudnienia;
- 6) wyjaśnia zmiany procesów urbanizacyjnych i osadnictwa wiejskiego w Polsce;
- 7) podaje przyczyny przemian zachodzących w przemyśle Polski po 1989 r. i ocenia ich skutki;
- 8) analizuje zmiany i zróżnicowanie sieci transportu w Polsce, wskazuje główne węzły oraz terminale transportowe i przedstawia ich znaczenie dla gospodarki kraju.

5. Zróżnicowanie kulturowe Polski

Uczeń:

- 1) projektuje i opisuje, na podstawie map turystycznych, tematycznych, ogólnogeograficznych i przekazów rodzinnych, podróż wzdłuż wybranej trasy w wybranym regionie, uwzględniając walory przyrodnicze i kulturowe;
- 2) uzasadnia konieczność działań na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego w Polsce, określa możliwości własnego zaangażowania w tym zakresie oraz przedstawia różne formy ochrony przyrody w Polsce i regionie pochodzenia;
- 3) prezentuje wartości społeczne, w tym kulturowe, obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe Polski na przykładzie wybranego regionu lub szlaku turystycznego;
- 4) projektuje trasę wirtualnej wycieczki uwzględniającą wybrane grupy atrakcji turystycznych w regionie pochodzenia.

PROGRAM NAUKI DLA ODDZIAŁÓW DZIECIĘCYCH W SZKOŁACH ZA GRANICĄ I SZKOŁACH POLSKICH

Kształcenie w oddziale dziecięcym ma charakter uzupełniający względem edukacji przedszkolnej realizowanej zgodnie z prawem obowiązującym w miejscu zamieszkania dziecka. Głównym celem kształcenia w oddziałach dziecięcych jest kształcenie umiejętności posługiwania się językiem polskim oraz wzmacnianie poczucia polskiej tożsamości narodowej przez poznawanie Polski, w tym polskiej tradycji i kultury. Wskazane cele są osiąmane przez naukę oraz udział w uroczystościach patriotycznych, w których uczestniczą dzieci. Elementem wychowawczym realizowanym w oddziałach dziecięcych jest zachęcanie do uczestnictwa w życiu społeczeństwa, w tym w życiu Polonii i Polaków w miejscu zamieszkania.

Ze względu na program nauki realizowany w oddziałach dziecięcych oraz liczbę godzin zajęć określoną w planie nauczania dla oddziałów dziecięcych jest wskazane, aby dziecko rozpoczynające naukę w oddziale dziecięcym potrafiło:

- 1) zgłaszać potrzeby fizjologiczne i samodzielnie wykonywać podstawowe czynności higieniczne;
- 2) samodzielnie lub z nieznaczną pomocą osoby dorosłej ubierać się i rozbierać się;
- 3) komunikować podstawowe potrzeby (np. ruchu, odpoczynku).

Edukacja w oddziałach dziecięcych uwzględnia możliwości percepcyjne dzieci w danym wieku, ich rozwój poznawczy i kompetencje językowe. Umożliwia dzieciom odkrywanie własnych możliwości, sensu działania, gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna. Program nauki dla oddziałów dziecięcych wskazuje zadania profilaktyczno-wychowawcze oraz edukacyjne efekty realizacji zadań w postaci celów osiągniętych przez dzieci sześciolatnie na zakończenie kształcenia w oddziałach dziecięcych.

Indywidualizacja pracy w grupie odgrywa istotną rolę w nauczaniu w oddziałach dziecięcych. Dobór metod pracy oraz zakresu realizowanych treści uwzględnia nie tylko wiek dzieci w grupie i wynikające z niego potrzeby rozwojowe, ale też poziom znajomości języka polskiego, specyfikę kraju zamieszkania i relacje w grupie rówieśniczej.

Nauka w oddziałach dziecięcych odbywa się przede wszystkim w formie zabawy. Język polski jest stosowany we wszystkich sytuacjach życia w oddziałach dziecięcych, m.in. przez kierowanie do dzieci prostych poleceń w języku polskim w trakcie różnych zajęć i zabaw, wspólną lekturę polskich książeczek dla dzieci, włączanie do zajęć rymowanek, prostych wierszyków, piosenek oraz materiałów audiowizualnych w języku polskim. Nauczyciel prowadzący zajęcia z dziećmi wykorzystuje naturalne sytuacje wynikające ze swobodnej zabawy dzieci, aby powtórzyć lub zastosować w dalszej zabawie poznane przez dzieci polskie słowa lub zwroty.

W efekcie dziecko w naturalny sposób poznaje i utrwała język polski oraz buduje poczucie przynależności do narodu polskiego.

Cele kształcenia w oddziałach dziecięcych w grupach wiekowych 3–6 lat

1. Nauka języka polskiego w zakresie adekwatnym do możliwości dziecka i jego potrzeb rozwojowych.
2. Zdobywanie wiedzy na temat Polski jako kraju pochodzenia, w tym informacji o polskiej historii, geografii, kulturze oraz polskich tradycjach.
3. Wzmacnianie poczucia polskiej tożsamości i przynależności do polskiej społeczności w kraju zamieszkania.
4. Wzbudzanie zainteresowania językiem polskim, polską historią, geografią, kulturą i polskimi tradycjami m.in. przez udział w uroczystościach patriotycznych.

Osiągnięcia dziecka na koniec kształcenia w oddziale dziecięcym

1. Dziecko w zakresie znajomości i posługiwania się językiem polskim:

- 1) reaguje na proste polecenia;
- 2) rozpoznaje polskie litery, którymi jest zainteresowane na skutek zabawy i spontanicznych odkryć, odczytuje krótkie wyrazy utworzone z poznanych liter w formie napisów drukowanych dotyczące treści znajdujących zastosowanie w codziennej aktywności;
- 3) odpowiada na proste pytania;
- 4) używa polskich wyrazów i zwrotów mających znaczenie dla danej zabawy lub innych podejmowanych czynności;
- 5) powtarza rymowanki i proste wierszyki;
- 6) śpiewa w grupie piosenki;
- 7) rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych, gdy są zilustrowane np. obrazkami, rekwizytami, ruchem, mimiką, gestami;
- 8) opowiada o ilustracjach, wyodrębnia i nazywa ich elementy;
- 9) recytuje wiersze związane z wydarzeniami i uroczystościami;
- 10) nazywa podstawowe emocje i nastroje;
- 11) formułuje prośby i uwagi związane z pobytem na zajęciach;
- 12) nazywa przedmioty według: wielkości, kształtu, koloru i przeznaczenia;
- 13) określa kierunki i ustala położenie przedmiotów w stosunku do siebie, a także w stosunku do innych przedmiotów oraz rozróżnia stronę lewą i prawą;
- 14) posługuje się liczebnikami głównymi i porządkowymi od 0 do 10;

- 15) posługuje się w zabawie i w trakcie wykonywania innych czynności pojęciami dotyczącymi następstwa czasu, np. wczoraj, dzisiaj, jutro, rano i wieczorem, w tym nazwami pór roku, dni tygodnia i miesięcy;
- 16) posługuje się pojęciami dotyczącymi zjawisk przyrodniczych, życia zwierząt, roślin i ludzi w środowisku przyrodniczym, np. tęcza, deszcz, burza, opadanie liści z drzew, sezonowa wędrówka ptaków, kwitnienie drzew, zamarzanie wody, a także pojęciami dotyczącymi korzystania z dóbr przyrody (np. owoców, warzyw);
- 17) wskazuje zawody wykonywane przez rodziców i osoby z najbliższego otoczenia oraz wyjaśnia, czym zajmuje się osoba wykonująca dany zawód.

2. Dziecko w zakresie znajomości historii i geografii w języku polskim:

- 1) wymienia nazwę kraju zamieszkania oraz kraju ojczystego i ich stolice, rozpoznaje narodowe symbole Polski (godło, flagę i hymn), nazywa wybrane symbole związane z regionami Polski ukryte w podaniach, przysłowiach, legendach i bajkach (np. o smoku wawelskim) oraz orientuje się, że Polska jest jednym z krajów Unii Europejskiej;
- 2) nazywa obecną stolicę Polski i wcześniejsze jej stolice;
- 3) rozumie, czym jest miasto, a czym wieś;
- 4) wymienia największe rzeki i miasta w Polsce;
- 5) potrafi na mapie świata wskazać Polskę;
- 6) potrafi na mapie Polski wskazać góry, morze i jeziora;

3. Dziecko w zakresie znajomości polskich tradycji i kultury:

- 1) eksperymentuje rytmem, głosem, dźwiękami i ruchem, rozwijając swoją wyobraźnię muzyczną, słucha, odtwarza i tworzy muzykę, porusza się przy muzyce i do muzyki;
- 2) rozpoznaje melodie, śpiewa piosenki ludowe oraz tańczy proste figury tańców ludowych i narodowych (np. krakowiak, trojak);
- 3) śpiewa piosenki z dziecięcego repertuaru, m.in. ważne dla wszystkich dzieci w oddziale dziecięcym (np. hymn oddziału dziecięcego, piosenki okazjonalne i urodzinowe);
- 4) śpiewa piosenki charakterystyczne dla polskich uroczystości narodowych (hymn narodowy) oraz piosenki potrzebne do organizacji uroczystości (np. Dnia Babci i Dziadka) i święta oddziału dziecięcego (piosenki okazjonalne);
- 5) rozpoznaje polskie stroje ludowe;
- 6) zna zwyczaje związane z tradycjami bożonarodzeniowymi i wielkanocnymi.

Warunki i sposób realizacji

1. Nauczyciele w oddziałach dziecięcych organizują zajęcia wspierające rozwój dziecka, przygotowując przy tym dzieci do posługiwania się językiem polskim. Odbywa się to podczas całego pobytu dziecka na zajęciach (tzw. zajęciach kierowanych i zajęciach

niekierowanych). Wszystkie doświadczenia dzieci płynące z organizacji pracy oddziału dziecięcego są efektem realizacji programu nauki dla oddziałów dziecięcych. Ważne są zatem tzw. zajęcia kierowane, uroczystości i wycieczki, ale także czas spożywania posiłków, czas przeznaczony na odpoczynek i charakter tego odpoczynku oraz inne codzienne czynności (np. ubieranie, rozbieranie). Bardzo ważna jest samodzielna zabawa.

2. Przedstawione w programie nauki dla oddziałów dziecięcych naturalne obszary rozwoju dziecka wskazują na konieczność uszanowania typowych dla tego okresu potrzeb rozwojowych, których spełnieniem powinna stać się dobrze zorganizowana zabawa zarówno w budynku szkoły, jak i na świeżym powietrzu. Naturalna zabawa dziecka wiąże się z doskonaleniem motoryki i zaspokojeniem potrzeby ruchu, dlatego organizacja zajęć na świeżym powietrzu powinna być elementem pracy z dzieckiem, dostosowanym do możliwości oddziału dziecięcego.
3. Nauczyciele, organizując tzw. zajęcia kierowane, biorą pod uwagę możliwości dzieci, ich oczekiwania poznawcze i potrzeby wyrażania swoich stanów emocjonalnych, potrzebę komunikacji oraz chęć zabawy. Nauczyciele wykorzystują każdą naturalnie pojawiającą się sytuację edukacyjną prowadzącą do osiągnięcia przez dziecko dojrzałości do kontynuowania kształcenia uzupełniającego w szkole polskiej. Sytuacje edukacyjne wywołane np. oczekiwaniem poznania przez dzieci polskich liter skutkują zabawami, podczas których dzieci je rozpoznają. Jeżeli dzieci w sposób naturalny są zainteresowane zabawami prowadzącymi do ćwiczeń czynności złożonych, takich jak liczenie, czytanie i pisanie w języku polskim, nauczyciel przygotowuje dzieci do wykonywania tych czynności, stosując przy tym język polski.
4. Oddziały dziecięce są miejscem, w którym przez zabawę dziecko poznaje polski alfabet liter drukowanych. Zabawa rozwija w dziecku oczekiwania poznawcze w tym zakresie i jest najlepszym rozwiązaniem metodycznym, które sprzyja jego rozwojowi. Zabawy przygotowujące do nauki pisania polskich liter prowadzą jedynie do optymalizacji napięcia mięśniowego, ćwiczeń planowania ruchu przy kreśleniu znaków o charakterze literopodobnym, ćwiczeń czytania liniatury, wodzenia po śladzie i zapisu wybranego znaku graficznego. W oddziale dziecięcym dziecko nie uczy się czynności złożonych z udziałem całej grupy, lecz przygotowuje się do nauki czytania i pisania w języku polskim oraz uczestniczy w procesie polskiej alfabetyzacji.
5. Nauczyciele diagnozują, obserwują dzieci i twórczo organizują przestrzeń ich rozwoju, włączając do zabaw i doświadczeń potencjał tkwiący w dzieciach oraz ich zaniepokojenie elementami otoczenia, stosując przy tym język polski.
6. Pobytek dziecka w oddziale dziecięcym jest czasem wypełnionym zabawą, która pod okiem specjalistów buduje dojrzałość dziecka do kontynuowania kształcenia uzupełniającego w szkole polskiej.
7. Nauczyciele systematycznie informują rodziców o postępach w rozwoju i umiejętnościach posługiwania się językiem polskim ich dziecka oraz opracowują informację o poziomie przygotowania dziecka do kontynuowania kształcenia uzupełniającego w szkole polskiej.

8. Aranżacja przestrzeni wpływa na aktywność dzieci, dlatego w miarę możliwości powinna być ona tak zagospodarowana, aby pozwalała dzieciom na podejmowanie różnorodnych form działania. Wskazane jest zorganizowanie stałych lub czasowych kątek zainteresowań (np. kącik czytelniczy, patriotyczny, konstrukcyjny, artystyczny, przyrodniczy, związany z realizowaną tematyką, polskimi świętami narodowymi i okolicznościowymi oraz polonikami w kraju zamieszkania).
9. Elementem przestrzeni są także zabawki i pomoce dydaktyczne wykorzystywane w motywowaniu dzieci do podejmowania samodzielnego działania, odkrywania zjawisk oraz zachodzących procesów, utrwalania zdobytej wiedzy i umiejętności, w tym także w posługiwaniu się językiem polskim.
10. Elementem przestrzeni w oddziałach dziecięcych są odpowiednio wyposażone miejsca przeznaczone na odpoczynek dzieci (np. leżak, materac, mata, poduszka).
11. Estetyczna aranżacja wnętrza umożliwia celebrowanie posiłków (kulturalne i spokojne ich spożywanie) połączone z osłuchiowaniem się z polskimi słowami i zwrotami odpowiadającymi sytuacji.
12. Sposób realizacji zadań w oddziałach dziecięcych jest dostosowany do wynikających z wieku potrzeb edukacyjnych dzieci oraz przestrzennych i lokalowych możliwości szkół za granicą i szkół polskich, z poszanowaniem miejscowych zwyczajów.

PLAN NAUCZANIA DLA ODDZIAŁÓW DZIECIĘCYCH W SZKOŁACH ZA GRANICĄ I SZKOŁACH POLSKICH

Obowiązkowe zajęcia edukacyjne	Maksymalna liczba godzin w semestrze
Edukacja w oddziałach dziecięcych	72
Godziny do dyspozycji dyrektora	18

Godziny do dyspozycji dyrektora, po ustaleniu przez dyrektora w porozumieniu z radą rodziców, mogą być przeznaczone na zwiększenie liczby godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych wskazanych w planie nauczania dla oddziałów dziecięcych lub realizację religii albo innych zajęć służących rozwijaniu znajomości języka polskiego i wiedzy na temat Polski.